

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Bc. Veronika Rifflerová

Občanské vzdělávání na středních školách
Případová studie Olomouckého kraje

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.

Olomouc 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci „Občanské vzdělávání na středních školách“ vypracovala samostatně a pod odborným dohledem vedoucího této práce. Uvedla jsem v ní veškerou použitou literaturu a prameny, které jsou její součástí.

Bc. Veronika Rifflerová

V Olomouci dne 29. 4. 2019

Podpis

Poděkování

Zde bych ráda poděkovala v první řadě panu doc. Pavlu Šaradínovi za odborné vedení mé magisterské práce. Především za jeho cenné rady a připomínky, kterými mi pomáhal s vypracováním, a také za jeho vstřícnost, trpělivost a čas. Poděkování dále patří všem studentům a pedagogům, s nimiž jsem v rámci výzkumu spolupracovala, za jejich ochotu, kterou projevili během realizace jednotlivých rozhovorů. V neposlední řadě patří velké díky mým rodičům a nejbližším, kteří mě podporovali během celého mého studia.

Obsah

Úvod.....	5
Teoretická část.....	12
1. Význam občanského vzdělávání.....	12
2. Občanské vzdělávání v kontextu českého školství.....	17
3. Rámcové vzdělávací programy	21
3.1. RVP pro čtyřletá a víceletá gymnázia	22
3.2. RVP pro SOŠ – maturitní obory.....	23
Metodologická část.....	26
4. Výzkumná metoda a metodologické východisko	26
4.1. Výběr případů	30
4.2. Sběr dat.....	33
4.2.1 Výzkumná technika	33
4.2.2 Situace při sběru dat.....	37
Analytická část	41
5. Analýza dat a způsob interpretace	41
5.1. Popis vzorku případů podle určených kritérií.....	41
5.2. Průběh analýzy a interpretace dat.....	41
6. Zkušenosti studentů o občanském vzdělávání	46
6.1. Demokracie, politický systém a stát.....	46
6.2. Uplatnění znalostí, zájem o politiku a veřejné dění.....	60
6.3. Občanské vzdělávání na školách.....	73
6.4. Přehled základních vědomostí studentů.....	82
7. Shrnutí a hodnocení výsledků výzkumu.....	87
Závěr.....	94
Literatura a zdroje	102
Abstrakt.....	106
Abstract	107

Úvod

Občanské vzdělávání, občanská angažovanost, politická participace, úroveň politické kultury, mediální gramotnost, absence kritického myšlení, vyspělost školství, kvalita vzdělávání, vyučovací metody, vzdělání učitelů, obsah učiva. Všechny tyto pojmy jsou stále častěji diskutovány (nejen) českými odborníky, ať už politology nebo sociology či mnoha dalšími. Otázkou však zůstává, zda jsou tato témata pro českou odbornou veřejnost natolik stěžejní, abychom byli jejich prostřednictvím schopni čelit výzvám dnešního globalizovaného světa. Potýkáme se s odcizováním se voličů od politiky, nízkou volební účastí, úpadkem tradičních médií, která jsou nahrazována sociálními sítěmi a dalšími různými alternativami, vzestupem pravicových (mnohdy i extremistických) stran a hnutí a dalšími proměnami současných demokracií a občanských společností. Snažíme se hledat řešení těchto problémů a výzev a minimálně jedno takové řešení může být více než logické. Právě témata jako občanské vzdělávání, schopnost kritického myšlení, úroveň politické kultury a potřeba politické participace jsou nezbytná náležitě zdůrazňovat, efektivně s těmito tématy pracovat a co nejvíce je společnosti přibližovat. Potřeba takového řešení zmíněných hrozeb a problémů je jedním z důvodů, proč jsem si pro tuto práci vybrala téma občanského vzdělávání v České republice. Dalším důvodem je fakt, že ČR, ač si v letošním roce připomíná třicetileté výročí od Sametové revoluce, tedy pád totality a nastolení demokracie, je naše společnost do jisté míry stále poznamenána komunistickým režimem, což se poměrně silně promítá (mimo jiné) právě např. v úrovni politické kultury, v mnohdy nereálných očekáváních občanů od demokracie potažmo pak v nízké participaci a ochotě demokracii budovat a udržovat, v nízké účasti ve volbách nebo ve slabé občanské angažovanosti spojené s nízkými znalostmi o fungování demokracie a politiky jako takové. Nelze však hledat vinu pouze v historické zkušenosti naší země, neboť jak již bylo řečeno, uplynulo třicet let od nastolení demokracie a v dnešní době na tom právě české

školský s výukou občanské vzdělanosti a vybavenosti není zrovna nejlépe, ať už po formální či neformální stránce. Ve školách převládají většinou zastaralé metody výuky, které vždy nemusí v žácích a studentech rozvíjet aktivního občana. Výuka je stále často praktikována spíše jako výklad definic, pojmů a pouček, které se má student naučit, a takové vyučovací metody evidentně nevytváří kvalitní prostředí pro rozvoj kritického myšlení, práci s informacemi či potřebu se občansky angažovat. Ve svém výzkumu kladu důraz na tzv. sekundární politickou socializaci, na období vzdělávání během dospívání. Aniž bych chtěla zpochybňovat např. období dětství či vliv rodiny na socializační proces, domnívám se přesto, že právě období dospívání a studia na střední škole je pro vývoj aktivního občana a demokrata nesmírně důležité. Především zastávám myšlenku, že mladí lidé mají právě v období střední školy a po jejím skončení příležitost se začít občansky angažovat a participovat, zvláště pokud je jim poskytnuto dostatečné občanské vzdělávání a v ideálním případě je zde šance, že vědomosti a zkušenosti, které si ze školy odnáší je motivují k občanské aktivitě a participaci.

Obecným cílem mojí práce je zkoumat úroveň a stav občanského vzdělávání na vybraných středních školách v Olomouckém kraji. Na základě individuálních rozhovorů se studenty vybraných škol se pokusím analyzovat skutečnost, do jaké míry škola ve studentech vzbuzuje zájem o politiku, zda je motivuje k tomu, aby se politicky angažovali, ať už se jedná o účast ve volbách, různé formy dobrovolnictví nebo společensko-politické aktivity. Bude mě zajímat, co jim může výuka občanské nauky přinést do života a do jaké míry si myslí, že je výchova k občanství důležitá. Součástí individuálních rozhovorů bude mimo témata týkající se učiva a informací získaných v rámci výuky občanské nauky a jejich možné využití nadále v každodenní realitě, také doplňující téma zabývající se znalostí studentů o ČR a o její historii. Orientovat se v základních znalostech a datech totiž bývá pro studenty často

problematické. Tuto myšlenku ve mně umocňují nejen vlastní zkušenosti, ale i konkrétní data (nastíním níže). Stanovení zmiňovaných cílů pro tuto diplomovou práci vychází z mého osobního přesvědčení o tom, že české školství disponuje jistou rezervou, jak z mladých lidí vytvářet a vychovávat plně občansky vybavené členy občanské společnosti, kteří rozumí demokracii a jsou ochotni se podílet na jejím budování a zlepšování, neboť jsem přesvědčena, že demokratický režim je nejvhodnější formou vládnutí a je potřeba jej neustále zlepšovat a podporovat. Ve své práci se pokusím identifikovat skupinu zúčastněných respondentů tak, že se nejdříve zaměřím na každého jednotlivce zvlášť, a poté se budu snažit odpovědi respondentů podrobit analýze podle různých kritérií. Výsledky výzkumu poté zasadím do kontextu teoretických předpokladů, které vychází z jednotlivých rámcových vzdělávacích programů pro střední školy. Tím se pokusím odpovědět na výzkumné otázky, které jsem si v rámci svého výzkumu položila: *Přispívá střední škola dostatečně k motivaci studentů k tomu, aby se zajímali o veřejné dění nebo se občansky či politicky angažovali? Existují četné rozdíly mezi jednotlivými typy středních škol v získaných znalostech z občanské nauky? Existuje spojitost mezi studentovými vědomostmi a jeho občanskou aktivitou a hodnocením ve škole?* Na téma občanského vzdělávání existuje mnoho kvantitativních výzkumů a studií, na podporu problematiky občanského vzdělávání vznikají různé neziskové organizace a spolky, nicméně já osobně bych se chtěla co nejvíce přiblížit jednotlivým studentům a pokusit se porozumět jejich zkušenostem a jejich vnímání různých témat a problémů, které občanské vzdělávání zahrnuje. Ač jsou úroveň a význam občanského vzdělávání čím dál více podrobovány různým analýzám a pokusům o jejich zdokonalení, podle mého názoru je zde stále prostor pro další bádání, a proto jsem se o ně pokusila.

Jedná se tedy o kvalitativní výzkum, jehož metodologickým základem bude interpretativní fenomenologická analýza použita v poupravené verzi tak,

abych ji mohla adekvátně aplikovat ve své práci a docílila tak co nejlepších výsledků. Výzkum bude prováděn prostřednictvím individuálních rozhovorů se studenty všeobecných čtyřletých gymnázií a středních odborných škol v Olomouckém kraji. Respondenti, které vyberu do svého výzkumu, budu muset splňovat čtyři různá kritéria. Jedná se o věk, pohlaví, typ školy, kam dochází a posledním kritériem bude známka z předmětu Občanská výchova/Základy společenských věd. Výzkumného šetření se zúčastní čtyři střední školy různého typu a pro své účely vyberu z každé školy čtyři studenty odpovídající daným kritériím. Stěžejním tématem rozhovorů bude úroveň občanského vzdělávání na dané škole z pohledu samotných studentů. Rozhovory budou strukturovány do čtyř částí, kdy první část bude tzv. vědomostní a obsahovat bude otázky týkající se dosavadních znalostí studentů pro získání povědomí o jejich přehledu a vědomostech. Druhou sekci pak poskládám z otázek, které budou mít za úkol prověřit, jak studenti dokáží pracovat s informacemi, které se ve škole naučili, přemýšlet nad nimi a jestli jsou schopni či ochotni tyto vědomosti reálně uplatnit. Třetí část rozhovoru se bude týkat samotné úrovně školního občanského vzdělávání, konkrétně mě zde bude zajímat názor studentů, zda je podle nich výuka k občanskému vzdělávání dostačující či nikoli a především, jestli jim přijde výuka k občanskému vzdělávání důležitá. Poslední část, byť má spíše doplňující charakter, ale rozhodně není méně důležitá než první tři, bude věnovaná vědomostním otázkám týkajícím se ČR, její historie i současnosti. Takové otázky považuji za stěžejní pro jakýsi minimální všeobecný přehled, který by si měli studenti ze střední školy odnést. Tento typ otázek do rozhovoru začlením, protože si myslím, že je důležité, aby studenti disponovali vědomostmi o své zemi a její historii a z vlastních zkušeností vím, že tomu tak mnohdy nebývá.

Práce bude rozdělena na teoretickou, metodologickou a analytickou část, jejíž závěr bude obsahovat shrnutí výsledků výzkumu. Teoretická část bude

věnována zprvu obecnému vymezení pojmů, počínaje politickou kulturou, politickou socializací a konče samotnými definicemi občanského vzdělávání. Ukotvení konceptu občanské vzdělávání v obecné rovině pak postupně přejde v téma uchopení konceptu v prostředí českého školství. Dále v teoretické části naváží přehledem o stavu občanského vzdělávání v ČR za poslední léta podle dostupnosti konkrétních dat z různých průzkumů. V neposlední řadě se v první části mojí práce budu věnovat obsahu rámcových vzdělávacích programů, konkrétně se zaměřím na ukotvení občanského vzdělávání v těchto strategických dokumentech. Část metodologická bude taktéž rozdělena do několika podkapitol, kdy v první představím interpretativní fenomenologickou analýzu, kterou jsem zvolila pro svůj kvalitativní výzkum, protože ji považuji za vhodný nástroj k tomu, jak docílit získání individuálních dat a zkušeností každého ze studentů. Odůvodnění výběru této metody potom podrobněji uvedu v metodologické části práce společně s metodologickým východiskem. V dalších podkapitolách postupně nastíním výběr případů, sběr dat a situaci při sběru dat. Ve třetí, analytické, části představím samotný průběh výzkumu, následně pak provedu interpretaci jednotlivých rozhovorů podle jednotlivých tematických okruhů. Tuto část zakončím kapitolou, kde se pokusím o shrnutí a porovnání výsledků analýzy studentů z vybraných škol.

Co se týče použité literatury a ostatních zdrojů, ráda bych zde vyzdvihla diplomovou práci Michala Soukopa, z níž jsem čerpala inspiraci pro stručný úvodní přehled v teoretické kapitole, a která mi svojí nadstandardní kvalitou byla inspirací také již při volbě tématu mé práce. V teoretické části pracuji s publikacemi autorů Gabriela Almonda a Sidneyho Verby, díky jejich *The Civic Culture* v kombinaci s dalšími autory jsem tak disponovala velmi vhodným a, podle mě, dostačujícím materiálem pro uvedení problematiky politické kultury. Myšlenky a teorie Herberta Hymana mi pomohly představit koncept politické socializace, na který jsem volně navázala definicí občanského vzdělávání

prostřednictvím autorů jako jsou Virginia Sapiro nebo Cho Youngo, jejichž odborné články považuj za velmi kvalitní a relevantní pro účely mé práce. Dále pracuji s texty mezinárodních organizací UNESCO nebo Rada Evropy, v jejichž dokumentech je vymezen význam občanského vzdělávání. Co se týče českých autorů, ač je česká politologie v oblasti zkoumání stále ještě poněkud nerozvinutá ve srovnání se západními politologickými vědami, tak i přesto jsem byla schopna najít několik kvalitních děl a zdrojů, které mi pomohly v první části práce teoreticky ukotvit téma občanského vzdělávání. Jedná se o autory jako jsou např. Marek Skovajsa nebo Vít Hloušek, dále mi svými články přispěl také Jiří Pehe. Využila jsem publikace autorů, které byly vydány pod záštitou Centra občanského vzdělávání při Masarykově univerzitě v Brně, což byla díla, která jsou, podle mého názoru, velmi přehledně a kvalitně zpracována a myslím, že je dobře, že tato organizace existuje a publikuje materiál, který zdůrazňuje nejen význam občanského vzdělávání obecně, ale také poskytuje přehledné a relevantní informace k tomuto tématu. Následně jsem pro svou práci čerpala data z portálu Jeden svět na školách, který se intenzivně zabývá výukou a zlepšováním občanského vzdělávání na českých školách. Jejich výzkum jsem použila pro přehled o stavu občanského vzdělávání na středních školách společně s Tematickou zprávou České školní inspekce. Pracovala jsem též s portálem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, kde jsem čerpala dokumenty rámcových vzdělávacích programů. Co se týče literatury pro uvedení metody interpretativní fenomenologické analýzy, vycházela jsem především z děl Jonathana A. Smitha, který je autorem již zmiňované metody, dále také z článků autorů jako jsou Igor Pietkiewicz nebo Mike Osborn. Velkým přínosem při ukotvení výzkumné metody a následném vytvoření metodologického východiska mi byla kniha autorů Jana Koutná Kostínková a Ivo Čermák, kteří mi svým příspěvkem ze sborníku *Kvalitativní analýza textu* pomohli se v dané problematice dobře zorientovat a pochopit princip a fungování této metody.

Během interpretace výsledků svého výzkumu jsem se vrátila k základním politologickým publikacím od autorů jako jsou např. Giovanni Sartori a jeho *Srovnávací ústavní inženýrství*. Toto dílo považuji za jedno ze stěžejních pro studium nejen parlamentních, ale i dalších forem politických systémů. Robert Dahl, jako jeden ze základních teoretiků demokracie, a jeho dílo *O demokracii*, z českých autorů se pak jedná o Miroslava Nováka nebo Jakuba Šeda. Nejen tyto zmiňování, ale i další autoři a jejich díla mi skvěle posloužili k tomu, abych si sama ujasnila nepřilíš složité a základní definice klíčových pojmů, jejichž znalost jsem poté vyžadovala po studentech ve vědomostních částech jednotlivých rozhovorů.

Teoretická část

1. Význam občanského vzdělávání

Jedním z ukazatelů kvality demokratické společnosti je bezpochyby úroveň politické kultury. Politickou kulturu jako jedni z prvních popsali autoři Gabriel Almond a Sidney Verba v díle *The Civic Culture* v 60. letech 20. století. Definice Almonda a Verby nebyla jediná ve své době. V 60. letech píše o politické kultuře např. Lucian Pye a další autoři. Vycházejíce z mnoha různých definicí, můžeme o pojmu politická kultura hovořit jako o prostředí, kde fungují určitá schémata chování směrem od politických aktérů k občanům a naopak. V české politologii se definicí politické kultury zabýval např. Marek Skovajsa, který analyzoval koncept nejen Almonda a Verby, ale i dalších autorů, jako je právě Lucian Pye, Robert Putnam nebo Karl Rohe. Skovajsa se pokoušel na základě odlišných přístupů jednotlivých autorů pojem politická kultura redefinovat a utvořit tak ucelený koncept. Dalším z českých autorů, který se tímto konceptem zabýval je Jiří Pehe, který říká, že „(...) je to určitá typologie způsobu, kterým funguje politický systém jako celek (...). Politickým systémem se nemíní jen politické instituce, politici, ale i jakým způsobem fungují občané v politice, jakým způsobem se chovají, obecně politicky.“ (Pehe 1997). Autor dále v článku naráží na problematiku politické kultury v kontextu historické zkušenosti ČR s komunistickým režimem, kdy se počala vytvářet specifická forma politické kultury, což ovšem nebylo jevem nikterak zvláštním pouze pro ČR, protože se s podobnou situací potýkaly i ostatní postkomunistické státy východní Evropy (tamtéž 1997). Nyní se vrátím k definici politické kultury podle autorů Almonda a Verby, protože chci vysvětlit, proč se zde zabývám historickou zkušeností ČR. Jak jsem již zmiňovala, jejich studie byla a je považována za jednu se stěžejních, zároveň však nebyla ušetřena kritiky a ta, mimo jiné, směřovala právě k problematice individuality a odlišnosti jednotlivých zemí. S. M. Lipset, jehož myšlenky citovala ve své studii *Zdenka Vajdová* zdůrazňuje fakt,

že „demokracie vyžaduje podpůrnou politickou kulturu, v níž občané i elity akceptují principy demokratické společnosti“ a vyjadřuje pochyby o „demokratické budoucnosti postkomunistických zemí (...) právě tento typ politické kultury – občanské kultury – v těchto zemích chybí nebo je jen slabě zastoupen.“ (Lipset in Vajdová 1996: 343). Na základě těchto definic a poznatků tak lze říci, že přemýšlíme-li nad českou politickou kulturou, je pak nutné brát na vědomí právě českou zkušenost s totalitou, protože podle všeho je to jeden z důležitých ukazatelů stavu politické kultury v naší zemi.

V kontextu úrovně politické kultury v demokratických zemích hraje nezastupitelnou roli tzv. politická socializace. Proces politické socializace, kdy si občané osvojují demokratické, morální a jiné hodnoty, jež jsou nezbytné pro vyspělou politickou kulturu je jedním z ukazatelů vyspělosti politické kultury v dané zemi (Easton in Sapiro 2004). Poprvé byl tento pojem definován na počátku druhé poloviny 20. století. Jako první z autorů s tímto konceptem přichází Herbert Hyman, který hovoří o politické socializaci jako o procesu, kdy dochází k začleňování jedinců do sociálního prostředí během působení ostatních sociálních faktorů (Hyman in Soukop 2016). Hymana bychom zároveň mohli přiřadit ke skupině autorů, kteří považují v rámci politické socializace za nejdůležitější období dětství, nazývají tohle období tzv. primární socializací, ale zároveň je nutno podotknout, že nekladou přílišný důraz na roli rodiny a rodinného prostředí (Soukop 2016). Vedle toho potom existuje druhá skupina badatelů, která se přiklání k období dospívání, tedy k tzv. sekundární socializaci (tamtéž 2016). Později s konceptem politické socializace přicházejí i autoři jako jsou Gabriel Almond a Sidney Verba, kteří dosti důrazně povznášejí význam rodiny a rodinného prostředí v procesu socializace. Studium politické socializace navíc rozšiřují ze sféry vlivu rodiny a vzdělání na další politické a nepolitické činitele (tamtéž 2016). Autor, který přebírá myšlenku podstaty a potřeby občanské výchovy a politické participace pro stabilní demokracie od

autorů jako byli např. J. S. Mill nebo John Dewey říká, že *„občanská výchova je životně důležitou podmínkou stabilní demokracie.“* (Cho 2014). Autoři zkoumající problematiku politické socializace a problematiku toho, jak vlastně z občanů vychovávat demokraty, se najdou i mezi českými vědci. Jedná se např. o Víta Hlouška, Petra Saka nebo Emanuela Pecku, kteří svými díly přispěli k výzkumu politické socializace v českém prostředí a lze říci, že tito autoři se shodují na významu politické socializace. Procesu, který je nedílnou součástí vyspělé společnosti, a který má opodstatněný význam při vytváření povědomí o světě kolem nás, společenských či politických mechanismech nebo důležitosti participace na společenském a politickém životě.

Přesunu se nyní k tomu, díky čemu je vlastně proces politické socializace uskutečňován, a pokusím se ve zkratce definovat, co to vlastně znamená pojem občanské vzdělávání. Problematika občanského vzdělávání je bezesporu celosvětové téma, např. obecná definice brazilského autora Paula Freire říká, že *„vzdělání má vést studenty k tomu, aby si vytvořili schopnosti vnímat kriticky svět, ve kterém žijí a který je obklopuje, tak aby viděli svět ne jako statickou realitu, ale jako realitu, která je ve stálém a dynamickém procesu vytváření a oni sami mají sílu svým jednáním svět tvořit a měnit.“* (Freire in Dokulilová, Protivínský 2012: 12). Americký autor William A. Galston shrnul význam občanského vzdělávání do sedmi bodů, ač na tuto problematiku pohlížel z perspektivy americké společnosti, myslím si, že jeho závěry lze v tomto případě aplikovat i obecně. Podle autora občanské znalosti představují podporu demokratických hodnot, podporují politickou účast, pomáhají občanům porozumět jejich zájmům nejen na individuální, ale i celospolečenské úrovni, pomáhají občanům dozvědět se více o společenských problémech, podporují snižování obecné nedůvěry a strachu z veřejnosti, občanské znalosti zlepšují soudržnost názorů občanů a mohou také změnit náš názor na specifické společenské otázky (udává příklad o tom, že pokud bude mít více lidí správné znalosti o skutečných dopadech

migrace, zmírní se jejich strach z nových přistěhovalců apod. (Galston 2004). Definice občanského vzdělávání a opodstatnění jeho významu je často zakotveno i v dokumentech mezinárodních organizací. Rada Evropy deklaruje, že *„vzdělávání k demokratickému občanství znamená vzdělávání, odbornou přípravu, navyšování povědomí, informovanosti, praktik a činností, jejichž cílem je vybavit žáky znalostmi, dovednostmi a porozuměním a rozvíjet jejich demokratická práva a povinnosti ve společnosti pro to, aby ocenili její rozmanitost a hráli tak aktivní úlohu v demokratickém životě s ohledem na podporu a ochranu právního státu“* (Rada Evropy 2010). Mezinárodní organizace UNESCO pak o občanském vzdělávání říká: *„...vzdělávání dětí od raného dětství k tomu, aby se stali jasně myslícími a osvědčenými občany, kteří participují na rozhodování ve společnosti.“* (UNESCO 1998). Britská organizace Young Citizens, která vznikla právě pro podporu občanského vzdělávání a vzdělávání mladých lidí uvádí následující definici: *„Občanské vzdělávání zahrnuje rozvoj znalostí, dovedností a důvěry, které lidem umožňují učinit vlastní rozhodnutí a převzít odpovědnost za svůj vlastní život a společenství. V mnoha zemích – kde se demokratická společnost a její instituce potýkají s hrozbami – nabývá občanské vzdělávání na obrovském významu.“* (Young Citizens 2019). Problematikou občanského vzdělávání se zabývají i čeští autoři. O důležitosti a významu občanského vzdělávání se můžeme dočíst např. v publikacích Centra občanského vzdělávání. Zůstaneme-li v obecné rovině OV, jehož součástí není jen vzdělávání žáků a studentů, ale také další vzdělávání dospělých, můžeme pak hovořit o procesu celoživotního vzdělávání, který popisován jako: *„Celoživotní učení může také významně přispět ke vzdělávání soudných, kritických a nezávisle myslících občanů s vědomím důstojnosti a s respektem k právům a svobodám ostatních, kteří mohou rozvíjet demokracii a občanskou společnost.“* (Čáp, Matějka, Protivínský 2013: 7). Shrňme-li význam všech zmíněných definicí, můžeme říci, že hlavní premisou občanského vzdělávání je snaha vychovávat aktivní občany, kteří jsou schopni kritického myšlení, utváření si vlastního názoru na základě dobré informovanosti a jsou

schopni s nabytými informacemi pracovat. V rámci občanského vzdělávání můžeme vymezit jeho konkrétní cíle, jak o nich hovoří právě Centrum občanského vzdělávání v jedné ze svých studií. „*Primárním cílem, který je obsažen již ve vymezení občanského vzdělávání, je vybavit žáky vším potřebným k aktivnímu a zodpovědnému občanství – probouzet v mladých lidech aktivní občanství* (Dokulilová, Protivínský 2012:13). Vycházejíce z tohoto tvrzení a na základě modelu Evropské komise autoři uvádějí tři hlavní cíle občanského vzdělávání, kterými jsou: znalosti, postoje a hodnoty a dovednosti, zejména aktivní participace (tamtéž).

2. Občanské vzdělávání v kontextu českého školství

Občanské vzdělávání (dále jen OV) dětí a mládeže na českých školách je nutné rozlišit na dvě části – základní školy a střední školy (dále jen SŠ). Z logiky názvu mé práce vyplývá, že se ve svém výzkumu budu pohybovat ve sféře OV na SŠ. Zde je OV doposud vyučováno jako samostatný předmět (Základy společenských věd nebo Občanská výchova/nauka), nicméně v poslední době můžeme vidět i pokusy o to, aby bylo OV zařazeno do vzdělávacích programů jako průřezové téma napříč jednotlivými předměty (Dokulilová, Protivínský 2012).

Při zkoumání stavu OV na SŠ budu nyní využívat Tematickou zprávu České školní inspekce (dále jen ČSI) z roku 2016 a v ní přístupná data. Tato zpráva vznikla za účelem zmapování situace OV na SŠ (inspekce probíhala zároveň i na ZŠ)¹ a závěry o stavu OV na českých SŠ jsou rozděleny na pozitivní a negativní, doplněny pak o doporučení vycházející ze zjištění v rámci provádění inspekční činnosti. Podle ČSI je téma občanského vzdělávání zařazeno jako průřezové téma do několika předmětů, zároveň však ve většině SŠ chybí formulace témat OV jako prioritních a klíčových v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem (dále jen RVP) MŠMT ČR. To sice neznamena, že by vyučované předměty, v nichž je OV obsaženo, nebyly v souladu s RVP, právě naopak, většina z nich tento předpoklad splňuje, dokonce je na většině SŠ stanoveno, že hlavním cílem OV má být rozvoj schopnosti žáků ujasnit si své občanské postoje a hodnoty. Stejně tak jsou povětšinou vhodně zvoleny metody a formy výuky, nicméně ČSI odhalila slabé

¹

Činnost České školní inspekce vycházela mim jiné ze strategických dokumentů – Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020 a Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky na období 2015-2020 a také reaguje na novelu školského zákona.

Česká školní inspekce. 2016. Tematické zpráva: Občanské vzdělávání na základních a středních školách. *Česká školní inspekce*. Praha: Česká školní inspekce.

zastoupení komplexnějších forem výuky, které mají upevňovat a rozvíjet studentovi dovednosti. Co se týče rozvoje podpory občanských aktivit u studentů mimo školu, byla tato snaha označena jako okrajová, tedy že SŠ téměř vůbec nerozvíjí ve studentovi potenciál a potřebu se občansky angažovat (tematická zpráva uvádí aktivity pouze v oblasti kultury a sportu). ČSI také uvádí, že často je začleňování a intenzita výuky OV napříč předměty v rukou učitelů, kteří v souladu s RVP a školním vzdělávacím plánem, přistupují k výuce OV individuálně (Česká školní inspekce 2016).

Další institucí, jejíž činnost lze využít ke zmapování stavu OV na českých SŠ pro tento výzkum, je organizace Jeden svět na školách, která spadá pod instituci Člověk v tísni. JSNS se dlouhodobě zabývá úrovní a rozvojem vzdělávání v ČR a snaží se podporovat výchovu vyspělých a schopných občanů pomocí různých vzdělávacích programů. Mimo jiné provádí pravidelné průzkumy úrovně nejen OV (nejen) na SŠ. Jeden z výzkumů bych zde ráda prezentovala pomocí jeho zobecněných výsledků, a tím doplnila další informace o českém středoškolském OV v rámci jednotlivých oblastí, které jsem zvolila pro nastínění situace, a které korespondují s tématem mé práce. Následující výzkum JSNS provedla v roce 2017 ve spolupráci se společností Median. V oblasti dotazování, která se týkala možnosti ovlivnit veřejné dění vlastní aktivitou, byli studenti velmi skeptičtí a nejčastěji odpovídali, že tento pocit spíše nemají. Další dotazovanou oblastí byla osobní angažovanost studentů, která byla v průzkumu vyhodnocena tak, že převážně dominovala odpověď studentů ve smyslu takovém, že by se rádi angažovali, nicméně nedisponují dostatkem informací o veřejném dění, což jim podle nich v případných aktivitách ve společnosti brání. V odpovědích se nedostatek informací ze školy však objevil až na nižších příčkách žebříku výsledků. Podobně nízko se školy umístily v oblasti získávání informací, tedy v opačném výsledku, protože studenti v průzkumu deklarovali, že potřebné informace a

znalosti se dozvídají především ze sociálních sítí. Školy si tedy v informovanosti studentů o veřejném dění nevedly moc dobře. Poslední vybranou oblastí dotazování bylo téma demokracie samotné. Podle JSNS třetina respondentů deklarovala, že autoritativní režim by mohl být lepším způsobem vládnutí než demokracie. Na dotaz, co si pod pojmem demokracie představují, převažovaly odpovědi související s lidskými svobodami (JSNS 2017).

Shrneme-li poznatky ze dvou vybraných šetření, můžeme říci, že OV na SŠ si vede následovně:

- OV je stále vyučováno jako samostatný předmět v rámci Občanské výchovy/ Základů společenských věd, nicméně stále víc a víc zařazováno do ostatních předmětů, tedy se stává stále více průřezovým tématem
- Výuka OV je v souladu s RVP, nicméně je stále málo zdůrazňována jako jedna z klíčových priorit vzdělávání
- Ač není OV bráno jako klíčové a prioritní téma, většina SŠ si kladou za cíl rozvíjet a upevňovat studentovi schopnosti uvědomovat si své hodnoty a postoje jakožto občana
- SŠ většinou volí vhodné metody a formy výuky OV, nicméně můžeme zde vidět jistou absenci komplexnějšího vyučování, které by mělo vytvářet a upevňovat studentovi občanské dovednosti
- Snaha školních institucí podporovat ve studentovi mimoškolní aktivity v občanském sektoru je pouze minimální, podpora studentů v mimoškolních aktivitách se omezuje pouze na kulturu a sport (ČSI 2016)
- Studenti jsou převážně toho názoru, že svojí osobní aktivitou nedokážou ve společnosti a ve veřejném dění něco změnit

- Studenti v průzkumu projevili jistou ochotu se případně občansky angažovat, nicméně za největší překážku považují nedostatek informací o dané problematice, ačkoli tento nedostatek nepřipisují primárně SŠ
- Studenti se potřebné informace dozvídají podle průzkumu primárně ze sociálních sítí, škola se umístila až na spodních příčkách v dostupnosti a dodávce informací studentům

(JSNS 2017)

Tímto shrnutím jsem chtěla nastínit stav OV na českých SŠ, nejen pro přehled, ale také pro to, že výše zmíněná zjištění ve mně umocňují mé přesvědčení a motivaci k provedení následujícího výzkumu. Výsledné poznatky, ač jsou obecného charakteru a slouží především pro nastínění situace, upevňují mé přesvědčení o tom, že české školství má v oblasti OV studentům stále co nabídnout a má na čem pracovat, abychom byli schopni ze středoškoláků vychovávat znalé občany a kvalitní demokraty, schopné se samostatně rozhodovat a kriticky uvažovat.

3. Rámcové vzdělávací programy

„V souladu s novými principy kurikulární politiky, zformulovanými v národním vzdělávacím programu rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílé knize) a zakotvenými v zákoně č. 561/2004 Sb., zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen „školský zákon“)², se do vzdělávací soustavy zavádí nový systém kurikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Kurikulární dokumenty jsou vytvořeny na dvou úrovních – státní a školní. Státní úroveň v systému kurikulárních dokumentů představují Národní program vzdělávání (NPV) a rámcové vzdělávací programy (RVP). Zatímco NPV formulují požadavky na vzdělávání, které jsou platné v počátečním vzdělávání jako celku, RVP vymezují závazné rámce vzdělávání pro jeho jednotlivé etapy (pro předškolní, základní a střední vzdělávání). Školní úroveň představují školní vzdělávací programy (ŠVP)³, podle nich se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách. Školní vzdělávací program si vytváří každá škola podle zásad stanovených v příslušném RVP.“ (MŠMT 2007: 5). RVP jsou tvořeny pro jednotlivé typy škol zvlášť. Co se týká středních škol, rozlišujeme mezi RVP pro gymnázia, RVP pro střední odborné školy. RVP pro gymnázia jsou společným dokumentem pro všechny typy gymnázií, eventuálně upraveny pro typ sportovních nebo cizojazyčných gymnázií (co se obsahu týče). RVP pro střední odborné školy jsou členěny do několika sekcí pojmenovaných písmeny abecedy, sekcí pro konzervatoře a nástavbové studium. V těchto sekcích jsou pak RVP uváděny podle typu oboru středoškolského studia jednotlivě, tedy každý studijní obor má svůj RVP (NVÚ). RVP stanovují

² Tento zákon byl novelizován v roce 2015 pod č. 82/2015, naposledy však novelizován v roce 2019 pod č. 46/2019. <http://www.nuv.cz/t/rvp>

³ „Školní vzdělávací program pro vzdělávání, pro nějž není vydán rámcový vzdělávací program, stanoví zejména konkrétní cíle vzdělávání, délku, formy, obsah a časový plán vzdělávání, podmínky přijímání uchazečů, průběhu a ukončování vzdělávání, včetně podmínek pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, označení dokladu o ukončeném vzdělání, pokud bude tento doklad vydáván. Dále stanoví popis materiálních, personálních a ekonomických podmínek a podmínek bezpečnosti práce a ochrany zdraví, za nichž se vzdělávání v konkrétní škole nebo školském zařízení uskutečňuje. Školní vzdělávací program vydává ředitel školy nebo školského zařízení.“

<http://www.nuv.cz/t/rvp>

„konkrétní cíle, formy, délku a povinný obsah vzdělávání, a to všeobecného a odborného podle zaměření daného oboru vzdělání, jeho organizační uspořádání, profesní profil, podmínky průběhu a ukončování vzdělávání a zásady pro tvorbu školních vzdělávacích programů“ (NVÚ). RVP jsou vytvářeny tak, že „vycházejí z nové strategie vzdělávání, která zdůrazňuje klíčové kompetence, jejich provázanost se vzdělávacím obsahem a uplatnění získaných vědomostí a dovedností v praktickém životě; vycházejí z koncepce celoživotního učení; formulují očekávanou úroveň vzdělávání stanovenou pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání; podporují pedagogickou autonomii školy a profesní odpovědnost učitelů za výsledky vzdělávání.“ (MŠMT 2007: 6).⁴

3.1. RVP pro čtyřletá a víceletá gymnázia

OV je v RVP pro gymnázia zahrnuto do vzdělávací oblasti „Člověk a společnost“ a vyučováno je v rámci oborů jako je Dějepis, Geografie a Občanský a společenskovední základ, přičemž právě v posledním oboru je téma OV nejvíce koncentrováno. RVP si klade za cíl vzdělávat studenty do takové míry, aby jim bylo umožněno naučit se uvědomit si vlastní identitu, dokázat kriticky reflektovat společenské události a každodenní společenskou realitu. Dále pak umět rozvíjet schopnost řešit problémy v praxi a umět se s nimi adekvátně vypořádat. Snaží se studentovi poskytnout povědomí o historii, vštěpuje a učí uchovávat si hodnoty naší společnosti, připravuje studenty na život v demokratické společnosti, ve které ctíme principy demokracie a uvědomujeme si hodnoty lidské důstojnosti. Vykonává tak ve snaze o občanské vzdělávání mládeže a v souladu s principy udržitelného rozvoje (MŠMT 2007)

⁴ RVP v současné době procházejí revizemi, nicméně v době vzniku této práce ještě nebyly dokončené, a proto zde pracuji se zatím platným zněním.

V oboru „Občanský a společenskovední základ“ nalezneme sekci výuky zvanou „Občan ve státě“ a obsah učiva je v této části rozdělen na stát, demokracie a lidská práva. Student by měl podle očekávaných výstupů být schopen rozpoznávat různé ať už současné nebo historické, formy vlády, dokázat objasnit funkci ústavy, umět rozlišit tři základní složky státní moci a zároveň porovnat jejich kompetence, funkce a význam. Tato oblast taktéž předpokládá, že student bude schopen vysvětlit podstatu demokracie a její odlišnosti od nedemokratických forem vlády a porovnat postavení člověka jako občana v demokratickém versus nedemokratickém světě. Co se týče politiky, měl by student umět rozlišovat složky politického spektra, umět definovat a porovnat přístupy politických stran ke každodenním situacím a problémům. Dále by se měl student snadno orientovat ve volební problematice, rozlišovat jednotlivé druhy voleb a pochopit význam politické participace. Student by měl zvládnout uvést příklady korupce, její příčiny a důsledky a v neposlední řadě umět definovat nejen svá, ale obecně lidská práva, jejich podstatu a důsledky jejich porušování (tamtéž 2007).

3.2. RVP pro SOŠ – maturitní obory

Součástí mého výzkumu jsou i studenti SOŠ, kde je k ukončení studia potřeba složit maturitní zkoušku, jedná se konkrétně o obory s názvem „zdravotnický asistent“, „nutriční poradce“, „grafický design“ a „informační technologie“. Jak jsem již výše zmiňovala, na základě RVP si jednotlivé školy vytváří vlastní ŠVP a jak jsem na základě analýzy RVP pro jednotlivé obory zjistila, pro všechny tyto středoškolské studijní obory platí totožný RVP, co se oblasti o OV týče. Proto jej nyní představím jako jeden společný program pro všechny čtyři zmiňované obory.

RVP pro SOŠ pracuje s problematikou OV jako s průřezovým tématem, konkrétně je tato oblast v RVP označena jako „Občan v demokratické

společnosti“. Podstata průřezového tématu spočívá v tom, že je realizována *etická výchova*, je vytvářeno „*demokratické klima školy*“, dochází k „*promyšlenému a funkčnímu používání strategií*“ výuky a realizována je taktéž „*mediální výchova*“ (MŠMT 2008, 2009). Tento předmět by měl provádět výchovu k demokratickému občanství prostřednictvím vedení studentů k tomu, aby si vytvářeli a dál upevňovaly hodnoty a principy, které jsou nutné pro dobré fungování a následné zlepšování demokracie. Nechybí zde ani snaha o vytváření občanské gramotnosti nebo osvojování si pravidel občanské společnosti a schopnosti zodpovědného aktivního občana. RVP si v této oblasti klade cíle, kterých chce dosáhnout pomocí vštěpování schopností a kompetencí studentům, včetně práce s informacemi, jejichž rozvíjení je nezbytné pro výchovu demokratických občanů. Studenti jsou na SOŠ vedeni k dostatečné míře sebevědomí, odpovědnosti a schopnosti morálně usuzovat, k nalezení hranice, kde končí osobní svoboda a začíná společenská odpovědnost a k tomu, aby byli společensky tolerantní, ale zároveň zůstali objektivně kritičtí nejen sami k sobě, ale i ke společnosti. Probíhá zde snaha naučit studenty odolávat názorové manipulaci, orientovat se v médiích a informacích, které jim poskytují a zvládnout kriticky hodnotit nabyté informace. Studenti jsou vyučováni ke schopnému jednání s lidmi ať už o citlivých nebo kontroverzních otázkách a ke schopnostem nacházet kompromisy. Cílem je taktéž dosáhnout ochoty studentů angažovat se ve prospěch veřejného zájmu i napříč jinými zeměmi. V neposlední řadě jsou studenti vedeni k tomu, aby si dokázali vážit nejen materiálních, ale i duchovních hodnot, životního prostředí a snažili se jej zachovat pro příští generace (tamtéž 2008, 2009).

Analýza RVP pro gymnázia a SOŠ ukazuje rozdíly, které mohou být možnými faktory vytvářejícími rozdíly ve vzdělanosti mezi studenty gymnázií a SOŠ. RVP pro gymnázia působí na první pohled jako detailnější, konkrétnější, a především jasněji definovaný, co se výstupních občanských vědomostí

studenta týče. Bavíme-li se o RVP pro SOŠ, nelze popřít, že i zde je zřetelná snaha ke kvalitní občanské výchově, nicméně díky tomu, že tento RVP není tak detailní jako pro gymnazisty, může zde nastávat problém rozdílné interpretace RVP do ŠVP v rámci jednotlivých SOŠ. Připojíme-li k této úvaze fakt, že na některých SOŠ může být x hodin výuky nahrazeno výukou praktickou, může pak hodnotit RVP pro gymnázia jako lépe definovaný, stanovující konkrétní cíle a požadavky na studenta, kdežto RVP pro SOŠ je tvořen v duchu volnějším a pružnějším, co se jeho realizace a následné tvorby ŠVP týče. Takové domněnky pak mohou vytvářet předpoklad, ne-li dokonce předsudek, že studenti SOŠ budou po ukončení středoškolského studia méně občansky vybaveni. Tím však předbíhám závěrečnému srovnání gymnázií a SOŠ v závěru mé práce.

Metodologická část

4. Výzkumná metoda a metodologické východisko

Vzhledem ke stanoveným cílům, kterých chci ve své práci dosáhnout, jsem ke svému výzkumu přistupovala prostřednictvím metody zakládající se na poznání lidské zkušenosti. Jedná se o tzv. interpretativní fenomenologickou analýzu (dále jen IPA). Tato metoda je využívána v psychologických výzkumech a má v tomto oboru i svůj původ. Jako první ji představil *Jonathan A. Smith* v roce 1996. Tehdy se však jednalo o alternativní formu, která měla doplňovat tehdejší kvantitativní výzkum v psychologii, nicméně od 90. let do současnosti prošla mnoha proměnami a úpravami. *Smith* ji definuje jako metodu založenou na vlastní zkušenosti člověka, protože každý jednotlivec vnímá svět kolem sebe způsobem sobě vlastním. Jedná se proces, kdy účastník sděluje své osobní zkušenosti a postoje prostřednictvím moderovaného rozhovoru. (Smith, Osborn 2004).

Smith říká, že IPA je metodou, která se nachází mezi fenomenologií a interpretací, podle něj je metoda fenomenologického výkladu s interpretací blízce spojena. Uvádí pak tři pilíře, na jejichž základu je IPA postavena. Za prvé jde o fenomenologii, kdy podle autora výzkumník „*fenomonologicky prozkoumává zkušenost konkrétního člověka z jeho perspektivy a zároveň si uvědomuje, že v tomto porozumění hraje ústřední roli také výzkumníkova zkušenost a jeho pohled na svět, stejně jako interakce mezi ním a participantem*“ (Smith in Koutná Kostínková, Čermák 2013: 10). Další součástí výzkumu metodou IPA je práce s hermeneutickým kruhem⁵ a dvojitou hermeneutikou, kdy se „*respondent snaží*

⁵ Pojem hermeneutický kruh lze vysvětlit jako „*druh interpretace, kde každé jednotlivé části lze porozumět jen z celkové souvislosti a celkové souvislosti lze porozumět jen pochopením jednotlivých částí celku.*“

Koutná Kostínková, Jana. Ivo, Čermák. 2013. „Interpretativní fenomenologická analýza.“ Pp 9–43 in Říháček, Tomáš. Ivo, Čermák. Roman (eds.) Kvalitativní analýza textu: čtyři přístupy. Brno: Masarykova Univerzita.

porozumět své zkušenosti s daným fenoménem, zároveň výzkumník se snaží porozumět tomu, jakým způsobem k tomuto porozumění respondent došel, či jak respondent toto porozumění provádí.“ (tamtéž: 11). Třetí částí, na které je IPA založena je idiografický přístup, který zdůrazňuje důležitost zkoumání jednotlivých případů každý jeden postupně samostatně, nezačínat se zkoumáním dalšího případu, nedokončil-li výzkumník případ stávající (tamtéž: 12).

IPA je prováděna ve třech krocích – výběr vzorků výzkumu, sběr dat a jejich analýza společně s následným zpracováním. Při výběru respondentů neboli vzorků do výzkumu se badatel neobrací na náhodně vybrané respondenty nebo kvantitativně reprezentativní počet respondentů. IPA pracuje se vzorky, které jsou do výzkumu vybírány záměrně, většinou podle kritérií, např. pohlaví nebo věk aj. Tento výběr vychází z potřeby co nejautentičtějšího poznání zkušenosti jednotlivce, a proto jsou skupiny respondentů v rámci metody IPA většinou homogenní skupinou, která je vybírána podle stanovených kritérií, jež jsou jim společná (Smith, Osborn 2004). Výzkumník se taktéž musí rozhodnout, zda se bude věnovat hluboké a komplexní analýze jednotlivce nebo se pokusí identifikovat skupinu účastníků a zkoumat jejich individuální zkušenosti a poté je případně porovnávat (Pietkiewicz, Smith 2014). Pohledem různých autor napříč jejich literaturou se uvádí, že neexistuje ideální počet případů pro IPA, nicméně často se setkává s údajem šest až deset dotazovaných, který je považovaný za počet adekvátní. *Pietkiewicz* a *Smith* však uvádí, že tato metoda je proveditelná i s patnácti respondenty, protože u IPA jde především o zaměření se na konkrétní jednotlivce, popřípadě skupinky jednotlivců, které jsou podrobně a detailně prozkoumávány (tamtéž 2014). Stále však platí podstatný faktor, a to homogenita respondentů nebo skupiny respondentů, jak zmiňují výše.

Při využití IPA probíhá sběr dat v ideálním případě prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru, ale využívat lze i rozhovor strukturovaný, byť

je některými autory považován za méně vhodný nástroj pro sběr tohoto typu dat. V případě polostrukturovaného rozhovoru klade tazatel otázky ve stejném pořadí, pokaždé stejně, ale zároveň ponechává prostor pro další úvahy a jiné možné směry, kam by se mohla konverzace posunout, a tím by se výzkumník mohl ještě více přiblížit názorům a postojům respondenta v zájmu získat jeho co nejpresnější zkušenost se zkoumanou problematikou. Co se týče strukturovaného rozhovoru, zcela jistě není považován za špatný způsob sbírání dat, nicméně nese s sebou větší rizika např. toho, že se konverzace stane jakousi dotazníkovou formou naslouchání respondentovi a nepřiblíží tak výzkumníka k dotazovanému (Smith, Osborn 2004). Důležité pro sběr dat v IPA je dostatečná připravenost tazatele, vzhledem k potřebě naprosté pozornosti při vnímání odpovědí respondenta. Při kvalitní a pečlivé přípravě rozhovoru, obeznámením se s otázkami a přítomnou schopností alespoň lehce předvídat jakým způsobem by mohl rozhovor probíhat, umožní badateli se mnohem soustředěněji a pozorněji věnovat tomu, co dotazovaný říká (Pietkiewicz, Smith 2014). Autoři dále uvádějí, že ideální délkou rozhovoru je jedna hodina, nicméně není to nedostatkem, pokud je rozhovor kratší nebo o něco delší, zde je důležité mít na paměti, že se pohybujeme na individuální rovině při odpovídání dotazovaných. Důležité je mít rozhovor nahraný, aby pak mohl být doslovně přepsán.

Posledním z trojice pilířů metody IPA je analýza a interpretace dat. *„Začínáme prvním případem a jeho přepisem, zabýváme se systematickým hledáním témat, která během rozhovoru vznikají. Pak se pokoušíme navázat spojení mezi těmito tématy a pro tento případ témata nadřazená. Poté co jsme to udělali pro první případ, se přesuneme na druhý a pomalu pak postupujeme a analyzujeme jednotlivé případy. Nakonec hledáme vzory mezi případy s cílem vytvořit hlavní témata pro skupinu jako celek* (Smith, Osborn 2004: 234). Autoři Koutná Kostínková a Čermák v rámci třetího pilíře, na němž stojí provádění metody IPA uvádějí šest fází analýzy a

intepretace výsledků výzkumu. Mimo ně podle autorů existuje i „nultá fáze“, která spočívá ve výzkumníkově uvědomění si vztahu k danému tématu. Podle autorů je důležité, aby autor při zahájení analýzy reflektoval své vlastní zkušenosti se zkoumanou problematikou a uvědomoval si svou vlastní motivaci pro práci s daným tématem. Díky této „nulté fázi“ by měl být výzkumník schopný lépe pracovat s daty a navýšit tak relevantnost svého výzkumu. Dále pak autoři definují jednotlivé fáze analýzy dat, kterými jsou *„čtení a opakování čtení, počáteční poznámky a komentáře, rozvíjení vznikajících témat, hledání souvislostí napříč tématy, analýza dalšího případu (opakování fáze 1 až 4) a hledání vzorců napříč případy.“* (Koutná Kostínková, Čermák 2013: 17–21). V závěru obvykle dochází k prezentaci výsledků výzkumu, popř. k jejich srovnání, především pak však k vymezení nalezených témat, jak mezi jednotlivými respondenty, tak mezi celou skupinou.

Zvolila jsem pro svůj výzkum metodu IPA, neboť se domnívám, že je velice vhodnou pro tento typ zkoumání. Mým cílem je utvořit obraz o úrovni OV na SŠ očima studentů, proto jsem je podrobila individuálním rozhovorům a držela se při tom pravidel zvolené metody, avšak jak jsem již v úvodu práce zmiňovala, pracovala jsem s metodou IPA v některých momentech trochu pružněji, čímž mám na mysli, že jsem se jejich pravidel nedržela zcela přesně. Za prvé, již výše je zmíněno, že se jedná o metodu pro psychologické výzkumy, používaná je na příklad pro zkoumání zkušeností se zdravotními problémy, ať už fyzickými nebo psychickými, kdežto můj výzkum, ač zkoumá zkušenosti studentů s občanským vzděláváním na střední škole, se nejedná o čistě psychologický rozbor, tudíž jsem využití této metody přizpůsobovala svým potřebám. V následujících kapitolách uvedu, jak jsem případy pro výzkum vybírala, jak probíhal sběr dat včetně výběru výzkumné techniky a nastínění situace při samotném sběru dat.

4.1. Výběr případů

Můj výzkum se zabývá OV na SŠ v Olomouckém kraji, proto je výběr případů přizpůsoben pro potřeby provedení analýzy, tedy pro získání individuální zkušenosti studenta s problematikou OV na SŠ. Mým záměrem je najít odpovědi na výzkumné otázky a prostřednictvím těchto odpovědí dosáhnout cílů mé práce. Jedná se o formu případové studie tohoto regionu, tudíž se tento fakt stává prvním kritériem výběru vzorků pro výzkum. V Olomouckém kraji jsem zvolila celkem čtyři SŠ, z toho dvě gymnázia a dvě SOŠ. Výběr škol je založen čistě na potřebě práce a zároveň jsou školy vybírány záměrně, a to z několika důvodů. Co se týče gymnázií, zvolila jsem Gymnázium Šternberk (dále jen GYMST) a Gymnázium Uničov (dále jen GU), na základě hodnocení těchto škol podle znalostních výstupů studentů. Gymnázium Šternberk je podle MŠMT druhým nejlepším gymnáziem v Olomouckém kraji podle hodnocení výsledků studentů ze společné části maturitní zkoušky za rok 2018 (MŠMT). Naopak, Gymnázium Uničov jsem zvolila proto, že se v tomto žebříčku hodnocení za minulý rok neobjevilo⁶. Dalšími důvody pak byla logistická stránka, co se týče dostupnosti a v případě Gymnázia Šternberk pak osobní zkušenost. Dvě SOŠ, jejichž studenti se výzkumu zúčastnili, byly při výběru podrobeny odlišným kritériím, než tomu bylo v případě gymnázií. Spolupráci jsem v rámci realizace výzkumu navázala se Střední zdravotnickou školou Emanuela Pöttinga v Olomouci⁷ (dále jen SZŠOL) a Střední průmyslovou školou v Šumperku⁸ (dále jen SPŠŠPK). Volba SOŠ pro moji práci není nikterak spojena s lokalitou nebo jinými hodnoceními ani osobní zkušeností. V mém zájmu bylo již od počátku zapojit zdravotnickou střední školu, a to z důvodu toho, že je zde velká koncentrace praktické výuky a na

⁶ MŠMT zveřejňuje v dokumentu s nejlépe hodnocenými školami v kraji vždy první tři nejúspěšnější gymnázia a první tři nejúspěšnější střední odborné školy.

⁷ Celý název zní Střední zdravotnická škola a vyšší odborná škola zdravotnická a jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Emanuela Pöttinga v Olomouci

⁸ Celý název zní Vyšší odborná škola a střední průmyslová škola Šumperk

teoretické předměty, včetně občanské výchovy, zde může být kladen menší důraz než na gymnáziích. Školu s technickým zaměřením jsem zvolila pouze z důvodu dobré dostupnosti a krátké vzdálenosti od mého bydliště a z důvodu, dle mého názoru, neobvyklých studijních oborů, jako je např. *Grafický design*. Na žádné ze škol, kromě GYMST, jenž jsem před lety absolvovala a jsem v kontaktu s pár vyučujícími, nemám z pozice výzkumníka žádné osobní styky. Tyto instituce byly vybrány na základě vlastní intuice, dostupnosti a v neposlední řadě na základě ochoty spolupracovat. Od obecných rysů výběru institucí a jejich studentů se nyní přesunu ke konkrétním bodům, které jsou oficiálními kritérii při výběru respondentů pro můj výzkum. Jedná se o požadavky, podle kterých jsem vybrala čtyři studenty z každé školy, celkem je to tedy 16 studentů SŠ. Doporučovaným rysem vybraného vzorku respondentů podle metody IPA je homogenita. V mém výběru je homogenita silně zastoupena skutečností, že všichni účastníci výzkumu jsou studenty SŠ. To, že se jedná o různé typy SŠ nepovažuji za minus, naopak, byl to jeden z mých záměrů v této práci, abych mohla k interpretaci zkušeností studentů s OV a hodnocení OV na SŠ přidat i srovnání napříč jednotlivými školami. Stejně tak se může zdát, že homogenita vzorku je stírána díky následujícím kritériím. Proč jsem zvolila právě tato kritéria, vysvětlím níže. Moje požadavky pro výběr respondentů vhodných k zapojení do výzkumu byly:

Pohlaví

Kritérium pohlaví jsem zvolila proto, abych mohla v konečné fázi své práce připojit hodnocení úrovně studentů různého pohlaví. Mým záměrem je pokusit se identifikovat možné rozdíly mezi pohlavími a případně tyto jevy, které by mohly nastat následně přidat k interpretaci výsledků. Motivací ke stanovení tohoto kritéria byla snaha zjistit, zda lze usuzovat rozdílnost v úrovni studentů na základě pohlaví. Na každé ze škol provedu rozhovory v poměru dvě dívky a dva chlapci.

Věk

Dalším měřítkem pro účast ve výzkumu byl věk respondenta. Účastníci se mohli pouze ti studenti, kteří v době konání rozhovoru již dovršili 18 let, a to z jediného důvodu, kterým je volební právo. Jelikož se rozhovor v určité části týká znalostí o volbách nebo volební účasti, požadovala jsem, aby se výzkumu účastnili ti, kteří už u voleb byli nebo se k nim díky dovršení 18 let bezprostředně chystají. Navíc, zde se vracím k požadované homogenitě, která je vyžadována v rámci provádění metody IPA. Vyžadovala jsem tedy, aby všem zúčastněným v době provádění rozhovorů bylo 18 let, případně, že do nejbližších voleb plnoletosti dosáhnout.

Studenti čtyřletých oborů zakončených maturitní zkouškou

Dalším zdrojem homogenity skupiny respondentů je kritérium čtyřletého studia zakončeného maturitní zkouškou. Konkrétně jsou vedeny rozhovory se studenty třetích nebo čtvrtých ročníků. Toto kritérium jsem zahrнула především pro případ SOŠ, kde se můžeme setkat s obory jak čtyřletými zakončenými maturitní zkouškou, tak s obory tříletými zakončenými obdržením výučního listu, jelikož se dnes v případě Olomouckého kraje už jen zřídka vyskytují samostatná odborná učiliště, často jsou učňovské obory sloučeny s institucí SOŠ, i když zůstávají zakončeny obdržením výučního listu.

Známka z předmětu Základy společenských věd/Občanská výchova

Účast ve výzkumu podmíněna známkou z předmětu ZSV/OV byla stanovena ze stejného důvodu jako kritérium pohlaví. Zde taktéž spoléhám na homogenitu v tom, že jsou účastníci všichni studenty SŠ, nicméně zde mě bude zajímat, do jaké míry se znalosti, zkušenosti a názory studentů s odlišným hodnocením liší, nebo naopak shodují. Toto kritérium je spojené s kritériem pohlaví, protože se mého bádání zúčastní chlapec a dívka z každé školy se

známkou „výborně“ a chlapec a dívka se známkou „dobře“, tedy na každé škole dva studenti s „výbornou“ a dva studenti s „dobrou“ a zároveň odlišného pohlaví.

Kritéria jsou tím způsobem sestavena proto, aby mi pomohla dojít k poznání o OV na SŠ z pohledu samotných studentů. Jsou určena záměrně tak, abych prostřednictvím výzkumné metody IPA mohla nejen hledat spojitosti mezi členy homogenní skupiny a vysvětlovat jevy a skutečnosti, které jsou jednotlivým respondentům společné a v neposlední řadě se pak pokusit nacházet témata vyplývající z jednotlivých rozhovorů. Zároveň však můj výzkum z pravidel této metody vybočuje v momentě, kdy vybrané rysy respondentů částečně vyvrací homogenitu zkoumaného vzorku, nicméně se tomu tak děje z jediného důvodu, kterým se můj plán výsledky analýzy neponechat v rovině pouhé interpretace, ale také se pokusit o jejich srovnání, ať už napříč jednotlivými studenty nebo napříč vybranými školami. To, že není plně dodržena homogenita zkoumaného vzorku, považuji za jeden z limitů mého výzkumu, obecně nedržením se přesných pokynů metody IPA. Nemyslím si však, že by tento nedostatek měl nějak významně ubrat na validitě mé práce.

4.2. Sběr dat

4.2.1 Výzkumná technika

Na základě výzkumné metody jsem pro realizaci výzkumu zvolila techniku strukturovaného rozhovoru. Sice metoda IPA upřednostňuje rozhovor polo-strukturovaný, nicméně pro moje potřeby jsem se vydala cestou, kdy jsem se při rozhovoru držela vytvořené osnovy otázek, proč jsem se k tomuto uchýlila vysvětlím níže (viz kapitola 4.2.2.). Nebylo tomu tak ovšem při každé rozpravě. Mezi studenty se našlo pár jedinců, u kterých se během

hovorů podoba strukturovaného rozhovoru téměř vytratila, resp. mnou vytvořené otázky soužily nejen jako stabilizační prvek pro srozumitelnost, návaznost a logiku dialogu, ale také pro plynulé posunutí se od jednoho tématu k druhému. Soubor otázek pro jednotlivé rozhovory vznikl na základě účelnosti pro daný cíl této práce. Vzhledem k výzkumné metodě jsem vytvořila jasné daný soubor otázek, který mě má co nejvíce přiblížit respondentově osobní zkušenosti, v tomto případě jde konkrétně o zkušenost s OV v podobě studentových znalostí, orientací se v problematice nabytých vědomostí a jeho osobnímu názoru. Zároveň jsem při vytváření osnovy rozhovoru vycházela z potřeby získat taková data, abych mohla v závěru interpretace výsledků dané výstupy srovnat. Celkem měl předem připravený scénář rozhovoru 25 otázek, které jsou rozděleny do čtyř tematických okruhů.

Prvním z tematických okruhů rozhovoru je *Vědomostní část*. Tato oblast obsahuje sedm otázek, které mají za úkol zjistit dosavadní studentovy znalosti. Tuto část rozhovoru jsem vytvořila na základě kombinace studia RVP a vlastního přesvědčení o tom, jakými znalostmi by měl student střední školy v 18 letech, který už se stal voličem, disponovat. Data získaná prostřednictvím těchto otázek mi poslouží k pozdějšímu porovnání s RVP a pro přehled o studentově situaci. Konkrétně se studentů ve vědomostní části budu ptát na těchto sedm konkrétních otázek:

1. Vědomostní část

- a) Co podle tebe znamená demokracie?
- b) Česko je parlamentní republika, dokázal bys tento pojem vysvětlit?
- c) Dokážeš vyjmenovat tři základní složky státní moci a říct, jaké jsou mezi jednotlivými složkami rozdíly?
- d) Kolik má Parlament ČR komor? Kolik členů mají jednotlivé komory?

- e) Politické strany jsou zpravidla označovány jako strany tzv. „levice“ nebo „pravice“ popř. strany „středové“. Dokážeš vysvětlit, co to znamená?
- f) Víš, jaký je rozdíl mezi poměrným a většinovým volebním systémem? Který z nich se používá v ČR ve volbách do Poslanecké sněmovny?
- g) Víš, kdo je to populist?

Druhá část volně navazuje na první oblast rozhovoru a nazvala jsem ji *Praxe a volný čas*. Zde se prostřednictvím šesti otázek snažím prověřit, jak studenti dokáží s informacemi, které se ve škole naučili (nebo naučit měli), pracovat, přemýšlet nad nimi a následně je uplatnit v praxi. Z části se jedná o otázky, které jsou názorového charakteru, resp. mě zde zajímá, jaké názory na danou problematiku studenti mají poté, co se ve škole naučili nebo dozvěděli. Tyto otázky zní:

2. Praxe a volný čas

- a) Zajímáš se o veřejné dění? Pokud ano, díváš se na zprávy v televizi, čteš noviny nebo čteš či sleduješ zprávy na internetu?
- b) Zúčastnil/a jsi se nějakých voleb? Pokud ano, měl/a jsi ze školy dostatečné informace nebo sis je musel obstarat, popřípadě dohledat jinde?
- c) Myslíš si, že je demokracie dobrý způsob vládnutí?
- d) Líbilo by se ti, kdybychom více rozhodovali v referendu, tedy více aplikovali tento a jiné prvky přímé demokracie?
- e) Co by podle tebe mohlo nastat, kdyby došlo ke zrušení Senátu, horní komory Parlamentu ČR?
- f) Zúčastnil/a jsi se nějaké demonstrace? Provozuješ nějakou dobrovolnickou nebo jinou společensky prospěšnou činnost?

Předposlední část strukturovaného rozhovoru se studenty středních škol je věnována názorům studentů na výuku OV na SŠ. Otázky tohoto typu jsem do rozhovoru zahrnula vzhledem ke zvolené výzkumné metodě, jelikož právě tímto dotazováním se snažím vyloženě zjistit, jaká je jejich zkušenost s OV, jestli je tato zkušenost pro ně dobrá, dostačující či motivující.

3. Školní občanské vzdělávání

- a) Myslíš si, že je výuka ZSV/OV na střední škole důležitá? Případně proč?
- b) Vzbuzují v tobě znalosti získané ve škole potřebu se jakkoli občansky nebo politicky angažovat?
- c) Pripadají ti informace, které jsi se v rámci ZSV/OV dozvěděl a naučil jako dostačující?
- d) Pokud ti přijde výuka v této oblasti nedostatečná, co by se mělo změnit? Napadá tě nějaké konkrétní inovativní řešení pro tuto oblast?

Čtvrtá, poslední část dialogu, má za úkol ověřit studentovi znalosti z politiky, současnosti i historie a prověřit, jak se dokáže orientovat ve významných datech, která jsou spojena se zásadními událostmi v naší zemi. Nazvala jsem tuto část jako „doplňující“ a odpovědi na tento typ otázek mi poslouží pro představu, jak si čeští středoškoláci v této oblasti vedou. Začlenění těchto dotazů vychází z mého osobního přesvědčení, že na tom studenti mnohdy nebyvají s odpověďmi na tento typ otázek a tyto otázky konkrétně moc dobře.⁹ Jedná se o otázky:

4. Doplňující otázky:

- a) Dokážeš vyjmenovat alespoň pět československých/českých prezidentů?
- b) Dokážeš vyjmenovat alespoň tři české premiéry (předsedy vlád)?

⁹ Tato oblast bude následně zpracována v tabulkách pro přehled o studentských vědomostech.

- c) Dokážeš vyjmenovat alespoň pět politických stran, které se v posledních volbách (podzim 2017) dostaly do Poslanecké sněmovny nebo alespoň říct celkový počet, kolik se jich do Poslanecké sněmovny dostalo?
- d) Kdy vznikla samostatná Česká republika?
- e) Kdy proběhla Sametová revoluce?
- f) Kdy vstoupila Česká republika do Evropské unie?
- g) Kdy byla podepsána Mnichovská dohoda a kým? (stačí státy)
- h) Co se stalo 21. srpna 1968 v Československu?

Studenti jednotlivých škol nebudou dopředu obeznámeni s konkrétním obsahem rozhovoru ani jednotlivými otázkami. Dopředu jim bude sděleno pouze to, že se zúčastní rozhovoru týkajícího se ZSV/OV. Stejně tak jim bude buď výzkumníkem (mnou) nebo vyučujícím vysvětleno, že se je potřeba, aby se rozhovoru účastnil každý z nich zvlášť, samostatně.¹⁰

4.2.2 Situace při sběru dat

Sběr dat probíhal prostřednictvím realizace celkem 16 individuálních rozhovorů se studenty SŠ v Olomouckém kraji. Případy jsem vyhledávala cestou oslovení SŠ prostřednictvím oficiálního e-mailu ředitelům/ředitelkám a následně jsem komunikovala a jednotlivé termíny rozhovorů domlouvala s vyučujícími předmětů ZSV a OV. Během oslovování a žádání o spolupráci jsem se setkala i s odmítnutím, konkrétně u SPŠŠPK, nicméně zde jsem využila známostí z mého blízkého okolí, díky kterým jsem mohla oslovit samotné studenty a nemusela se spoléhat na domluvu oficiální cestou.

¹⁰ Studentům bude vysvětlen hlavní důvod individuálních rozhovorů, které jsem zvolila nejen na základě vybrané výzkumné metody, ale byl to prvopočáteční plán, tedy provádět rozhovory se studenty o samotě a jednotlivě, aby nedošlo k ovlivňování odpovědí studentů mezi sebou navzájem.

Respondenti byli obeznámeni s tématem, výslovně souhlasili s účastí a sami dali povolení k tomu, aby bylo ve výzkumu použito jejich křestní jméno, název školy, do které dochází za studiem a jejich známka z předmětu ZSV/OV. Tohle jsou veškeré údaje, které byly ze strany respondentů poskytnuty pro výzkum a následně v něm využity, v podstatě je tedy zachována anonymita, jež byla studentům přislíbena zachovat.¹¹ Zároveň byli všichni jednotliví účastníci obeznámeni s tím, že je každý rozhovor zaznamenáván na nahrávací zařízení, což bylo nezbytně nutné pro analýzu a srovnání výsledků a ani s touto skutečností neměl nikdo ze zúčastněných problém. Respondentům byla taktéž přislíbena jistota naprosté diskrétnosti, ač ji většina studentů prakticky nevyžadovala, našli se i tací, kteří trvali na tom, aby si jejich odpovědi s jejich údaji nikdo nespojoval. Jednotlivé respondenty budu následně označovat na konec jejich odpovědí do závorky, kde bude uvedeno jméno dotazovaného, zkratka školy a známka z předmětu.¹²

Každý z rozhovorů trval v průměru 25 až 30 minut. Ačkoli metoda IPA doporučuje délku rozhovoru alespoň jednu hodinu, v mém případě byly rozhovory kratší, a to ze dvou důvodů. Za prvé, hodina času, jak byl původně rozhovor zamýšlen, byla pro mnohé vyučující těžko splnitelným požadavkem. Vzhledem k tomu, že výběr studentů probíhal prostřednictvím zaslání oficiální žádosti o spolupráci do jednotlivých škol, byli pak studenti pro rozhovory uvolňováni z vyučování. Vesměs ve všech případech byl pro vyučující problematické studenta z vyučování uvolnit na celých 60 minut. Druhým důvodem bylo to, že po sérii cvičných rozhovorů, jež jsem uskutečnila před

¹¹ Příslib anonymity nebyl u všech studentů potřebný, někteří studenti totiž byli iniciativní natolik, že se sami nabízeli, aby bylo ve výzkumu uvedeno celé jejich jméno a další jejich osobní údaje, pokud je těchto údajů potřeba. Žádná taková nabídka nebyla přijata, neboť další jiné údaje by byly pro moji práci nepodstatné. Naopak se vyskytli i takoví studenti, jež lpěli na tom, aby v práci bylo použito pouze jejich křestní jméno.

¹² Vzor označení respondenta: (Josef, UPOL1). Během interpretace výsledků přibude každému studentovi označení kódem, který bude ve formě dvou písmen uváděn před studentovou známkou – v konečné fázi tak rozlišení mezi studenty bude vypadat: (Josef, UPOL XY1)

samotným oficiálním výzkumem, jsem otázky poupravila tak, aby netrval 60 minut. Dva ze tří testujících případů totiž po cca 30 minutách dotazování vykazovaly známky nezájmu a vzbuzovaly ve mně pocit jisté apatie a tendence nevěnovat rozhovoru natolik pozornosti, jako v první půl hodině. Tomuto jsem se chtěla v každém případě vyhnout. Na základě tohoto byl rozhovor upraven tak, aby proběhl v průměru během 30 minut a já z pozice výzkumníka tak získala data, která byla dostatečně relevantní. Tento přístup se podle mého názoru nakonec projevil jako efektivní.

Prostředí, ve kterém rozhovory se studenty probíhaly může být další možnou limitou mé práce. Na všech školách, až na výjimku, kterou tvoří SPŠŠPK, jsem uskutečňovala rozhovory v prostorách školy, ať už se jednalo o studovnu nebo kabinet vyučujícího. Zde totiž předpokládám, že do jisté míry mělo prostředí, ve kterém se rozhovor konal určitý vliv na studenta, jeho odpovědi a sdělení. Tento fakt považuji za jedno z možných omezení mého výzkumu. Při realizaci rozhovorů mi na každé škole nebyly vytvořeny podmínky, které bych si představovala, nicméně s tímto možným problémem jsem dopředu počítala a byla si nepředvídatelnosti prostředí vědoma. Konkrétně může spočívat v tom, že na jednotlivých školách jsem prováděla rozhovory podle potřeb vyučujících, kteří uvolňovali studenty z vyučování. V jednom případě mi bylo dovoleno využít prázdné studovny, která alespoň z mého pohledu budila příjemný dojem a panovala zde uvolněná atmosféra. Stejná atmosféra panovala při rozhovorech v kabinetech vyučujících. Jestli tomu tak opravdu bylo ukáže až analýza rozhovorů s těmito studenty. Se studenty SPŠŠPK rozhovory probíhaly na neformálních místech, které si studenti zvolili sami, protože plánování a realizace rozhovorů se neuskutečňovala oficiální cestou prostřednictvím domluvy s vyučujícím dané školy, ale neformální dohodou se samotnými studenty. Domnívám se, že mohli být při rozhovoru více uvolnění, a co se mého osobního pocitu týče, jeví menší

známky ať už počáteční nervozity nebo nervozity po celou dobu rozhovoru. Jak se skutečnost odlišných situací při rozhovorech promítne v odpovědích studentů ukáže až nadcházející analýza.

Analytická část

5. Analýza dat a způsob interpretace

5.1. Popis vzorku případů podle určených kritérií

Pro svůj výzkum jsem vymezila jasně daná kritéria, která museli účastníci splňovat, aby byla zachována homogenita zkoumaného vzorku. Zároveň však byla tato kritéria nastavena takovým způsobem, který tuto homogenitu do jisté míry narušoval, a to proto, abych mohla v závěru práce díky odlišným znakům jednotlivé vzorky navzájem porovnávat, ať už napříč jednotlivými školami nebo mezi respondenty samotnými. Konkrétně tedy hovoříme o 16 studentech dvou gymnázií a dvou SOŠ, kterým bylo v čase provádění šetření 18 let. Jedná se o osm dívek a osm chlapců, stejně tak v poměru jedna ku jedné se výzkumu účastnili tito žáci podle známek z předmětu ZSV/OV.

Průběh rozhovoru se samozřejmě odvíjel u každého studenta jinak, vzhledem k tomu, že se jedná o individuální rozhovory a snahu získat studentovi co nejpřesnější a nejdetailnější zkušenost. Některé případy měly hladký průběh, student jevil o konverzaci a dialog zájem, byl aktivní během hovoru a na otázky, na které neznal odpovědi, vyžadoval odpověď, vysvětlení nebo dovysvětlení. Našli se ovšem i studenti takoví, kteří naopak žádný zájem o danou problematiku nejevili, někteří byli mnohdy až apatičtí a nevykazovali známky potřeby dozvědět se něco nového, popř. nechat si něco vysvětlit.

5.2. Průběh analýzy a interpretace dat

Analýza dat probíhala postupně během získávání jednotlivých rozhovorů, resp. po uskutečnění rozhovoru následoval jeho přepis a dále čtení, které se několikrát opakovalo. Tento způsob se mi osvědčil minimálně v tom, že přečtení každého rozhovoru bezprostředně po tom, co proběhl, mi pomohlo

vytvořit si případné poznámky pro další rozhovory. Neznamená to, že by nadcházející setkání se studenty měla jinou podobu nebo strukturu, nicméně s přibývajícím počtem zaznamenaných dialogů narůstaly zároveň i mé zkušenosti, které jsem dále aplikovala na další studenty. Týká se to především toho, jak studentovi nenapovídat, ale pokusit se ho posunout blíže k tázané problematice, resp. se jedná o snahu ze studenta informace dostat v naději, že jsou v jeho hlavě někde „uloženy.“ Nezbytnou nutností také byla snaha z mé strany nevzbuzovat ve studentovi nervozitu nebo strach. Z pozice výzkumníka jsem se snažila vytvořit přátelskou atmosféru a dát studentovi najevo, že není u žádné zkoušky, nemusí se stydět za to, co říká nebo naopak za to, co neví. V tomto bodu však v sobě jako ve výzkumníkovi shledávám jistou rezervu, a to v tom, že jsem v některých příkladech nedokázala ve studentovi probudit buď větší, nebo vůbec nějaký zájem o danou problematiku.

Můj výzkum je založen na rozhovorech se studenty z různých typů SŠ v Olomouckém kraji, nicméně druh školy, do které jednotliví respondenti dochází, mě při následující interpretaci nebude až tolik zajímat. Tento údaj pro mě bude stěžejní až o několik řádků níže, kde se výsledky mého zkoumání pokusím analyzovat podle RVP jednotlivých druhů škol, dále výstupy výzkumu vystavím konkrétnímu srovnání napříč jednotlivými školami. Pro samotnou interpretaci dat výzkumu jsem zvolila cestu vytvoření „Modelu osobnosti studenta a jeho zkušenosti s občanským vzděláváním“.

Tento model byl vytvořen na základě samotné analýzy rozhovorů s jednotlivými respondenty. Všechny dialogy jsem neustále dokola četla a poslouchala a snažila se najít nějaké vztahové vzorce mezi jednotlivými dotazovanými. Neustálým opakováním si odpovědí studentů jsem se uchýlila k vytvoření modelu, který mi z analýzy nasbíraných dat vycházel primárně jako nejvíce logický a vytvořil tak základ pro nadcházející interpretaci dat. Tento model se zakládá na čtyřech kategoriích, které vznikly na základě analýzy

prvních třech částí rozhovorů. Kategorie jsou definovány na základě několika znaků, které studenti vykazovali během rozhovorů a díky nimž jsem tento model vytvořila. Je rozdělen na jednotlivé kategorie a má sloužit jako hlavní nástroj pro interpretaci výsledků výzkumu. Hlavní proměnnou, která v duchu mé vlastní logiky na základě analýzy rozhovorů dává vzniknout tomuto modelu, je mé subjektivní hodnocení studenta podle jeho aktivity. Metoda IPA klade důraz na hledání podobností a společných témat vycházející z individuální zkušenosti dotazovaných, proto jsem vytvořila tento model, neboť znaky, díky kterým vznikly jednotlivé kategorie tohoto modelu, byly prvotními společnými faktory, které jsem mezi jednotlivými rozhovory nacházela.¹³ Konkrétně rozhovory se studenty rozděluji do čtyř kategorií podle toho, co o nich vypovídá případná aktivita ve volbách či jiných společensky prospěšných činnostech, jaký mají přehled a vědomosti, a především, jak celkově působí při debatování nad jednotlivými body rozhovoru. Jednoduše řečeno, studenty jsem rozdělila na kategorie tak, jak na mě působili během rozhovoru, jestli se vůbec zajímají nebo mají alespoň snahu v kontextu vědomostí, kterými disponují.

Aktivní studenti s dostatečnými vědomostmi (AV)

Do této kategorie řadím studenty, kteří se během rozhovoru projeví nejen jako znalostně zdatní, ale především působili energickým dojmem nad jejich dosavadním poznáním a zkušenostmi s OV. Tito studenti odpovídali správně na otázky, projeví zájem o daná témata a byli schopni vést duchaplnou diskuzi, případně pokud se objevily nedostatky v jejich vědomostech, dychtili po vysvětlení problematiky nebo uvedení problému na pravou míru. Právě s těmito studenty se ze strukturovaného rozhovoru stal plynulý a nenucený dialog, kterému mnou předem připravené otázky sloužily

¹³ Jedná se o prvotní společné znaky respondentů, dále rozdělené do kategorií. Další společná témata, která z rozhovorů vzešla, uvedu v práci níže.

spíše jako vodítko pro to, abychom se během diskuze neodchýlili od zadaného tématu.

Aktivní studenti s nedostatkem vědomostí (AN)

Studenti zařazení do této kategorie jsou ti, kteří projevili během rozhovoru zájem o dané téma, sami deklarovali, že se zajímají o dění ve společnosti, není jim cizí účast ve volbách a není jim jedno, v jakém společenském prostředí žijí. Tito studenti byli do jisté míry aktivní při provádění rozhovoru, problematické však u těchto studentů byly nabyté vědomosti, které nebyly nikterak dostatečné.

Neaktivní studenti s dostatečnými vědomostmi (NV)

Další skupinu studentů jsem označila jako neaktivní s dostatečnými vědomostmi proto, že se našli právě takoví, kteří disponovali slušnými znalostmi, měli vcelku přehled o probírané problematice a dokázali dostatečně odpovídat na moje otázky. Nicméně zároveň se jedná o studenty, kteří během dialogu neprojevovali významný zájem o dané téma, v některých případech se ani nezajímali o to, na co nedokázali odpovědět a celkově působili spíše pasivním dojmem.

Neaktivní studenti s nedostatečnými vědomostmi (NN)

Poslední kategorie zahrnuje respondenty, kteří nejenže nevynikali ve znalostech dané problematiky a nedokázali vesměs odpovídat na otázky, ale jsou to zároveň studenti, kteří neprojevovali známky aktivity ať už během rozhovoru nebo ve svém osobním životě, jak vyšlo z druhé části rozhovoru najevo. Tito dotazovaní byli během rozhovoru pasivní, nezajímali se o probíranou problematiku, na otázky odpovídali mnohdy jednoslovnými odpověďmi „ne“ nebo „nevím“ a ani nejevili zájem dozvědět informace, které nevěděli nebo neznali. S těmito studenty proběhly rozhovory většinou

v krátkém časovém úseku i přes moji snahu z pozice výzkumníka v dotazovaných probudit alespoň nějaký zájem.

Jak jsem již zmiňovala, tento model jsem vytvořila pro nadcházející interpretaci dat výzkumu, aby byly interpretované výsledky přehledné a srozumitelné. Pro ještě větší přehled jsem také vytvořila následující tabulku, která rozřazuje respondenty do jednotlivých kategorií vytvořeného modelu.

Tabulka 1 Model osobnosti studenta a jeho zkušenosti s občanským vzděláváním (Zdroj: vlastní šetření)

Aktivní studenti s dostatečnými vědomostmi (AV)	Aktivní studenti s nedostatečnými vědomostmi (AN)	Neaktivní studenti s dostatečnými vědomostmi (NV)	Neaktivní studenti s nedostatečnými vědomostmi (NN)
Eliška, SZŠOL1	Jakub, SZŠOL1	David, SZŠOL3	Lucie, SZŠOL3
Sára, GYMST1	Markéta, SPŠŠPK1	Michal, SPŠŠPK3	Barbora, GYMST3
Stanislav, GYMST1	Vojtěch, SPŠŠPK1		Radek, GYMST3
Marie, GU1			Klára, SPŠŠPK1
Anna, GU3			
Lukáš, GU1			
Jakub, GU3			

Nadcházející kapitola je věnována interpretaci průběhu výzkumu. Odpovědi respondentů jsou vyznačeny jiným stylem písma než ostatní text práce a k tomu zvýrazněn kurzívou, pro snadnější orientaci v textu. Ve stejně odlišném stylu jsou uváděny i moje poznámky, ale již bez kurzívy. Do promítání rozhovorů jsem zaznamenávala své poznámky pouze takové, které považuji za potřebné v interpretaci uvést, které např. pomáhají studentovi k dovysvětlení problematiky. Za důležité považuji zmínit, že pokud respondent nevěděl nebo neuměl odpovědět na otázku, byla mu problematika vysvětlena, a tato vysvětlování z mé strany se v interpretaci rozhovorů neobjevují, jelikož považuji za zbytečné uvádět z mé strany mnohokrát se opakující definice jednotlivých pojmů.

6. Zkušenosti studentů o občanském vzděláváním

Následující interpretace výsledků je pojata v kontextu vytvořeného modelu, kdy se pokouším ve třech tematických podkapitolách předložit výsledky tak, aby byly dostatečně srozumitelné a především, aby podaly co nejpřesnější obraz o znalostech a zkušenostech studentů SŠ s OV. Postavila jsem svůj výzkum na tom, abych docílila poznání o individuální zkušenosti každého ze studentů. Následně jsem na základě tohoto šetření vytvořila tematické okruhy, které se během provádění rozhovorů nabízely a mohla se tak výsledky a závěry výzkumu pokusit srozumitelně interpretovat v co nejvíce přehledné formě.

6.1. Demokracie, politický systém a stát

Snaha OV vychovávat ze studentů SŠ zkušené občany, kteří mají povědomí nejen o demokracii jako takové, ale i o jejích hodnotách, principech nebo jejím fungování, je založena na několika předpokladech. Cílem OV je také upevňovat ve studentech znalosti o politickém systému a státním zřízení v jejich zemi. Jedním z takových předpokladů je očekávání, že SŠ poskytne studentům dostatečné, alespoň základní, informace k tomu, aby si studenti dokázali podstatu demokracie a fungování politického systému a státního řízení náležitě přisvojit. Do svého výzkumu jsem zahrнула základní otázky, které jsem vytvořila pro porozumění a poznání znalostní úrovně týkající se zásadních a klíčových vědomostí u jednotlivých respondentů. Zkoumala jsem, jak studenti vnímají demokracii jako takovou, jak rozumí fungování politického systému a státu, včetně např. volebního systému. V podstatě tato část koresponduje s první, tedy vědomostní, částí rozhovoru.

Na samotném začátku mě zajímalo, co si vůbec studenti vybaví při slově demokracie, co pro ně tento pojem znamená. Stejně jako existuje nespočet definic konceptu demokracie, existuje tak i nespočet přístupů a pohledů na to, co demokracie znamená pro každého jednotlivce zvlášť. Jako příklad můžeme

pro tyto účely využít pojetí demokracie např. podle Roberta Dahla. Ten tvrdí, že základním pravidlem demokracie je politická rovnost, která je zaručována prostřednictvím účinné participace, volební rovnosti, porozumění, kontrolou a nastolováním témat a zapojením všech dospělých (Dahl 2001: 37–59). Splňuje-li daná společnost tato kritéria, může v ní pak fungovat demokracie, která zabraňuje vzniku totality a zajišťuje základní práva svobody. Lidé v takové společnosti rozhodují sami o sobě, disponují mravní samostatností a možností rozvíjet se v prostředí, kde jsou chráněny jeho osobní zájmy (tamtéž 2001: 37–59). Ač je tato úvodní otázka rozhovoru poměrně obecné povahy, jedná se zároveň o jeden z hlavních nástrojů, jak zjistit respondentův pohled na demokracii jako takovou. Od správného pochopení demokracie se podle mého názoru poté odráží studentovo vnímání veškerých demokratických prvků a principů, jimiž je člověk ve společnosti obkloповán. Nejčastější asociací při dotazu, jak dotazovaní studenti vnímají demokracii, bylo slovo „svoboda“. Ať už ve stručných či rozsáhlejších odpovědích, nezávisle na kategoriích studentů vyplývajících z Modelu osobnosti studenta. Stojí zde však za zmínku viditelný rozdíl mezi kategoriemi studentů s dostatečnými vědomostmi a nedostatkem vědomostí. Základní premisou jednotlivých odpovědí je „svoboda“ a u svobody zůstáváme ve většině případů respondentů s nedostatečnými vědomostmi.

Pod pojem demokracie si vybavím jakoby svobodu u voleb hlavně, svobodu cestování, nějakých obchodů, asi tak. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Svoboda, svobodný stát. Nic víc asi. (Barbora, GYMST NN3)

Tito studenti evidentně uvažují nad demokracií, jako nad systémem určitých hodnot, kdy je jako první napadne právě „svoboda“. V jednom případě této kategorie však studentka neuvažovala jako její spolužáci ve smyslu hodnot demokracie, resp. jedné hodnoty, ale ve smyslu fungování demokracie.

Demokracie je podle mě systém, který není nejlepší, ale žádný lepší ještě není. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Myslím si, že zde se potvrzuje mé zařazení studentky do kategorie aktivních studentů, neboť je vidět, že na danou problematiku pohlíží i z jiné než jen hodnotové perspektivy, ač se následně prokázalo, že studentka nedisponuje mnoha základními znalostmi. Studenti, které jsem zařadila do kategorií s dostatečnými vědomostmi svoje odpovědi nesměřovali pouze na „svobodu“, i když se o ní také zmiňují. Na pomyslném pomezí takového uvažování se nachází odpověď studenta, který ke „svobodě“ přidává další demokratickou hodnotu, a to je „právo volit“.

Nějaké státní zřízení, ve kterém se podporuje svoboda tisku a všeho vesměs, že si lidé dělají skoro co chtějí. Že mají právo na to zvolit si jakou chtějí vládu, jaké chtějí mít státní uspořádání. (David, SZŠOL NV3)

Někteří k těmto hodnotám připojují dovětek o fungování demokratického státu.

Demokracie, momentálně bereme filozofii, a jeden filozof prohlásil, že demokracie je špatná forma vlády, a tím pádem nemá takovou budoucnost, takže tak. Ale jinak to vidím jako určitou formu vlády, kdy se může zapojit hodně lidí. Každý by měl mít v podstatě stejnou možnost se zapojovat. (Marie, GU AV1)

Demokracie je to určitě soubor svobod, pravidel, zákonů, něco, co by se mělo dodržovat. (Jakub, SZŠOL AN1)

Svobodu. Chceš to jedním slovem? (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Můžeš to samozřejmě rozvést.

Nevím, já si právě představuju to, co tady bylo dřív a teď si představuju pravej opak. Neříkám, že jsem zažil komunismus, ale viděl jsem o tom jakoby hodně věcí, jak to probíhalo, že to bylo špatný. Takže si to představuju jako svobodu všeho, slova... (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Hlubší uvažování nad problematikou a větší povědomí nejen o hodnotách, principech a fungování demokracie pak projevili taktéž studenti s dostatečnými vědomostmi, současně se však jedná o ty, které jsem označila zároveň za aktivní. Zde můžeme pozorovat hlubší pochopení významu demokracie, jejich hodnot, principů a fungování a celkově komplexnější uvažování.

Demokracie znamená, že je to určitý politický systém, kde není jeden určený vůdce, který by řídil celý stát, anebo celou velkou skupinu, ale že právě jich je ustanoveno více, aby se shodli na jednom názoru a aby na to těch víc názoru bylo, že když prostě jeden přijde například tím, že přijmeme, teď je to velmi aktuální, 100 uprchlíků, aby to prostě neřekl, tak my to musíme udělat, že o tom budou diskutovat a uslyší víc názoru. (Eliška, SZŠOL AV1)

Demokracie znamená, že lidé mohou ve volbách volit v podstatě koho chtějí, už to není jako za komunistů, kdy byla jen jedna strana. Ono jich ve skutečnosti bylo víc, pak tam byli ještě lidovci a socialisti, ale to bylo jen na oko, to tvořilo Národní frontu, ale to jsme trochu odbočili. Právo volit, právo svobodně se vyjadřovat, ale někteří lidé to dnes trochu zneužívají, pak vznikají některé neslušné věci, rasistické atd. Pak jim někdo řekne, proč to říkají a oni řeknou, že je to svoboda projevu. To je podle mě problém demokracie. (Stanislav, GYMST AV1)

Tak rozhodně svobodu, protože nebýt demokracie, tak nemůže nikdo říct svůj názor, nemůže se nijak vyjádřit. Myslím si, že by jinak nefungoval ani stát obecně, kdyby nebylo demokracie. Kdyby byl jen jeden názor, kterej je správněj, tak to není známka vyspělé společnosti, bych řekla. (Anna, GU AV3)

Tak, svoboda, svoboda názoru. Nevím, jak bych to ještě rozvedl. Určitě bych to definoval jako svobodu prostě, lidé si mohou říkat, co chtějí, mají možnost volby a de facto si rozhodují o svých životech nepřímou sami. (Jakub, GU AV3)

Od obecného pojetí demokracie jsem volně přešla ke zkoumání základních znalostí studentů o fungování politického systému a státním zřízení, ve kterém žijí. Za dobrý začátek považuji, že všichni studenti pochopili význam slova „parlamentní republika“ ve smyslu jejího odvození od slova „parlament“. Toto klíčové slovo se objevuje ve všech jednotlivých odpovědích, nicméně každá se odlišuje následovně:

No tak...O všem rozhoduje parlament o těch zákonech a tak. (Lucie, SZŠOL NN3)

Takže tady máme Parlament... (Klára, SPŠŠPK NN3)

Tak, že si někoho volíme, že tam máme nějaký ten parlament. (Michal, SPŠŠPK NV3)

Hlavní moc má parlament, vlastně v tom řízení toho státu a rozhoduje o důležitých věcech. (Lukáš, GU AV1)

Zde je evidentní, že někteří studenti nemají dostatečné znalosti o tom, co vlastně znamená pojem „parlamentní republika“, tedy že se nejedná o pouhou existenci parlamentu, ale o soubor určitých pravidel a vyvažování moci. Objevují se totiž dále odpovědi, které napovídají, že student o dané problematice nemá velký přehled nebo se mu hodně věcí míchá dohromady.

Je tam demokracie, parlamentní je skrz to, že naše vláda se skládá z parlamentu. (David, SZŠOL NV3)

Máme nějaký poslance v Parlamentu, který tam rozhodují o něčem, je na tom postavená ta demokracie. Co může rozhodovat ten parlament a co třeba prezident. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Tak, jak to shrnout... Tak jsme svobodný stát vlastně, máme určitá práva a povinnosti. Dokázala bys vysvětlit význam toho slova parlamentní, proč jsme parlamentní republika? Tak to neumím vysvětlit. (Barbora, GYMST NN3)

Přesuneme se nyní znovu ke kategorii aktivních studentů s dostatečnými vědomostmi. Samotné označení této kategorie svým způsobem předpokládá fundovanější odpovědi a dobré znalosti zde zařazených studentů. Nutné podotknout, že to však nemusí být vždy pravidlem, jak jsem zmiňovala výše, Model osobnosti studenta není dokonale přesn. Významný teoretik politických systémů Giovanni Sartori definuje parlamentní zřízení jako systém, kde má většinu moci v rukou zákonodárné těleso, tedy parlament, prezident zde má většinou jen reprezentativní roli a má poměrně omezené pravomoci (Sartori: 2001). Tato stručná a jasná definice byla mým minimálním požadavkem na odpovědi studentů. Studenti s dostatečnými vědomostmi projevili ve většině případů dobré znalosti pojmu „parlamentní republika“, dokázala vysvětlit, jak tento systém funguje, na čem je založen a jakou roli v tomto systému samotný parlament hraje ve vztahu k ostatním složkám moci, resp. k prezidentovi.

Nevede ji sám prezident (republika), když to řeknu z mého laického pohledu, tak on je vlastně, dá se říct, „na okrasu“, protože on zastává tu diplomatickou funkci, jezdí do ostatních zemí a reprezentuje nás, ale samotnou tu zákonodárnou moc má parlament. Konkrétně teda Poslanecká sněmovna, která dává dohromady zákony, a to pak dá ještě Senátu schválit. (Eliška, SZŠOL AV1)

Největší moc ve státě má parlament, který není úplně samostatný, ale je tam i prezident, ale parlament schvaluje zákony a tak. (Sára, GYMST AV1)

To znamená, že máme Parlament, ten se skládá z Poslanecké sněmovny, tam máte 200 poslanců, a pak máte ještě Senát a ten má 81 senátorů. A u Senátu je u voleb velmi malá volební účast, někteří lidé si myslí, že je Senát zbytečný, já osobně nevím, mě to nějak nevádí, že bych ho nerušil. Parlament diskutuje o vážných problémech, také schvaluje i neschvaluje zákony, pak může hlasovat například o důvěře vládě, anebo taky o vydání některých poslanců k trestnímu stíhání, třeba v minulosti to byl David Rath, Rozner, toho nevydali, což je škoda. (Stanislav, GYMST AV1)

Hlavou státu je prezident, ale nejvyšší moc má v podstatě náš dvoukomorový Parlament. (Marie, GU AV1)

No, takže stát řídí právě parlament, kterej je u nás rozdělený na dvě části. Nevím, jestli je to dobře nebo špatně. Konkrétně co se u nás teď děje v Parlamentu, mi přijde občas až dost absurdní, co dokáže dělat orgán, kterej má řídit moji zemi. (Anna, GU AV3)

Hlavní moc ve státě má parlament. (Jakub, GU AV3)

Předtím tady parlamentní republika nebyla, byl tady totalitní stát, takže je to velký posun vpřed a je dobré, že mocenská síla je rozdělená do více částí. (Jakub, SZŠOL AN1)

Vlastně máme vládu i Parlament, přes Parlament prochází zákony a do Parlamentu si lidi volíme. Je založena na volebním systému, koho si zvolíme do toho Parlamentu. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Pochopení role a významu parlamentu v parlamentní republice se překvapivě nepromítla ve znalostech samotné Ústavy, konkrétně hovořím o dělení složek státní moci. Přejdeme nyní od podoby politického systému ke státnímu zřízení, dělbě moci či vědomostem o jednotlivých složkách státní moci, jež ústava definuje následovně. Moc zákonodárná, která náleží Parlamentu a ten vytváří zákony. Moc výkonná, která provádí ustanovené zákony a představuje ji vláda a prezident. Moc soudní, která je, jak již z názvu vyplývá zastoupena soudní soustavou, jež kontroluje správnost a dodržování zákonů a Ústavy ČR (zákon č.1/1993 Sb., Ústava ČR). Zde vědomosti studentů v podstatě korespondují s jejich zařazením do dílčích kategorií modelu.

Tak to je zákonodárná, to je Poslanecká sněmovna, Parlament. Pak je soudní, kdy to jsou veškeré soudy, ústavní, vlastně oni to právo využívají, když to řeknu takhle, a tu třetí si nepamatuju... výkonná, myslím, že to jsou ti činitelé policie a takhle, kteří jsou pod těmi zákony. (Eliška, SZŠOL AV1)

Zákonodárná, výkonná a soudní. Zákonodárná, to máte ten Parlament, že. Pak tam máte tu výkonnou, to je prezident. I když popravdě ten prezident je vlastně vrchní velitel ozbrojených sil, jinak těch pravomocí už moc nemá. To je taková spíš reprezentativní funkce, i když teďka teda moc ne. Pak je tam ještě ta soudní, tam máte soustavu soudů, které rozhodují v různých kauzách a udělují tresty, případně zprošťují obžaloby. (Stanislav, GYMST AV1)

Myslím, že to je vláda, Parlament a soudy. (Marie, GU AV1)

Orgány jsi rozdělila správně, dokázala bys říct, jak se jmenují jednotlivé složky moci, do kterých jednotlivé orgány spadají?

Aha, ano, takže to je výkonná moc, zákonodárná a soudní. (Marie, GU AV1)

Zákonodárná, justiční a výkonná. Zákonodárná vytváří zákony a upravuje je, výkonná je provádí a soudní rozhoduje u soudů. (Jakub, GU AV3)

Zákonodárná, výkonná a soudní. Zákonodárná vytváří zákony, výkonná, dohlíží na to, aby se dbalo na ty zákony. (David, SZŠOL NV3)

Moc výkonná, pak zákonodárná a soudní. (Michal, SPŠŠPK NV3)

Dokázal bys říct, jaký je mezi nimi rozdíl?

Takže ta zákonodárná nějak ty zákony vytváří, ta soudní je, no to jsou ty soudy a výkonná, to je policie? (Michal, SPŠŠPK NV3)

Ne.

Vlastně je to vláda, a ještě i prezident. (Michal, SPŠŠPK NV3)

Respondenti z kategorie s dostatečnými vědomostmi byly vesměs všichni schopni odpovědět na otázku týkající se dělby moci ve státě, minimálně, co se faktického rozdělení týče. Občas se vyskytl problém, když se student pokoušel definovat rozdíly mezi jednotlivými složkami moci, resp. problematické pro některé respondenty bylo uvědomit si funkci jednotlivých orgánů spadajících pod konkrétní mocenskou oblast. Jak jsem již zmiňovala, v podstatě v tomto případě můžeme vidět adekvátní rozřazení studentů do kategorií modelu, protože na druhé straně máme studenty s nedostatečnými vědomostmi, což se promítlo i v jejich odpovědích. Viditelné na této kategorii studentů je také to, že se zde ukazuje jejich aktivita nebo neaktivita. Aktivní studenti, kteří ač neoplývají mnoha vědomostmi, ale disponují alespoň snahou se zajímat a mít trochu přehled se snažili odpovědi dojít s mojí pomocí, aby si tuto problematiku ujasnili.

Vláda, armáda. (Jakub, SZŠOL AN1)

Armáda tam nepatří.

Tak soudní, pak je tam ta právní, že? Práva zákony a tak, to je ta vláda? A pak kdo ty zákony vytváří to je ten Senát a Parlament. (Jakub, SZŠOL AN1)

Jo státní moc, tak to je soud, pak tam je vláda. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Ty složky se nějak označují, věděla bys?

Tak to je ta státní moc. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Ano to jsou všechny tři složky. Ta, kam spadají soudy se nazývá soudní, jak se nazývají ty ostatní?

Soudní... (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Vláda a prezident spadají do moci výkonné, věděla bys tu třetí?

To je moc právní. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Výkonodárná, zákonodárná a soudní. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Je to výkonná...A jaký je mezi nimi rozdíl?

Tak každá se stará o něco jinýho, jinak asi nevím. Provádijou nějaký zákony a tak. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Dále jsou zde studenti neaktivní s nedostatečnými vědomostmi, což se opět projevuje na jejich reakcích. Ty byly vesměs pasivní, jednoduše řečeno, nejen, že neznali odpovědi, ale v podstatě je to ani nezajímalo.

Vláda, Senát...Ústavní? (Barbora, GYMST NN3)

Vláda, no nevím, nevím teďka jestli tam ten prezident taky patří...Nejsou to takový ty soudní a tak? Dál už ti to nevzpomenu. (Radek, GYMST NN3)

To asi ne. (Lucie, SZŠOL NN3)

No tak ten prezident... (Klára, SPŠŠPK NN3)

Prezident spadá do moci výkonné a patří tam ještě někdo.

Tak pak ten parlament jakoby Senát. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Ten už nepatří do té výkonné, ale do jiné...

(Dovysvětleno)

Jo a soudní. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Dostáváme se k poslednímu v rámci základních znalostí o naší zemi, resp. o státním zřízení, státní moci a tak podobně. Otázku „Kolik komor má Parlament ČR“. To považuji za jednu ze stěžejních a naprosto základních informací pro občana ČR, a především studenta SŠ. Nicméně dotazovaní mě vyvedli z omylu o tom, že je povědomí o dvou komorách Parlamentu ČR a jejich názvech, nemusí být vždy samozřejmostí a základní potřebnou informací. Opět zde jednotlivé odpovědi ve většině případů souhlasí s rozřazením studentů do kategorií modelu.

Tak to je Poslanecká sněmovna, Senát, a to je všechno. (Eliška, SZŠOL AV1)

Dvě komory, horní a dolní, Senát a Poslanecká sněmovna. Senát má 81 členů, Poslanecká sněmovna 200. (Sára, GYMST AV1)

... máme Parlament, ten se skládá z Poslanecké sněmovny, tam máte 200 poslanců, a pak máte ještě Senát a ten má 81 senátorů. (Stanislav, GYMST AV1)

Parlament má dvě komory. Senát, což je jakoby ta vyšší komora, tam je podle mého 81 členů a poté je Poslanecká sněmovna, kde je 200 členů. (Marie, GU AV1)

Tak komory, ty jsou dvě, je horní a dolní. To je Senát a Poslanecká sněmovna, ta má 200 členů a Senát má 81. (Anna, GU AV3)

Tak má dvě komory. Poslaneckou sněmovnu, kde je 200 poslanců a Senát, kde je 81 senátorů. (Lukáš, GU AV1)

Má dvě komory, Poslaneckou sněmovnu, kde je 200 členů a Senát, kde je 80, vlastně 81 členů. (Jakub, GU AV3)

Dvě. Senát a ta větší, tu si nevzpomenu. Senát má myslím, že 40 členů. (David, SZŠOL NV3)

Senát má 81 členů a ta druhá komora je také označována jako Dolní komora Parlamentu.

Poslanecká sněmovna. Ta má myslím 200 členů. (David, SZŠOL NV3)

Nejčastějším problémem bylo vůbec si vzpomenout na názvy komor Parlamentu. Studenti obecně měli povědomí o dvou komorách, nicméně jak se jednotlivě jmenují, už bylo horší. Co se týče počtu členů, větší „úspěch“ jsem zaznamenala u PS, Senát se evidentně pro studenty jevil jako problematický, protože málo z nich znalo správný počet senátorů. Myslím si, že to vypovídá o možná větší popularitě PS. Zajímavým jevem bylo i to, že na studentech SPŠŠPK bylo zřejmé, že někde existuje mezera nejspíš ve výkladu dané problematiky ve škole, protože oba chlapci (stejný obor i třída) odpověděli, že PS má 101 členů. Možná se jedná o náhodu, ale také možná těmto studentům byl vštěpován do hlavy potřebný počet poslanců pro schvalování zákonů, který zastínil znalost správného počtu členů PS

Dvě komory. Horní a dolní. A kolik má členů to nevím, ale ta jedna má 101 myslím. (Michal, SPŠŠPK NV3)

Ano, ale ten počet členů je trochu jiný, 101 hlasů potřebuje Poslanecká sněmovna pro schvalování...

Jo tak ta Poslanecká sněmovna má 200 a Senát má 81. (Michal, SPŠŠPK NV3)

To není Senát asi, že. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Správně, to je ta jedna, menší a ta druhá?

Parlament? (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

To jsou obě ty komory, z nich se parlament skládá.

To je ta Poslanecká sněmovna. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

A kolik mají teda členů?

64. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Myslíš tu menší komoru?

Ano. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Senát má 81 členů.

Tak ta druhá má 101. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Tolik potřebuje ve většině případů pro schválení zákonů a tak podobně, to je její nadpoloviční většina.

Takže ona má 200 členů. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Zde můžeme opět vidět, že studenti bez dostatečných vědomostí a nízkou aktivitou odpovědi vůbec neznali nebo se v této problematice jen těžko orientovali. Celkově jsem byla odpověďmi studentů poměrně nemile zaskočena.

Vůbec nevím. (Lucie, SZŠOL NN3)

Tak to netuším. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Jednu jsi už řekla, byl to ten Senát.

A tu druhou nevím. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Počet členů bys věděla?

Senát má 64 a tu druhou nevím. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Od systémových pojmů a definic se scénář rozhovorů posunul ke znalostem týkajících se politických stran a voleb, konkrétně volebních systémů. Ptala jsem se studentů na rozdíl mezi levicí a pravicí. Toto téma bylo velmi problematické. Od dotazovaných jsem očekávala minimálně základní definici a rozlišení obou stran politického spektra. Zde nemůžeme hovořit o třídění studentů do jednotlivých kategorií modelu, protože je nutné konstatovat, že až na pár výjimek, na tuto otázku odpověděl málo kdo, ať už ze studentů s celkově dostatečnými vědomostmi nebo z kategorie nedostatečných znalostí. Tento jev můžeme považovat za důkaz nedokonalého rozdělení studentů do jednotlivých kategorií modelu, což je jedním z důvodů, proč výše zmiňuji, že tento mnou vytvořený model není zcela přesný. Například dvě studentky, které svými (ne)vědomostmi z modelu díky této otázce vybočují.

To se omlouvám, na to neodpovím, v tom sama úplně plavu. (Eliška, SZŠOL AV1)

V tomhle se neorientuju. (Sára, GYMST AV1)

Najdeme však s této kategorií stále i ty zdatné studenty, kteří dokázali dané pojmy, ať už úplně nebo alespoň z větší části, charakterizovat.

Levice se zaměřuje hodně spíš na takové dělnictvo, hlavně v minulosti. Pak byla ta extrémní levice, to byli komunisti. Ale jinak hodně podporuje ty pracující, i rodiny s dětmi, důchodce, hodně taková proobčanská, bych řekl. Pravice podporuje spíš podnikatele, třeba ODS, to je taková typická pravice. A pak je takový střed a tam je třeba ANO, ta má od každého něco. V současnosti bych řekl, že spíš k té levici, zavedli, podle mě blbosti, třeba jízdné pro studenty a důchodce, protože předtím jsem taky jezdil vlakem a autobusem, sice to bylo za víc peněz, ale teď přibylo víc lidí, hlavně důchodců a ti to stejně měli z části zadarmo. Je nutno si uvědomit, že to není zas tak velká sleva, třeba pro ty studenty, protože už předtím měli slevu třeba 55 % na vlak, to byla kombinace IN25 a žákovský průkaz, takže to je vlastně sleva jen o 20 %, ale i tak to stojí strašně moc peněz. Jestli bude nějaká jiná vláda v budoucnosti, tak mám pocit, že to omezí nebo možná zruší. Minimálně pro důchodce bych to viděl, že to tak zůstane, ale studenti nevím. (Stanislav, GYMST AV1)

Jo, jde o jejich zaměření. Když to řeknu nějak jednoduše, tak levice je zaměřená spíše na takovou společnost a nějakou, jak to říct, pravice je zaměřená spíš na jednotlivce a individualisty a levice spíš na to obecné dobro nebo blaho, navíc pravice podporuje volnou ruku trhu, levice spíš zásahy státu. Levice jsou např. komunisti a pravice jsou třeba Piráti. (Marie, GU AV1)

No, každopádně plete se mi pravice a levice, ale do levice bych zařadila do levice a na druhou stranu KDU-ČSL do pravice. A ANO bude tak někde uprostřed. (Anna, GU AV3)

Ano a dokázala bys na základě těch příkladů říct, alespoň nějaký rozdíl mezi levicí a pravíci?
No, ta levice, ta vyzdvihuje společnost jako takovou, že prostě i to, jak jako když je třeba volební program komunistů nebo jaký jsou hlavní myšlenky komunistů, tak že se člověk nebere jako jednotlivce, ale v rámci celé společnosti. Pravice naopak bere člověka jako jednotlivce a řekla bych, že je taková víc liberální. (Anna, GU AV3)

Levicová se vlastně zaměřuje, já to teď povedu až na tu extrémní hranici, kdy teda levicová směřuje ke komunismu a pravicová k nacismu a fašismu. Pravicová se zaměřuje na individualitu a svobodu myslím podnikání. Levicové se zaměřují na státní dozor a státní ekonomiku. (Lukáš, GU AV1)

Já bych řekla, že levicová se spíš přiklání...jak bych to popsala...Vlastně ta pravice, pro mě to je, když si představím, tak je víc liberální a levice je víc konzervativní. Třeba levice se přiklání k tomu, aby byly větší daně a zároveň stát víc pomáhal a pravice chce, aby lidi jednali víc samostatně. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Respondenti, kteří nad tématem přemýšleli a dělalo jim evidentně problém tyto dva pojmy popsat a rozlišit je od sebe, jsem se snažila na správnou cestu přivést tím, že jsem se jich buď ptala na příklady stran, které jsou které, nebo jsem jim sama příklad uvedla. Tento způsob se mi s přibývajícými rozhovory ovšem moc neosvědčil, jelikož se ukázalo, že studenti po uvedení příkladu strany nebyli ani tak schopni alespoň z části charakterizovat obě strany politického spektra. Nutno však podotknout, že v některých případech se v případě použití příkladu v opačném směru, tedy vysvětlení levice jako strany

SPD je pravice a komunisté jsou levice, ODS je střed. Levice se spíš dívá na východ a pravice na západ. (Jakub, SZŠOL AN1)

No jakoby, že se přiklání... Já jsem tomu nikdy moc nerozuměl, ale jedna se víc přiklání spíš ke komunismu a jedna spíš k demokracii. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Ano, komunismus může být na jedné straně, na straně levice, ale bavíme se o extrémní levici spíše. Levicová je i ČSSD a je i demokratická.

Já tomu moc nerozumím, můžeš mi to, prosím, vysvětlit. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Levice je spíš komunističtější, je tam víc diktatury. (David, SZŠOL NV3)

Tohle moc nevím, moc se v tom nevyznám, ale třeba vím, že ty levicový a pravicový strany uznávají každá jiný hodnoty. (Michal, SPŠŠPK NV3)

Asi ne, nechci tady plácát blbosti. (Barbora, GYMST NN3)

Jedna myslím, že ta pravicová se zajímá víc o demokracii, ta levicová je víc taková jak kdyby, Nevím, jak to mám říct. (Radek, GYMST NN3)

Dokázal bys říct příklad z ČR?

KSČ je levicová a pravicová třeba... přemýšlím, abych neřekl nějakou špatnou, která tam nepatří...nevím. (Radek, GYMST NN3)

Levicová je ODS. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Právě naopak.

Jo vlastně pravcová je ODS a levicová je ČSSD. (Klára, SPŠŠPK NN3)

A jaký je mezi nimi rozdíl?

Ta jedna jakoby víc rozvíjí osobnosti a ta drhá jakoby... Já nevím. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Ač jsem v odpovědích na otázku o rozdílech levého a pravého politického spektra a neočekávala ani nevyžadovala žádné přesné definice nebo detailní informace, musím konstatovat, že studenti ve většině případů nedisponují ani základními znalostmi o této problematice.

Podobně nevalně jsou na tom studenti s vědomostmi o volebních systémech. Zajímalo mě jednoduše to, jaký je rozdíl, mezi většinovým a poměrným volebním systémem, a který se využíván při volbách do Poslanecké sněmovny. Opět se nacházíme v rovině jednoduché a obecné definice, kdy by studenti měli být schopní rozlišovat mezi tím, že poměrný volební systém je založen na poměrném přerozdělování volebního zisku, kdy procento získaných hlasů je v poměru získaných mandátů pro danou stranu. Volíme-li pak systémem většinovým, v našem případě jednotlivé kandidáty, probíhají tak volby, z nichž vychází jako vítěz ten, kdo v druhém kole získal nadpoloviční většinu hlasů (Šedo 2004:15–34). Ani zde se nelze řídit úrovněmi modelu, neboť až na pár výjimek se neznalost v této problematice promítá v podstatě u všech studentů. Najdou se mezi nimi ovšem takoví, které stačilo malou nápovědou přivést na správnou cestu, aby dokázala vysvětlit alespoň hrubý rozdíl mezi těmito dvěma typy.

Rozdíl asi ne, ale co si tak matně pamatuju, tak jen to, že většinový systém je to, že vítěz bere všechno. Ten poměrný, ten si dovolím tipnout, že se používá u voleb do Parlamentu, tedy do té Poslanecké sněmovny a tam to je o tom, že ty křesla jsou pak rozkouskovaný podle těch procent, který ty strany získaly. (Anna, GU AV3)

Tak většinový, to je, že vlastně vyhraje ten, kdo má tu většinu. Nevýhodou je, že to nemusí objektivně ukazovat vlastně každý ten hlas. Ten poměrný, to je zastoupení podle procent a do Poslanecké sněmovny je to podle toho poměrného. (Lukáš, GU AV1)

U nás se volí většinovým do Poslanecké sněmovny. (Jakub, GU AV3)

Právě naopak. Většinovým se volí např. prezident.

Aha, tak ten poměrný je že volíme přímo stranu a většinový, že volíme konkrétní osobu. (Jakub, GU AV3)

Většinový se používá, myslím do té dolní komory. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Ve volbách do Poslanecké sněmovny?

Počkat...jo jasný takhle, takže ten poměrovej se používá, ale rozdílů nevím. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Asi jsem to nikdy neslyšel, ale kdybych to měl říct podle vlastní logiky... (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Mohu ti napovědět, že většinovým volebním systémem se volí prezident, konkrétně v ČR dvoukolový.

Nevím, co to znamená. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Většinový je, co většina lidí chce. (David, SZŠOL NV3)

To jde o to sčítání těch hlasů potom nebo prostře ty strany dostávají pak ty křesla podle těch procent hlasů a třeba ten prezident je volenej tak, že vyhraje ten, kdo má nejvíc hlasů. (Michal, SPŠŠPK NV3)

Většinový je asi když volíme prezidenta a strany. (Barbora, GYMST NN3)

Prezident se volí většinovým. (Radek, GYMST NN3)

Nevím. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Otázka, která je poslední v tomto tematickém bloku, a zároveň byla poslední otázkou první části rozhovoru, zní „Kdo je to populist?“ Tuto otázku jsem sem zařadila, protože si myslím, že vedle výše zmiňovaných pojmů, které jsou obecné a základní pro orientaci se v demokracii, státním zřízení nebo politickém systému, má tato otázka přece jen poněkud odlišný charakter a může se zdát, že mezi tyto pojmy moc nezapadá. Já jsem se rozhodla tuto otázku respondentům položit, protože si myslím, že označení „populista“ se, za prvé, může zdát „novějším“ pojmem oproti ostatním výše dotazovaným, což může mít příčinu např. v poklesu podpory tradičních stran, úpadky důvěry v politiku, vzestup extremistických většinou pravicových stran napříč celou Evropou a snaze zorientovat se v dnešním globalizovaném světě. Hovoříme-li o populistovi jako o někom, kdo je přesvědčen o tom, že on sám je tím legitimním zástupcem lidu, kritizuje elity, často volá po referendu, aby se podle něj dostatečně projevovala vůle lidu. Často působením na emoce usiluje o tom, aby reprezentoval „skutečný lid“ a nastolovat obecné blaho a zároveň se však

snaží vymýtit nejlépe veškeré kritické myšlení ve společnosti, protože pouze potom budou schopni udržet se u moci. Takoví lidé nedělají politiku pro lidi, jak sami často hlásají (Müller 2017).

Zajímalo mě, jestli respondenti mají alespoň nějakou představu o tom, kdo je populist. Co se týče správnosti odpovědí, pohybujeme se v rovině tzv. „půl, napůl“. Považuji za potěšující, že téměř polovina studentů má alespoň nějakou představu přibližující se definici populisty.

Tak mohl bych jmenovat hned několik populistů. Například Okamura, Rozner, Volný, ti jsou ze strany SPD, ale mám i další strany, které jsou tak trochu populistické, je jich spousta, teď jsem si vzpomněl na ten Cibulkův pravý blok, to je taky zajímavý, mě zaujal zejména tím, jak byl ten volební lístek, tam měl přes půlku strany ten název. A co se týče těch populistů, tak to jsou většinou lidé, kteří chtějí vyřešit nějaký problém a chtějí ho vyřešit radikálně. Třeba s téma muslimama, prostě muslimy tady nechceme, zákaz islámu v ČR... Nabízí snadná řešení, bohužel často jsou i vulgární, strefují se do médií v současné době, nemají rádi média. Nemají rádi ty tradiční strany, popravdě, a ty tradiční strany zase nemají rády je. Například SPD teďka kritizuje Babiše, je to oligarcha, kritizují ho i komunisti, nicméně komunisti vlastně tolerují tu jejich vládu a Okamura to říká proto, že vyjednával s ANO o vládě, a nakonec se nedohodli, tak je teď zhrzenej. (Stanislav, GYMST AV1)

Když bych to měla říct svými slovy, tak já si myslím, že je to ten, který slibuje že dokáže velké věci, dokáže udělat obrovskou reklamu nebo dokáže, mě napadlo slovo zfanatizovat, že dokáže získat lidi na svoji stranu. (Marie, GU AV1)

Řekla bych, že je to člověk, který naslibuje hory doly a pak neudělá nic. Teď mě napadá příklad s britským premiérem Davidem Cameronem, který nasliboval, že bude Brexit a co všechno nebude a díky tomu si myslím, že vlastně vyhrál ty volby, že měl tady ty řekla bych, že až nereálný představy a nereálný body toho programu. Pak odstoupil a vlastně nestalo se vůbec nic a teď to za něj musí paní Mayová žehlit a dostává za to nejmíc. (Anna, GU AV3)

Populista to je ten, kdo se snaží hrát na city lidí a většinou těch slabomyslných. Snaží se ovlivnit je a přitáhnout na svou stranu. (Lukáš, GU AV1)

Napadá tě nějaká jiná charakteristika?

Haní ty tradiční strany třeba. (Lukáš, GU AV1)

Populista je někdo, kdo říká, co chtějí ostatní slyšet. Nemusí to být nutně nic pravdivého, jde mu hlavně o to, aby získal masu lidí na svou stranu. (Jakub, GU AV3)

Jaký je vztah populisty k tradičním stranám?

On se odsuzuje, protože tradiční strany mají většinou největší podporu, kterou on si chce získat pro sebe a odvrátit ty voliče od tradičních stran. A taky využívají hodně kontroverzních témat nebo aktualit. (Jakub, GU AV3)

Populista je vlastně ten, když bych to řekla až nadsazeně, obrací všechno na svou stranu, on udělá všechno nejlíp, slíbí, nevím třeba snížení daní, tohle se zlevní, ropa se zlevní, prostě slíbí věci, který neumí splnit a lidi mu na to nalítanou. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Spíš ne. Můžeš mi říct nějaký příklad? (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Jako populistu můžeme označit např. Tomia Okamuru.

Jakože naslibuje, kdo ví co? (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)
Ano, taky je to jeden ze znaků... (Dovysvětleno)

6.2. Uplatnění znalostí, zájem o politiku a veřejné dění

Druhý tematický okruh mého šetření koresponduje s druhou částí rozhovoru, kterou jsem nazvala „Praxe a volný čas“. Tato sada otázek se zabývá snahou dojít ke zjištění, jak studenti dokáží pracovat se znalostmi, které si z OV/ZSV odnáší a zda dokáží v reálném životě tyto informace uplatnit. Zajímalo mě, jak aktivní studenti jsou, co se zájmu o veřejné dění, politiku nebo společnost týče. Také jsem se snažila zjistit, jak rozumí nabytým znalostem a zda je dokáží aplikovat v praxi. V první polovině této sekce nebudu zařazovat studenty do kategorií Modelu osobnosti studenta, jak jsem to doposud prováděla. Zajímaly mě zde názory studentů, což je velice individuální a subjektivní záležitost, a proto si myslím, že není na místě studenty podle jejich myšlenek, postojů či společenských aktivit v osobním životě jakkoli kategorizovat.

Začala jsem znovu docela obecně a ptala jsem se respondentů, jestli je podle nich demokracie dobrým způsobem vládnutí. Sama sobě si totiž kladu otázku, jak je možné, že podle průzkumů (př. Sociologický ústav AV ČR 2017 nebo JSNS 2017) v průměru čtvrtina středoškoláků deklaruje, že za jistých okolností je pro ně diktatura přijatelnější formou vládnutí než demokracie. Nesnažila jsem se hledat důvody nebo příčiny této skutečnosti, ale spíše mě zajímal osobní názor účastníků výzkumu, jejich individuální pohled na demokracii a jejich smýšlení o ní jako takové. Jak jsem již zmiňovala, odpovědi zde nezařazuji do kategorií vytvořeného modelu, nicméně rozlišit lze různé typy odpovědí. Některé z nich byly krátké a stručné, evidentně je pro tyto studenty odpověď na takovou otázku jasná a není potřeba o tom, zda je demokracie vhodná nebo ne, více diskutovat.

(Myslíš si, že demokracie je dobrý způsob vládnutí?)

Myslím. (Lucie, SZŠOL NN3)

Můžeš to nějak rozvést?

Asi ani ne. (Lucie, SZŠOL NN3)

Ano. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Můžeš to víc rozvést?

Ani ne, myslím si, že je to dobrý. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Nejlepší nebude, určitě má svoje mouchy, ale v současné době, si myslím, že je. (Sára, GYMST AV1)

Já si myslím, že ano, resp. si nedokážu představit žádný lepší, co by reálně fungoval. (Marie, GU AV1)

Žádný lepší není, takže si myslím, že jo. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Jo. Kdyby tady byl totalismus, tak nemáme osobní svobodu. (David, SZŠOL NA3)

Jo. (Jakub, SZŠOL1)

Dokážeš to víc rozvést?

Určitě je to lepší, než totalita, která tady byla tolik let. Země má rozvoj a díváme se západním směrem a nevolil bych nikdy komunisty. (Jakub, SZŠOL AN1)

Jako tohle se mi třeba říká těžko, protože jsem nic jiného nezažil, ale asi jo. Když se to dělá dobře. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Někteří studenti však prokázali hlubší zamyšlení se nad tématem. Svůj názor odůvodnili, ať už sami od sebe nebo na moje požádání, čímž danou problematiku více rozvedli a jejich odpovědi pak nebyly tolik stručné.

Jako když to porovnáme s některými totalitními režimy, když teďka vezmu třeba Čínu, což je teďka hodně velký příklad, tak si myslím, že jo, že je. Protože pochybuju o tom, že obyvatelé té Číny jsou tam spokojeni s jejich způsobem, stylem života, který jim byl prakticky předurčen. Kdežto u nás, sice to sem tam pokulhává, co to sleduju, ale vlastně máme svobodu. Nemáme sto procentní, ale máme ji. Může si prakticky dělat co chceme, rozhodujeme si o tom, kdo nám bude vládnout, nemáme to dědičné právo, jak je to tam kolikrát a není to stanovený, že teď budete loajální vůči této osobě. (Eliška, SZŠOL AV1)

Rozhodně, ale myslím si, že je jí dá lehkou zneužít, jako ono má všechno svoje pro a proti. Rozhodně si fakt myslím, že jo, protože pokud je nedemokratickej stát nebo prostě je někde popíraná ta demokracie, tak jsou svým způsobem popíraná lidská práva a lidský svobody. (Anna, GU AV3)

Myslím si, že jo. Je to fajn, že si každý může říct chce, že může mít svůj názor a když je totalita, tak pak taky často teče krev a tak. (Michal, SPŠŠPK NV3)

Tak určitě je to lepší způsob vládnutí, než nacismus a komunismus. Některé lidi, co jsou dnes v politice, by se tam dostat neměli, ale je to zas o těch lidech, kteří je zvolili. Třeba David Rath, jeho super příhoda s krabicí od vína. To je fakt problém, že někdo podlehnou moci těch peněz, té korupci. Okamura ten si taky teď hodně nahrabal v těch parlamentních volbách. Kdyby tady byli furt komunisti, tak by všichni volili komunisty a on ne, tak by měl problém, ostatně

vzpomeňme, jak to dopadlo v Německu ve 30. letech, tak taky zvolili Hitlera v demokratických volbách. To je pak o těch lidech. (Stanislav, GYMST AV1)

Zdá se, že jo, ale je zde několik mínusů, jako třeba korupce, ale já myslím, že to je všude, že všude je něco. Momentálně v dnešní době se to asi dá považovat za nejlepší. Oproti totalitě je to určitě lepší způsob. (Lukáš, GU AV1)

Já si myslím, že ano, ale že v kritických situacích je to pomalé a nefunkční. Takže pokud nenastane kritická situace, jako je třeba válka, tak je to určitě nejlepší způsob vlády. Pokud se stane něco nečekaného, tak to je to hodně pomalé jakoby než se něco vyřeší. (Jakub, GU AV3)

Já si myslím, že jo. Myslím, že je to to nejlepší za poslední dobu, co tu bylo. Žijeme si tu líp, než před 100 nebo 50 lety. (Barbora, GYMST NN3)

Já si myslím, že určitě, protože si lidé volí, koho chtěou. Když je v nějaké zemi diktátor, tak se dostane k moci násilím, tak i násilím vládne. (Radek, GYMST NN3)

Všichni studenti, nezávisle na typu jejich odpovědi uznávají, že demokracie je pro ně lepším způsobem vládnutí oproti totalitě. Podle některých není dokonalá nebo zcela vhodná, může mít své výhody i nevýhody, slabá i silná místa, ale závěr je takový, že podle zúčastněných studentů je demokracie vhodný způsob vládnutí. Myslím si, že nejen správné porozumění fungování demokracie, ale taktéž porozumění její podstatě, významu a důležitosti je základním klíčem k jejímu budování, zdokonalování a především udržení. Podle mého názoru právě neporozumění podstatě a fungování demokracie má za důsledek tendenci středoškoláků tíhnout k totalitnímu vládnutí, jak z některých výzkumů vyplývá.

Jak jsem již zmiňovala v úvodu, čelíme v dnešním globalizovaném světě různým společenským a politickým výzvám a jednou z nich je vzestup pravicových nacionálních stran, které se mohou pohybovat až na hranici extremismu. Tento jev je často doprovázen výskytem zvyšujícího se počtu populistických osobností a v kombinaci právě se zvětšující se podporou pravicových stran jsou často zmiňovány požadavky na zavádění více prvků přímé demokracie, konkrétně referend. Musím říci, že téma zavádění referend v ČR, ať už na lokální či celostátní úrovni, se stalo asi nejdiskutovanější otázkou během celého výzkumu. Opět zde v rámci odpovědí studentů nepreferuji

zařazování do kategorií modelu, neboť se stále pohybujeme v rovině názorů. Co však v rámci odpovědí na otázku, zda je dobré zavádět v ČR referenda můžeme identifikovat, tak je přímá úměra ve vztahu zařazení studenta do kategorie modelu a délka jeho odpovědi. Ač se stále jedná o názory jednotlivých studentů, můžeme zde pozorovat, že začínáme-li u studentů aktivních s dostatečnými vědomostmi a jdeme podle jednotlivých kategorií dále, můžeme tak vidět menší a menší porozumění tématu a méně hluboké zamyšlení se nad touto problematikou, což se projevuje v délce odpovědi.

Na tohle bohužel ještě nemám názor, ale myslím si, že by to možná i bylo lepší, protože co kolikrát jsem poslouchala lidi okolo, zase se opřu o aktuální téma uprchlíci, tak mluvili o tom, vyjadřovali svoje názory a někteří byli pro a někteří proti, samozřejmě. A když byla do světa vypuštěna zpráva, že Česká Republika jich přijme 100, tak najednou se strhla obrovská vlna negativních názorů na to, ale ti lidi s tím, bohužel, teď nic neudělají, protože oni o tom nemůžou rozhodnout. Právě proto bych referenda zavedla. (Eliška, SZŠOL AV1)

A myslíš referenda na té lokální úrovni nebo i na té vyšší, celostátní?

Pokud by se jednalo o nějaký velký problém, tak bych dala i ty celostátní, protože to si myslím, že by určitě pomohlo. (Eliška, SZŠOL AV1)

Záleží jak ve kterých věcech. (Sára, GYMST AV1)

Můžeš to prosím rozvést?

Když jsou případy, kdy se to přímo týká lidí, tak je to dobré. Ale myslím si, že většinou lidé nemají dostatek informací o té problematice, že by o tom měli rozhodovat lidi, co tomu rozumí a ne ti, kdo se o tom dozvědí ze sociálních sítí nebo medií. (Sára, GYMST AV1)

Tak to nevím, já bych to viděl tak, že třeba ve Švýcarsku ty referenda fungují, jenže tam je problém v tom, nebo spíš výhoda, že tam jsou na to ti lidé zvyklí, oni si dokážou vyhledat ty informace a dokážou hlasovat nějak rozumně, jenže bohužel tady kritizují ty populistické strany, třeba SPD, že někteří lidé z českého obyvatelstva je méně vzdělaná, a hlavně je tady velká síla různých manipulací. Vezměme si, kolik získalo SPD, přes 10 % ve volbách a já bych je třeba vůbec nevolil, podle mě jde tomu Okamurovi jen o peníze, on předtím podnikal v tom stavebním průmyslu a podle mě teď zjistil, že v politice to bude lepší. Třeba Babiš si už nahrabal dost, tak tomu to je jedno. (Stanislav, GYMST AV1)

Takže referenda ne?

Referenda určitě ano, ale pouze na komunální úrovni, což ostatně teď už probíhá, ale popravdě někdy i na té komunální je to problém. Třeba teďka tam měli postavit trať do Boskovic a lidé s tím nesouhlasili, protože to vedlo přes jejich pozemky, ale nutno uvědomit, že ta stavba by měla být ve veřejném zájmu, když pak ti lidi dostanou ještě odškodnění za to, ale oni ti peníze nechcú, tak je to pak špatny. A co se týče státní úrovně, tak rozhodně ne a už vůbec ne, bych nehlasoval o třeba o vystoupení z NATO nebo z EU, protože to je strašně nebezpečné, vzpomeňme si na to, jak dopadl Brexit, tam to bylo taky hodně těsný a nutno dodat, že nejvíc lidí pro Brexit bylo v Anglii, pak třeba ve Skotsku a v Severním Irsku to bylo jiný a podívejme se, jak je o teďka, furt se hádají, jak to bude a nakonec odklad, to je jasný. (Stanislav, GYMST AV1)

Podle mě to je dobré v tom, že já to vidím z takového hlediska, že moji rodiče zvolí někoho do parlamentu, a ten by zvolil toho prezidenta, tak by nadávali na něj, kdežto tady si vlastně

obyčejní lidé a obyčejní občané určují svoji formu vlády, a to mi přijde více demokratické. (Marie, GU AV1)

To ano, ovšem to mluvíme o přímé volbě prezidenta, což je jeden z prvků přímé demokracie, tedy přímá volba ústavního činitele. Nicméně mě zajímá, jestli si myslíš že je dobré, aby lidé ať už na lokální úrovni nebo na celostátní úrovni, myslíš si, že je to dobrý nápad? Je to podle tebe vhodný nástroj?

Ted' mě nic asi nenapadá, v tomhle si myslím, že je dobré, že je to tak, jak je to ted'. (Marie, GU AV1)

Já si myslím, že rozhodně ne. Nedovedu si představit, že bych měla třeba hlasovat v referendu, o kterém nevím třeba vůbec nic. Myslím si, že spousta lidí si to neuvědomuje, ta přímá demokracie je sice hrozně super jako teoreticky, ale zároveň si myslím, že by to nebylo vůbec dobrý. Vzhledem k tomu, že ne všichni jako rozumí danému tématu a že ne všichni se o to zajímají, a proto to pak přece nemůže být brány na nějakou velkou váhu. (Anna, GU AV3)

Určitě ne, protože jako plno lidí je naprosto neinformováno o celé řadě problémů. Lidé pouze slyší ty populistické řeči a určitě by to nemělo kladný dopad. (Lukáš, GU AV1)

Já si myslím, že referenda pouze na ty nejdůležitější otázky. (Jakub, GU AV3)

Příklad, prosím?

Vystoupení z EU nebo něco, co je opravdu důležité, a ne tak řešit každou prkotinu. Jednak je to strašně nákladné a jednak je to taky pomalé, ještě pomalejší než sněmovna. (Jakub, GU AV3)

Jako všichni úplně o všem, aby rozhodovali? (Jakub, SZŠOL AN1)

Ano, hodně jednoduše řečeno ano, bylo by to dobré na lokální a celostátní úrovni?

Jako Brexit nebo volba prezidenta. Myslím si, že je referendum dobré. Kdyby se rozhodovalo třeba o vystoupení z EU, tak určitě. (Jakub, SZŠOL AN1)

No, jak se to vezme, ve kterých věcech. Hodně lidí nemá o hodně věcech přehled a mají jenom povrchové znalosti. Je hrozně těžké, aby o něčem někdo rozhodoval. Když si vezmu třeba skupinu lidí, kteří pracují v manufakturách, hodně lidí se o věci nezajímá dopodrobna o ty věci a hodně věci nevidí. Takže referenda ano, třeba když bylo referendum o Evropský unii, tak to bylo úplně v pořádku. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Když mluvíš o referendu o Evropské unii, co referendum o vystoupení z EU, byl by to dobrý nápad?

To si myslím, že ne. To jako my jsme na to moc malá země, abychom vystoupili. Anglie na tom je ještě hodně dobře s financema a i Německo, kdyby chtělo vystoupit, ale nemyslím si, že bychom měli vystoupit z Unie. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Myslela jsem především, jestli si myslíš, když říkáš, že referendum o vstupu do EU bylo dobré, co referendum o vystoupení?

Bylo by to fér, když jsme dávali referendum, jestli chceme vstoupit. Já bych do toho úplně nadšenec nebyla, ale bylo by to fér. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Nevím, jestli tomu tolik rozumím. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

(Vysvětleno)

Mně by třeba nevadilo, kdyby tady o všem rozhodoval jeden člověk, ale musí být správný. Nepotřebuju, aby o všem rozhodovalo tisíc lidí, kdybych věděl, že ten člověk rozhoduje dobře, tak ať klidně rozhoduje jenom on. Myslím si ale, že je to dobrý, i když lidi se dají lehce zmanipulovat. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

To si nedokážu představit, co je to přímá demokracie. (David, SZŠOL NA3)

(Vysvětleno)

Žádnému člověku se nezavděčíte, i kdybyste udělali všechno co chce. Raději, ať je jedna věc, která je stanovena, a né věci, které se budou furt měnit. Na obecní úrovni souhlasím s referendy,

na celostátní si myslím, že by vláda měla víc komunikovat s těmi lidmi, naslouchat jim, co chtějí a kde je největší procento toho, co chtějí, tak to zavést. (David, SZŠOL NA3)

Těžko říct, možná ani ne. Nemůžou přece všichni rozhodovat o všem. (Michal, SPŠŠPK NV3)

Možná by to byl blbej systém, ale na druhou stranu nikdo by nikoho neovlivňoval. Nikdo by neměl větší právo na nějaký názor. (Barbora, GYMST NN3)

Já si myslím, že pokud by to mělo být, tak by to mělo být jen na ty obce a ne celostátně. (Radek, GYMST NN3)

To si nemyslím. Měli by o tom rozhodovat ti zástupci, a ne do toho každej kecat. (Lucie, SZŠOL NN3)

Tak napůl, ale asi jo. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Myslíš si, že by to bylo dobré na celostátní i lokální úrovni?

Na celostátní ne. Asi tak. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Vědomosti týkající se problematiky zavádění referend v ČR jsou víceméně v souladu s rozřazením respondentů do jednotlivých kategorií modelu, i když toto rozřazování nebylo momentálně záměrem. Co se týče názorů studentů na zavádění referend, dvěma nejsilnějšími proudy bylo referendum ano, ale o důležitých otázkách týkajících se přímo občanů (zavedení Eura, vystoupení z EU) a referendum ne, protože jej studenti nepovažují za vhodný nástroj, resp. se neztotožňují s tím, že by si občané měli sami rozhodovat o věcech, o kterých nyní rozhodují volení zástupci. Hlavním důvodem této myšlenky respondentů byla nedostatečná informovanost občanů a nereálná představa o tom, že by „všichni rozhodovali o všem“, včetně těch, kteří o předmětu volby nemají dostatečné informace.

Nyní se přesunu od názorů studentů k tématu, které je založeno spíše na získaných vědomostech a schopnosti s těmito vědomostmi pracovat ve smyslu dokázat je pochopit a aplikovat na reálnou situaci. Respondenti mi odpovídali a otázku, co se podle nich stane, když dojde ke zrušení Senátu. Zde již můžeme použít začlenění studentů do kategorií Modelu osobnosti studenta, protože dotazování s dostatečnými vědomostmi, ať už aktivní nebo pasivní, prokázali své znalosti o významu a fungování Parlamentu ČR, tedy konkrétně o tom, že

zde Senát hraje svoji nezastupitelnou roli v legislativním procesu a zároveň je jakousi „pojistkou“ demokracie.

Vzhledem k tomu, že Poslanecká sněmovna ty zákony vlastně vytváří a ono si je i sami schvalují, tak by mi to nepřišlo jako extrémně velká nevýhoda, protože už tam jeden ten orgán je, který se těmi zákony zabývá, protože abych pravdu řekla, tak o dění Senátu já momentálně nic nevím, jen co nás učili ve škole, že senát má předposlední slovo před schválením zákona, ještě před tím, než ho prezident třeba vetuje, tak já nevím, já vidím Senát jako skupinu lidí, kteří si sedí u kafíčka a čekají, až jim přijde na stůl nějaký papír, který si dvakrát třikrát přečtou a to je asi vše. (Eliška, SZŠOL AV1)

Kdyby se zrušil Senát, tak bysme měli jenom Parlament, no tu Poslaneckou sněmovnu, jistě. Říká se o Senátu, že j to taková pojistka demokracie a já bych to viděl tak, že senát by měl zůstat, protože tam jsou taky lidé, kteří navrhnou nějaké řešení, nějaké zákony a pokud se to už jednou zavedlo, tak bysme to už asi neměli rušit. Tady zas by se mělo udělat nějaké referendum, ale problém by byl, kdyby rozhodli pro zrušení Senátu, tak s tím se nedá nic dělat. Já mm pocit, že dost lidí o tom fungování Senátu neví, a právě ti méně vzdělaní a ti senioři, tím se jich nechci nějak dotýkat, ale třeba můj táta si myslí, že tam byli pouze přesunuti ti poslanci z toho Národního shromáždění, ale nutno poznamenat, že to složení se tam obměňuje a čili ne často poukazují na to, že je strašně malá volební účast u těch volen senátních, ale řekl bych to, že lidi nechtějí bojkotovat, ale spíš to, že nemají zájem o tyhle volby. Třeba prezidentské volby to je mnohem přitažlivější téma a třeba SPD taky kandidovala do senátu, i když ho chtěli zrušit, takže to nechápu, ale nakonec se tam stejně nedostali, takže... (Stanislav, GYMST AV1)

No, já si myslím, že by to bylo uplně to nejhorší. Jasně, Poslanecké sněmovně by se určitě ulevilo, ale na druhou stranu, ten Senát, je ještě taková poslední naděje, že může něco změnit nebo zamítnut. Poslanecká sněmovna by si vesele vydávala zákony, a ještě k tomu v současné situaci... Prezident to sice může vetovat, ale i tak. (Anna, GU AV3)

Tak to je hodně těžký, asi by ty zákony nebyly tolik promyšlený, nikdo by je nevracel a možná by vzniklo i několik nesmyslných. Ta Poslanecká sněmovna se obměňuje celá, kdežto ten Senát po třetinách, takže bude objektivnější. (Lukáš, GU AV1)

Já si myslím, že by tím Poslanecká sněmovna získala větší moc, a to by nebylo moc dobré, protože pokud mají neomezenou moc, tak toho využívají. Senát by se určitě rušit neměl, protože dohlíží na to, jestli Poslanecká sněmovna dělá to, co má. (Jakub, GU AV3)

Potom by si ta zbylá komora mohla dělat co chce. (Michal, SPŠŠPK NV3)

Dotazovaní zařazení v modelu do kategorie s nedostatečnými vědomostmi projeví podle jistých očekávání neznalost funkce Senátu, natož povědomí o tom, co by mohlo nastat při jeho zrušení.

Já nevím. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

To nevím. (Barbora, GYMST NN3)

To fakt nevím, co by mohlo nastat. (Radek, GYMST NN3)

Víš, jakou má Senát funkci?

Myslím si, že Senát má vyšší funkci než prezident. (Radek, GYMST NN3)

Tak to nevím, co by mohlo nastat. (Lucie, SZŠOL NN3)

To netuším. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Osobně považuji za uspokojivé, že ti studenti, kteří disponují vědomostmi o významu, postavení a funkci Senátu deklarovali, že by nebylo dobré jej zrušit. Měla jsem zde jisté obavy z toho, že i přes tyto vědomosti by studenti mohli Horní komoru považovat za nepodstatnou či zbytečnou, nicméně tento názor se neprojevil ani u studentů, kteří podvědomí o Senátu spíše nemají a byla sem v podstatě potěšena tím, že jejich odpověď byla „nevím“ namísto např. „Senát je zbytečný“. Myslím si, že tato otázka slouží jako dobrý příklad k nastínění toho, jak studenti dokáží vyhodnotit a zpravovat znalosti ze školy a následně je propojit de facto s každodenní realitou.

Druhá polovina této sekce je věnována snaze identifikovat aktivitu studentů, co se zájmu o veřejné dění, společnost a politiku týče. Začínala jsem opět obecně a ptala se studentů, zda se zajímají o veřejné dění a pokud ano, tak jakým způsobem. Nezajímaly mě zde ani tak vědomosti studentů, ale právě jejich aktivita a snaha mít alespoň obecný přehled o společnosti a událostech v zemi. Zde můžeme respondenty rozdělit podle jednotlivých kategorií modelu. Rozřazení studentů do těchto kategorií však nestojí pouze na tom, jak se aktivně či neaktivně zajímají o veřejné dění, ale jak vše zmiňují, jde o komplexní pohled na studenta. Díky tomu zde můžeme identifikovat výjimky, tedy studenty zařazené do kategorie „aktivní“, nicméně disponující nižším zájmem o veřejné dění.

Nejsem moc na tu politiku. Většinou na Seznamu nebo zprávy, nebo tatka si kupuje Právo, tak občas nahlídnu. (Sára, GYMST AV1)

Jako spíš tak pasivně z televize a nijak zvlášť aktivně. (Lukáš, GU AV1)

Jako asi bych měl, ale moc ne. Nemáme doma televizi, což neberu jako nic špatného, protože ji v životě nepotřebuju. Když tak se dívám na zprávy na internetu nebo když se stane něco velkého nebo se zrovna něco děje, tak to na internetu sleduju trošku. Ale když to vezmu tak, že bych každé den něco sledoval, tak to ne. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Našla se zde i studentka, která se stala svojí odpovědí unikátní v rámci mého šetření, protože deklarovala, že se sice nezajímá o veřejné dění obecně, ale zaměřuje se jen na témata, která jí jsou blízká.

Popravdě právě ne, já se takhle o celkové dění nezajímám. Zajímám se jen o ty věci, co mě zajímají a ty kontroluju. (Marie, GU AV1)

Mohla bys mi uvést nějaký příklad, prosím? Co si pod tím mám představit?

Tak třeba LGBT komunita. (Marie, GU AV1)

Většina z aktivních studentů se však podle jejich výpovědí o veřejné dění zajímá, nicméně způsoby získávání informací se u jednotlivců někdy liší.

Dřív jsem se moc nezajímala, ale teď jsem se dostala do éry chytrých telefonů a už se bez toho jaksi neobejdu, takže u mě je takovou tradicí každý den si najet na Seznam a průběžně, ne jenom jednou, a přečíst si tam zprávy nebo třeba když mě zaujmou nějaký novinový články, tak si taky sem tam přečtu. Dřív jsem se koukala i v televizi na Události, ale teď jak je internet, tak už... Sem tam v rádiu to slyším, když je zapnutý někde. (Eliška, SZŠOL AV1)

Zajímám se o veřejné dění a je to z různých zdrojů, čtu noviny, časopisy, na internetu to sleduju, dívám se na různé servery, například idnes.cz, někdy i na Seznam, někdy se podívám i na, i když je to víc druhá strana, tak na Parlamentních listech nebo na Sputniku a ne, že bych tak chodil nějak pravidelně, ale občas se na to podívám a pak samozřejmě v televizi na zprávy se dívám v podstatě každý den, což vlastně dnes moc mladých nedělá. (Stanislav, GYMST AV1)

Snažím se, abych měla tak nějak všeobecný přehled. Teda hodně sleduju i jako poslance, kteří jsou sdílní a přidávají, co se děje. Dívám se i na debaty politické nebo z novin čtu články, ale že bych vyloženě něco vyhledávala, tak to ne. (Anna, GU AV3)

Zajímám se, každej by se měl zajít o dění republiky a ve světě. Dívám se na „normální“ zprávy, třeba na ČT a pokud na stole ležijou noviny, tak si je přečtu. (Jakub, GU AV3)

Dívám se na zprávy, na internetu si přečtu, když něco vyskočí, nebo v hodinách občanky míváme to, že by si měl někdo nachystat nějakou aktualitu, aby byli v obraze všichni ve třídě. (Jakub, SZŠOL AN1)

Já třeba hlavně z internetu, sleduju jeden portál slovenský, dělaj i videa vlastně, interez.sk se to jmenuje a oni, jakože dováží takový různé informace ze světa, je to takový komplexní. Tu politiku jen někdy, třeba když se jde k volbám, tak si o tom čtu, ale jinak moc ne, sem tam si o tom přečtu. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Nejčastěji médiem pro přísun informací studentům je podle nich internet obecně. Často se objevovaly informační weby jako je Seznam.cz nebo také idnes.cz. Dále pak studenti zjišťují informace o všeobecném dění ze sociálních sítí, méně už potom ze zpravodajství v televizi nebo z novin.

Studenti začlenění do kategorie „neaktivní“ naplňují význam tohoto slova, protože většinou se nezajímají o dění kolem nich. Dovolím si zde upozornit na to, že z mého subjektivního pohledu někteří studenti odpověděli, že se o něco málo zajímají alespoň třeba z internetu jen proto, aby se necítili špatně. Většina z nich na mě takto působila.

Já na tu politiku vůbec nekoukám. Právě v televizi vůbec, maximálně ve škole, když musíme říkat nějaký aktuální. (Michal, SPŠŠPK NV3)

Tak jako občas si něco přečtu nebo poslouchám zprávy nebo tak, ale nějak se do toho nehrnu. Moc tomu ani nerozumím. (Barbora, GYMST NN3)

Občas něco zaslechnu ve škole, nebo třeba v televizi. Ale nic nevyhledávám, jen z doslechu. (Radek, GYMST NN3)

Na zprávy se dívám, ale to je asi tak všechno. (Lucie, SZŠOL NN3)

Dva studenti argumentovali pobytem na internátu, což je podle nich důvod, proč se nedívají na zprávy v televizi. Nicméně ani tak na mě nepůsobili, že by je veřejné dění a dění ve společnosti nikterak zajímalo.

Jelikož jsem na intru, tak se na televizi vůbec nedívám, ale když jedu domů, tak jenom něco zaslechnu od našich, jak něco řeší. Noviny ne, na internetu si občas všimnu, jak někdo něco udělá. (David, SZŠOL NA3)

Dívám se na zprávy málo, jsem na intru, takže občas doma. Moc se o to nezajímá, jenom třeba když jsou nějaký volby, tak fakt jenom okrajově. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Pokud bych nyní měla zhodnotit to, jak aktivní studenti jsou, co se týče sledování veřejného dění a dění ve společnosti, musím říci, že jsem původně očekával horší výsledky. Čekala jsem, že spíše většina studentů bude pasivní a nebudeme se o dění kolem sebe zajímat. Díky tomu, že se našli i hodně aktivní a po informacích dychtiví studenti, byla jsem tedy příjemně překvapena.

Dalším z témat rozhovoru byly volby. Konkrétně jsem chtěla zjistit, jestli se studenti již zúčastnili nějakých voleb a pokud ano, zda měli ze školy dostatečné informace. Prvotním záměrem této otázky tedy nebylo zkoumat, kolika voleb se zúčastnili, ale to, zda jim škola pro případnou účast ve volbách, ať už v rámci výuky OV/ZSV či jiného předmětu, poskytuje dostatečné

informace k tomu, aby se mohli voleb bez problému zúčastnit a nemuseli si informace obstarávat jinde. Tato otázka reprezentuje mé bádání po tom, zda SŠ studenty dostatečně připravuje na roli voliče v zastupitelské demokracii. Ani zde není na místě rozřazování studentů podle kategorií vytvořeného modelu, neboť mě zajímá vyloženě jejich osobní zkušenost v kontextu voleb a informovanosti o nich ze SŠ.

Voleb jsem se teda ještě neúčastnila, mě je 18 čerstvě, takže jsem si myslela, že stihnu komunální, ale byla jsem až po nich, já jsem v půlce října a ony byly na začátku. Ale teď se zaháním, protože budou nebo byly do Evropského parlamentu, asi budou teprve, takže pokud se na to budu cítit, tak bych se jich ráda zúčastnila. (Eliška, SZŠOL AV1)

Mě zajímá, když říkáš, že by ses jich chtěla zúčastnit, pokud se na to budeš cítit, co tě k tomu motivuje? Jestli právě to, co jsi se naučila ve škole nebo jako spíš obecně co si takhle sháníš informace sama, když jsi říkala, že čteš zprávy, díváš se na zprávy nebo tak. A taky vlastně to, když si řekneš, že půjdeš k těm volbám do evropského parlamentu, jestli si prostě řekneš OK, můžu tam teď hned jít, protože jsem se o tom naučila ve škole nebo jestli si budeš muset zjistit, jak je to s hlasovacími lístky a jak to probíhá ty volby a tak podobně?

Jako ve škole mě k tomu učili, jak chodit správně volit a tady tyhle věci, akorát teda typický teenager jedním uchem tam a druhým ven, co mě nezajímá, ale když bych už k těm volbám šla, tak určitě bych si o tom zjistila mnohem víc, že bych tam nešla prostě jako je mi osmnáct, jsem dospělá, musím hned něco udělat, to ne. Radši si to dvakrát rozmyslím, než abych prostě šla do něčeho, co neznám. (Eliška, SZŠOL AV1)

Vloni na podzim jsem byla u voleb. U většiny z nás to byly první volby, tak nám vysvětlili, jak to chodí. (Sára, GYMST AV1)

Chystám se jít k volbám, konkrétně tedy chci jít k příštím prezidentským volbám. Sice v ZSV probíráme aktuality a tohle téma vždycky řešíme, ale škola nesmí být politicky zaměřená, a ne nám říkat, koho máme volit. (Marie, GU AV1)

Mě spíš zajímá ne jestli vám škola dává povědomí o kandidátech, ale spíš, zda vás naučili, jak se volí atp.

Já myslím, že ano, že nám poskytují dostatečný přísun informací. Byly tu i ty volby nanečisto. (Marie, GU AV1)

No, záleží, jak se to vezme. Co se týče těch teorií, co se má všechno udělat, tak to mám ze školy, ale taky nebýt toho, že se fakt zajímám, tak nevím. (Anna, GU AV3)

Účastnil jsem se voleb do poslanecké sněmovny a na prezidenta a ze školy jsem měl myslím, že dost informací. Ta škola nás v tomhle připravuje dobře, všechno nám vysvětlí, přímo nám i ukazovali ty hlasovací lístky. (Lukáš, GU AV1)

Voleb jsem se ještě neúčastnil, ale ve škole máme školní volby a těch jsem se účastnil, takže vím, o co jde. (Jakub, SZŠOL AN1)

My jsme si ve škole tak zhruba řekli, o co jde. Já jsem byla až těch prezidentských, co byly před tím, tak jsem ještě neměla 18. Ty prezidentský, já jsem si třeba dělala i tu volební kalkulačku, prošla jsem si zhruba ty plány. Něco ze školy, tu volební kalkulačku nám třeba doporučil náš učitel a pak jsem si nějak zjišťovala. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Tak to znám asi ze školy, hodně jsme se o tom bavili. My jsme ve škole měli školský nebo studentský volby, tam se to hodně hrotilo, tam musel jít každý, aby si to vyzkoušel. Ten náš učitel se snaží, abychom co nejvíc věděli, ale nikoho to moc nezajímá, tak se vlastně ani pořádně nesnaží. Nebo jako snaží se, ale asi mu je jasný, že tam půlka lidí spí a nedává pozor. Říkal nám o tom hodně, ale pak jsem si hledal i na internetu. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Asi z té školy to stačí, řekli jsme si takovej ten obecněj přehled. (Michal, SPŠŠPK NV3)

Nezúčastnila, protože mi bylo 18 až po veškerých volbách, ale chystám se k volbám. (Barbora, GYMST NN3)

Přijde ti to, co ses ve škole naučila o volbách jako dostačující pro to, aby ses jich mohla zúčastnit?

Asi jo, přijde mi, že nás toho o tom naučili dost. (Barbora, GYMST NN3)

Informace jsem měl, ale voleb jsem se neúčastnil. Plánuju se dalších voleb zúčastnit, až nějaký další budou, až si všimnu, že nějaký budou. (Radek, GYMST NN3)

No já jsem volit teda ještě nebyla a kdybych šla, tak ze školy podle mě dostatek informací vážně nemám. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Studenti nezávisle na typu školy a zařazení do kategorie vytvořeného modelu uvedli, že pokud se chtěli nebo chtějí účastnit jakýchkoli voleb, disponují díky škole dostatečnými informacemi a instrukcemi. Tuto skutečnost považují za více než pozitivní, protože je podle mého názoru nesmírně důležité, aby škola zdůrazňovala nejen důležitost a význam voleb, ale také studenty na volby kvalitně připravovala, aby se pak mohli stát řádnými voliči. Stejně tak za pozitivní považují přesvědčení respondentů, že škola jim dostatečně přispívá k tomu, aby šli k volbám připraveni, co se vědomostního hlediska týče. Někteří z nich zmiňovali konání studentských voleb na jejich SŠ, což taktéž považují za velmi správný krok ze strany školy. Někteří studenti dokonce studentské volby nanečisto považují za výhodu. Ač bylo všem respondentům v době provádění výzkumu 18 let, někteří u voleb ještě nebyli a někteří už ano. Společné stanovisko respondentů je takové, že každý z nich uvedl různý typ voleb, ke kterým se chystá, což považují za velice pozitivní zjištění, jelikož zkoumání studentova záměru jít k volbám nebylo primárním záměrem v rámci této otázky. Ani zde jsem tedy studenty nerozřazovala do kategorií modelu, protože volební aktivita nebyla hlavním předmětem otázky. Jak jsem však již zmínila,

to že všichni studenti deklarovali, že k některým příštím volbám půjdou, považují za více než potěšující.

Posledním okruhem druhé tematické části mé analýzy rozhovorů je aktivita studentů, co se jejich osobního života týče. Snažila jsem se přijít na to, jestli jsou studenti ochotni vykonávat např. dobrovolnickou nebo nějakou společensky prospěšnou činnost. Taktéž jsem se dotazovaných ptala na to, zda se již někdy zúčastnili nějaké demonstrace, čímž jsem tak trochu navázala na to, kdy studenti v předchozí otázce sami aktivně sdělovali jejich plány účastnit se některých nastávajících voleb a prokazovali tak určitou formu politické aktivity. Co se týče demonstrací, nikdo ze studentů je žádné přímo nezúčastnil, až na pár výjimek, kdy se studenti demonstrace účastnili alespoň pasivně, sledovali ji nebo se o některou zajímali.

Neprovozuju, ale shodou okolností jsem se náhodou ocitla na demonstraci ve Vídni pro rasismu a nacismu a bylo to hrozně zajímavý. Já jsem o té problematice nic moc nevěděla a pak jsem si kdo ví co přečetla, že tam byly nějaký problémy myslím s prezidentem, že se nacisticky projevuje a má takové poznámky nacistické nebo rasistické a teď se o to zajímám. (Anna, GU AV3)

Demonstrace ne, chtěla jsem se zúčastnit, teď to bylo minulý pátek za klima planety, ale nakonec jsem nejela. Ale potkala jsem se s jedním člověkem, který tam byl a měl i transparent a říkal, že ho to dost zklamalo, protože tam lidi demonstrovali za klima planety a pili s platovými brčky. Jakože hodně lidí tam bylo za klima planety, a přitom se o to ani nezajímají, šli tam jen proto, že tam šli ostatní taky, tak to mě na tom dost mrzí. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Demonstrace jsem se neúčastnil, některé demonstrace sleduju. Třeba teď jak byla v Olomouci stávka studentů kvůli ochraně klimatu. (Radek, GYMST NN3)

Co se týče společenských aktivit, téměř polovina studentů mi sdělila, že provozuje společensky prospěšné aktivity nebo se o ně zajímá.

Demonstrace jsem se nezúčastnila, ani žádné stávky a tady těch věcí. Dobrovolnická činnost? Ano i ne, když to řeknu takhle. Jsem patnáctým rokem členem skautingu a mě to trochu jako dobrovolnická činnost přijde, protože jezdím dvakrát ročně na Libavou, tam je starý vojenský komplex, a o to se musí někdo starat a my to tam dáváme dohromady. Myslím, že tuhle tu část beru jako ano. (Eliška, SZŠOL AV1)

Tou dobrovolnickou činností mám na mysli i takovou činnost, která vůbec není spjatá s politikou nebo s demonstracemi, ale celkově, co je prospěšné pro společnost. Skauting je skvělý příklad.

Jediné, co jsem provozovala jako dobrovolnickou činnost, tak bylo doučování v psychiatrické léčebně. (Sára, GYMST AV1)

Já konkrétně ne, já na žádné demonstraci nebyla. Účastním se pouze spíš takových amatérských akcí na podporu právě LGBT komunity. Uvažovala jsem, že to budu opakovat právě tady v Uničově, měla jsem možnost rozdávat nějaké letáky a dotazníky ohledně manželství pro všechny, do čehož jsem nakonec nešla. (Marie, GU AV1)

A co tě odradilo?

Tady je to malý město, takže lid se vesměs znají a nemusela bych se jako někomu líbit. (Marie, GU AV1)

Neúčastnil jsem se žádné demonstrace. Účastním se určitých akcí, ale nemyslím si, že by to bylo nějak prospěšné pro republiku. (Jakub, SZŠOL AN1)

Snažím se pomáhat lidem, ale tak to беру jako samozřejmost, třeba pomoci nějaké babičce s taškou. Jako přemýšlím nad tím, zajímám se o lidi. Já bych se třeba chtěl účastnit demonstrací, klidně bych šel za něco demonstrovat, kdyby to mělo cenu a věděl bych, že je to dobrý, ale já bych tam radši fotil. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Ne. Snažím se neničit životní prostředí, chránit zvířata, snažím se nakupovat oblečení z řetězců, které nezneužívají lidskou práci, si myslím, že je to taky důležitý. (Barbora, GYMST NN3)

6.3. Občanské vzdělávání na školách

Poslední tematická část mojí analýzy je věnována postojům a názorům studentů. Znovu se pohybuji v názorové rovině, a proto již nebudu pracovat s kategoriemi Modelu osobnosti studenta, ač jsou některé rozdíly napříč těmito skupinami v některých otázkách a odpovědích identifikovatelné s jednotlivými kategoriemi, jak uvidíme níže. Jedná se o sekci, kde se zabývám vyloženě zkušeností respondentů s OV. Diskutovala jsem s nimi nad tématy jako je význam OV na SŠ, zda je škola motivuje k tomu, by se jakkoli politicky nebo společensky angažovali, jestli jim přijde výuka OV na jejich škole dostatečná a pokud ne, zda je napadá, jak by tento potenciální problém šel vyřešit nebo výuka nějakým způsobem zlepšit.

Studenti napříč jednotlivými školami, ať už s dostatečnými nebo nedostatečnými vědomostmi, aktivní či neaktivní, všichni se vyjadřovali v tom smyslu, že výuka OV/ZSV a OV obecně je na SŠ důležitá. To, že tímto názorem disponují veškerí studenti, kteří se mého výzkumu účastnili, považují za velmi pozitivní a pro mě osobně dost významné. Ukazuje se totiž, že studenti chápou význam toho, proč se OV na SŠ zahrnuje do výuky, zatím tedy převážně ve formě zavedeného samostatného předmětu OV/ZSV.

Tak konkrétně na té střední škole, si myslím, že ano, protože už se dostáváme do toho věku, kdy za chvíli jsme dospělí a čeká nás výlet do toho světa a musíme se umět orientovat. Teď nás učili, co si tak vzpomínám, jak volit, jak vůbec fungují státy, a podle mě to určitě důležitý je, protože nás to aspoň trochu připraví na ten život, když to řekni takhle a nebudeme vyklepaní, vyjuchaní z toho, že když to na nás takhle spadne a pak se budeme muset rozhodovat. (Eliška, SZŠOL AV1)

Takže třeba vyvíjet, vytvářet ve studentech povědomí o tom, co je to stát, jak funguje právní řád a podobně?

Ano. (Eliška, SZŠOL AV1)

Já si myslím, že ano, že to není nějaké učení se nazpaměť něčeho jako třeba v dějepise, ale že nám to ukazuje i jak funguje reálný svět, což je dost důležitý. (Marie, GU AV1)

Já si myslím, že ano. Spousta lidí nebo spolužáků a celkově studentů nemá ponětí, jak se volí, neorientuje se v systému ve státě a v právu a podle mě je tohle dost důležitý. (Jakub, GU AV3)

Myslím, že jo, abychom měli ten všeobecný rozhled a měli přehled, co se děje ve světě a neseděli jenom doma. (Jakub, SZŠOL AN1)

Určitě, protože na základce si nepamatuju, že bychom něco takovýho dělali a nikomu to tam nestačí. Víím, že jsme tam řešili jako Senát a nějaký volby a pochybuju, že si to ze základky někdo pamatuje, takže určitě je to důležitý. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Na střední škole víc než na základce. Na střední škole ti lidé dokážou chápat, co se děje kolem nich a co by bylo dobré pro stát. (David, SZŠOL NA3)

Jo, skrz ten obecný přehled, dokonce i o té politice jsem se tam naučil a mám nějaký přehled. (Michal, SPŠŠPK NV3)

Určitě. Máme přehled určitej, který bysme měli vědět. Myslím si, že důležitý to určitě je a nevím, co víc bych řekla. (Barbora, GYMST NN3)

Já si myslím, že určitě, některé věci jsou zajímavé, dobré do života. (Radek, GYMST NN3)

Je to důležitý, alespoň pro ten základní přehled. (Lucie, SZŠOL NN3)

Někteří studenti se nad mojí otázkou zamýšleli více komplexně, což mě potěšilo, protože většina z nich se vyjadřovala k OV ve stejném duchu, ve kterém jsme vedli dialog, který se týkal převážně politiky a občanské společnosti. Našli se právě ale i takoví, kteří vidí význam OV nejen v těchto oblastech, ale celkově pohlíží na význam OV/ZSV z pohledu celých čtyř let studia na střední škole a vyzdvihují význam nejen učení se o politice, státu nebo občanské společnosti, ale také např. o ekonomice, psychologii, sociologii a filozofii. Problematiku výuky filozofie na SŠ v rámci OV/ZSV rozeberu o něco podrobněji níže.

Já bych řekl, že je určitě důležitá, třeba já jsem některý věci věděl už před tím, než jsem se tady začal učit ZSV, ale nutno dodat, že některé věci jsem samozřejmě nevěděl a dozvěděl jsem se je a dozvěděl jsem se i některé věci z politiky, a to mi přišlo docela přínosné a pak jsou třeba lidi, kteří na to prostě kašlou, taky mám některý takový spolužáky a ti to prostě neocení, i když to to jsou někdy věci do života. Třeba daně, politika, psychika taky někdy. (Stanislav, GYMST AV1)

Rozhodně, protože nebýt ZSV, tak nevíme vůbec nic, co se týče jako těch teoretických a faktických věcí. Třeba co se týče těch voleb nebo jak funguje ekonomika a tak podobně. Nebýt ZSV tak nejsou třeba ani psychologové nebo ekonomové. (Anna, GU AV3)

Já myslím, že jo, ale třeba zrovna v našem posledním ročníku, když bereme filozofii tak dopodrobna, tak už to není něco, co by se dalo považovat za nezbytně nutný, spíš bych to zaměřil na ty, co se tomu chtějí věnovat. (Lukáš, GU AV1)

Já myslím, že je důležitá. My nebereme, teda bereme věci hodně pořád dokola, třeba každý rok omíláme Jana Zajíce a Jana Palacha, jako, říkám, je to důležité, ale podle mě, já už jsem o tom slyšelo stopadesátkrát, takže já už to znám nazpaměť. Mě by zajímala třeba psychologie, on probral jen Freuda a psychoanalýzu. Bavíme se i o Senátu nebo o EU, ale opakujeme to pořád dokola celý měsíc. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Myslím si, že ano. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Můžeš to rozvést?

Tak myslím si, že ano, zvláště jako v té politice. Podle mě je hodně důležité, aby ten učitel měl na věci hodně objektivní názor, aby prostě ty žáky necílil jenom na jednu věc a nechával jim prostor i na jejich názor, už nejen kvůli té politice, ale celkově i v té filozofii třeba (Klára, SPŠŠPK NN3)

Stejně jako tématu výuky filozofie se i tématu nepolitičnosti SŠ budu věnovat níže, protože jsem se k těmto oblastem během rozhovoru s některými studenty ještě dále dostali.

Dále mě zajímalo, do jaké míry škola studentům přispívá nebo v nich vzbuzuje potřebu k tomu, aby se aktivně angažovali ať už společensky nebo vyloženě politicky. Tuto otázku jsem do rozhovoru zahrnula, protože se obávám toho, že SŠ by měla být prostředím, které se ve studenech alespoň pokusí probudit aktivního občana, který má zájem o společnost a svět kolem sebe, případně je nebo není dostatečně motivován k těmto aktivitám. Jedním z typů odpovědí byl takový, kde studenti zdůrazňovali důležitost vlastní iniciativy a snahy něco se dozvědět nebo naučit a světu kolem sebe porozumět a zajímat se o něj.

Ve mně konkrétně ne. Ty informace, které do mě škola dává, tak já je přijímám, ale nemám ten přístup, že někdo to do mě nasypal, já se to naučím na písemku a vůbec mě to nezajímá, to ne. Ale ono to má většina těch učitelek, že přijde do hodiny, řekne nám, jestli máme nějaké aktuality, třeba konkrétní dění ze světa a když někdo nějakou řekne a mě to zaujme, tak samozřejmě si o

tom víc načtu. Nebo z nějakého učiva, když mě to zaujme, jak se o to zajímám víc. (Eliška, SZŠOL AV1)

Tak jako určitě, ale nutno dodat, že asi tak polovina věcí, co vím, prostě pochází z toho, že jsem se o nenaučil ve škole, já jsem si to zjistil sám od sebe, ve škole jsem se naučil tu druhou polovinu, ale prostě někdy mám tendenci, co se týče té politiky, tak prostě hledat v televizi nebo na internetu se na to dívat, anebo z historie, takže to je prostě stanovisko člověka, kterého to zajímá a pak jsou prostě lidi, které to nezajímá. (Stanislav, GYMST AV1)

Dále se objevují odpovědi, kdy studenti oceňují a připisují význam výuce OV/ZSV v kontextu motivace jít k volbám, ať už pozitivní, nebo negativní.

Spíš jako motivují. Ne, že bych měla potřebu pak jít hned volit a já se o tu politiku nijak extra nezajímám. (Marie, GU AV1)

Nemusíme na to nahlížet pouze z politické stránky. Zajímá mě i to, jestli např. v hodinách diskutujete nad aktuálním děním.

Tak v tom případě musí člověk sám chtít, v ZSV nám dávají hodně prostor na vlastní názor a řešíme aktuality. (Marie, GU AV1)

Jako asi jo. Třeba ve mně se probudí to, že mám jít k volbám už jenom to, že on nám ve škole vykládá o tom komunismus, aby to tu znovu nebylo. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

K volbám ano, ale demonstrace ne, toho nejsem zastáncem. (David, SZŠOL NA3)

Angažovat úplně ne, ale spíš jít k těm volbám a úplně se na to nevykašlat. (Michal, SPŠŠPK NV3)

Není m jedno, kam naše země spěje, a zapojil bych se minimálně tím, že bych šel volit. (Jakub, SZŠOL AN1)

Já si myslím, že se určitě zajímám víc než předtím, protože dřív jsem se nezajímal vůbec. Z té politické stránky chci jít k těm volbám, až budu moct, dřív bych nešel nebýt školy. (Radek, GYMST NN3)

Nyní se dostávám, k již zmiňované problematice školy, a to v kontextu škola jako politicky neutrální instituce. Během výzkumu jsem se setkala s několika studenty, kteří se zmínili o tom, že jim škola, konkrétně spíš výuka v rámci OV/ZSV nepřijde politicky neutrální, ač by být měla, což bylo myšleno tak, že jim učitelé někdy až nepřiměřeně vnucují své osobní, např. politické, názory. Důležitou poznámkou však je, že jistá míra politizace výuky je také názor, názor ze strany studenta. Myslím si, že zde je velmi tenká hranice mezi tím, kdy má student své určité přesvědčení nebo smýšlení, stejně tak je má i vyučující a podle mého názoru je tato hranice velmi lehce překonatelná, protože nelze zjistit, jak intenzivně si za svým názorovým přesvědčením stojí student a jak silně

vyučující. Předpokládám, že zde hraje ze stran studenta roli jeho schopnost respektovat jiné názory, čímž ovšem nechci nikterak zpochybnit slova studentů a zpochybňovat to, že by se pravdu mohlo stát, že jsou v rámci výuky názory a přesvědčení některých učitelů za onou tenkou hranicí apolitičnosti.

Ne, spíš mě to znechutí. To je spíš asi subjektivní na základě učitelů. Nevím, ono je to takový, než aby ti učitelé tady byli objektivní v té výuce, tak kolikrát jako cpou do hlav své názory. Třeba v naší třídě se to stalo v ZSV i jinde v předmětech, že mají jako vlastní názory, ale snaží se je cpát ostatním. Třeba za mě, když byly volby do Poslanecké sněmovny, tak třeba jeden učitel byl výrazně proti ANO a Babišovi, tak stejně na to měl názor jen povrchní a ANO jako jediné z těch politických stran i přes ty kroky vedle, třeba toho premiéra, tak konečně se něco děje a Kalousek pořád něco říká, přitom nic nedokázal, ale to je zase můj subjektivní názor. Kolikrát je to od těch učitelů až přes hranu, že to není třeba debata, oni mají v hlavě svůj názor a v tom ZSV by se mělo debatovat, že jo. (Lukáš, GU AV1)

Jakoby jo, na jednu stranu ano, na druhou stranu moc ne, protože mám kolikrát pocit, že nás učitel učí často moc jednostranně, právě jakoby jeho směrem.

Mohla bys mi uvést nějaký příklad?

Tak třeba právě náš učitel je hodně protiruskej a všechno co by mohlo nějak souviset s Ruskem tak je špatně a člověka to pak odrazuje se o to zajímat, ale mě osobně to třeba trochu motivuje se o to víc zajímat, abych mu mohla říct opak. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Našli se však i studenti, ve kterých škola nevzbuzuje potřebu se zajímat nebo angažovat a ani je přímo nemotivuje k těmto aktivitám.

Já osobně bych se třeba chtěla angažovat, protože mě štve ne ani tak politika, ale pohled těch politiků, že řeší všechno z krátkodobého hlediska. Tak třeba lesy. Většinou v Česku byly víc listnaté, dejme tomu smíšené, a i když ty smrky nic nevydrží, tak budou pořád zasazovat ty smrky, protože rychle vyrostou a jsou levné. To stejné s materiálem, radši koupí levnější, ale z dlouhodobého hlediska je to vyjde draž, ale z krátkodobého levnější a tohle mě trochu štve. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

To asi úplně ne, jak jsem říkala, já jsem to měla nebo mám, nějaký ten přehled, protože čtu ty články a sleduju poslance a senátory a europoslance a co se týče ZSV, tak to není až tak detailně probíraný, aby to ve mně vzbuzovalo nějaký dojem hned jít a dělat něco pro svoji zemi. (Anna, GU AV3)

Zrovna tohle asi ne. (Barbora, GYMST NN3)

Angažovat ne. (Sára, GYMST AV1)

Ne. (Lucie, SZŠOL NN3)

Mám-li shrnout reakce respondentů na položenou otázku, vychází mi z toho závěr takový, že pokud škola studenty k něčemu motivuje, tak alespoň jít k volbám, protože se jim snaží vštěpit to, že tím mohou něco změnit. Dále by se dalo říct, že díky výuce OV/ZSV studenti získávají alespoň minimální potřebu

se zajímat o svět a společnost kolem sebe. Nicméně já osobně vidím celkově tuhle sadu odpovědí negativně, protože reakce a odpovědi studentů v mně prohlubují mé přesvědčení o tom, že je potřeba OV na SŠ zintenzivnit, zatraktivnit a zefektivnit, aby se i ve studentech, kteří jsou ve své podstatě dost pasivní probudila potřeba nejen se zajímat veřejné dění a svět kolem sebe, ale také se stát aktivním občanem, alespoň co se účasti ve volbách týče.

Dostávám se nyní k tomu, zda je pro jednotlivé studenty výuka OV/ZSV dostačující. Takto stručně zněla otázka, jež byla respondentům pokládána se záměrem zjistit, jestli je podle nich SŠ v rámci OV/ZSV dostatečně připravila a vybavila na to, aby se mohli stát aktivními občany, popřípadě jestli jim výuka předala dostatečné informace takzvaně „do života“. Sami studenti tuto frázi několikrát použili. Obecnou panující shodou se zde stává to, že podle studentů je výuka OV/ZSV dostačující, myslí si to všichni, kromě dvou studentek.

Já si myslím, že určitě, že dopodrobna se to bere na vysoké, že kdo to bude chtít studovat, tak to bere dopodrobna, ale myslím si, že na té střední škole to stačí. (Radek, GYMST NN3)

Ano, dostačující. (David, SZŠOL NA3)

Podle mě určitě. (Marie, GU AV1)

Asi jo. (Michal, SPŠŠPK NV3)

Jo. (Sára, GYMST AV1)

Jo, ale těším se na čtvrtý ročník, že se toho spoustu dozvím. (Jakub, SZŠOL AN1)

Když neberu v potaz to, co jsem nedávala pozor nebo jsem se nenaučila, tak si myslím, že je to dostačující. Něco nám neukážou, jak to fakt je, není to tak v praxi. (Barbora, GYMST NN3)

Deklarovali tak všichni studenti až na pár jedinců, kteří si tímto tvrzením, ač jej vyslovili, nebyli evidentně úplně jisti, ovšem to už se bavíme o mém subjektivním pocitu z některých studentů. Jedním z témat, která vyplynula z odpovědí respondentů je nedostatek času věnovaný konkrétně demokracii, státu a obecně politice a rozložení učiva v rámci čtyřletého studia.

Co jsme třeba teď začali ve třetíku probírat, začali jsme téma právo a ty informace já chápu, že na to máme určitý omezený čas, že je těch tematických celků hodně, takže chápu, že se to

nestihne většinou. Ale připadá mi to, jako bychom toho dostali takových 70 % z toho všeho a že zbytek si prostě musíme zjistit sami. Ale chápu to i z druhé strany, že fakt na to máme málo času, takže ani nevím, jestli by se to dalo nějak změnit, protože bysme pak asi moc nestíhali a nezvládali. (Eliška, SZŠOL AV1).

Tak jako myslím si, že určitě. Já teda nevím, jak je to pro lidi, kteří se tomu chtějí víc věnovat, protože nedokážu posoudit jak do hloubky se to učí, ale minimálně ty základ, a i nějaký pokročilý znalosti, že nám to ta škola dá, protože od toho tady vlastně je. (Anna, GU AV3)

Objevil se zde i názor, že svoji roli při získávání tohoto typu informací, získávání povědomí o fungování společnosti, politiky či samotné demokracie hodně přispívá rodina a domácí prostředí, ve kterém student vyrůstá.

Já myslím, že to probíráme dostatečně, spíš vidím problém v tom, že jsme volby a politický systém atp. probírali už dřív, ještě před tou těžkou filozofií, tak kolik těch lidí to dokáže uchopit v tu dobu, kdy se to učí, tak se to stejně zapomene. Ale zas toho času tam není tolik. Taky to ZSV je taky ovlivněný výchovou a domácím prostředím. (Lukáš, GU AV1)

Za sebe asi bych tam musel být úplně každou hodinu, abych fakt věděl o všem. Asi se tam probírají důležité věci. Já se třeba nepovažuji za někoho, kdo tomu rozumí. Taky kromě školy záleží hodně na rodičích, si myslím. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Jedním z nejčastějších dodatků k tomu, že pro studenty je zmiňovaná výuka dostačující bylo to, že záleží na každém zvlášť. Studenti jsou si vědomi toho, že jen poslouchat informace nestačí a že je nutné, aby člověk chtěl sám. Záleží podle nich na každém jednotlivci, co si z výuky a ze školy odnese.

Tak jako my jsme to popravdě probrali tak jako povrchně, po povrchu, proto se to jmenuje základy společenských věd a nutno dodat, že pak, v budoucnosti, už máme nějaký základ a pokud bysme to chtěli nějak prohlubovat, tak samozřejmě o tom zjistíme spoustu dalších věcí, ale tohle už si musíme zjistit sami, o tom to je. Pro člověka na střední škole, který se o to dál nebude zajímat, tak bych řekl, že je to hodně dostačující a ten, kdo se o to chce zajímat dál, tak se o to bude zajímat i dál. (Stanislav, GYMST AV1)

Myslím si, že pokud student sám chce, tak no, je to dostačující, ale pokud do té školy chodí jen tak, aby se neřeklo, tak mu to nestačí. (Jakub, GU AV3)

Já si myslím, že když o to člověk nejeví zájem, tak to stejně zapomene. Takže pokud se člověk v tom chce nějak pohybovat, a ne v tom plavat, tak se musí nějak rozvíjet. Já si myslím, že pan učitel jakš takš nám úplně ty největší základy dal, ale že by to šlo trochu hloub, to už asi ne. Pořád si myslím, že naše třída toho ví víc než lidi, co prošli učňákem tak tak. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Jak jsem již výše zmiňovala, pro dvě studentky výuka OV/ZSV dostatečná není. Těchto studentek jsem se bez čekání zeptala na poslední otázku rozhovoru, co by tedy změnili, pokud jim přijde výuka nedostatečná.

Nemyslím si, že je to dostačující. (Lucie, SZŠOL NN3)
Asi přidat víc hodin té občanské výchovy. (Lucie, SZŠOL NN3)

Moc ne. (Klára, SPŠŠPK NN3)
U nás v té škole, tam asi se prostě hodně zaměřuje na tu politiku a mohlo by se víc zaměřovat i na ty psychiku a filozofii. (Klára, SPŠŠPK NN3)

Řešení problémů a nedostatků výuky OV/ZSV studenti vidí v několika různých praktikách. Často se však objevovala odpověď ve smyslu takovém, že možná ani není tolik potřeba výuku měnit, protože co si kdo ze školy odnese záleží prostě jednoduše na každém jednotlivci a jeho individuálním přístupu.

Jak už jsem říkal, tak paní učitelka nás to učí fakt dobře a ten, kdo dává pozor v hodinách, tak si má co odnést, takže si myslím, že se to učíme tak, jak se má. (Jakub, SZŠOL AN1)

Tak já si myslím, že nejlepší by bylo, aby si každé zažil komunismus a totalitu, aby mu to otevřelo oči. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Měla jsem na mysli spíš, co ta škola může udělat.

To je jasný. Já nevím. Ono je to teď hodně takový těžký. Já bych na jednu stranu chtěl být učitel, ale na druhou, tam strašně záleží na těch děckách. Ale i na tom učitelovi vlastně. Když dává referáty a tak, tak je to dobrý, to tě nutí si o tom zjistit informace a zajímat se o to i doma a kdyby to ten učitel hrotil, tak by z toho ty děcka něco uměli. (Vojtěch, SPŠŠPK AN1)

Dále studenti zmiňovali, že možným řešením by mohlo být propojení výuky s praxí.

Možná bych to víc propojil s tím světem politiky například, to bych řekl, že je hodně důležitý. My jsme tu měli starostu Šternberka, což bylo velmi přínosné, ale pozval bych někoho dalšího, třeba ze zastupitelstva, anebo takový lidi z praxe. Studenti slyší nějakou teorii, ale když tam přijde někdo z praxe, tak si to představit mnohem líp. (Stanislav, GYMST AV1)

Možná nějaké častější exkurze, zajet na nějaký třeba no na Hrad (myšleno Pražský hrad). (Marie, GU AV1)

Kdyby měl nějaký odborník přednášku. Neříkám, že tomu ten učitel nerozumí, ale že ten odborník je něco úplně jiného, protože v tom pracuje. (Radek, GYMST NN3)

Problém s rozložením učiva, větším zaměřením na filozofii na úkor právě politiky a špatné rozložení témat v rámci OV/ZSV se objevuje i v návrzích, jak zefektivnit výuku.

Když to beru podle svých spolužáků, tak by asi bylo dobré některé oblasti ZSV dát do pozadí, třeba teďka probíráme filozofii a prostě děcka tomu nerozumí a nechcú s to učit, tak to bych dala víc do pozadí a právě naopak, aby se víc učilo praktičtější věci, co se týče voleb třeba. Přijde mi, že se učíme víc těch nepraktických věcí. (Sára, GYMST AV1)

U nás to probíhá konkrétně tak, že myslím si, že těch témat jako je třeba politologie nebo tady ten zájem o současnost, že se tomu věnuje hrozně málo času. Pak jsou okruhy jako je filozofie a

tomu se věnuje hrozně moc času, a to mi je třeba osobně úplně cizí. Tak mám pocit, že se jim věnuje až moc času, spíš použiju ty znalosti z té ekonomie nebo z psychologie. (Anna, GU AV3)
Možná jet víc podle osnov a podle učebnic, ale neprobírat z učebnice zároveň všechno a držet se více tematického plánu, ale říkám, ten, kdo nechce se to stejně nenaučí. (Markéta, SPŠŠPK AN1)

Ještě větší informovanost. Vidím to na sobě, že když třeba se načne nějaký téma, který je důležitý pro nás, pro další život a takhle, tak ano, probíráme to, dejme tomu, čtyři vyučovací hodiny v kuse, ale je to spíš takový, že první hodinu se o tom mluví, druhou se opakuje, třetí se paní učitelka naštve, že to nevíme, tak se zase opakuje a čtvrtou hodinu už píšeme písemku a po písemce si dělejte, co chcete. Takže větší informovanost určitě. Jinak mě už nic nenapadá, rozmanitost toho je velká. (Eliška, SZŠOL AV1).

Podle respondentů by mohlo být dobrým řešením nedostatků výuky snažit se debatovat nad různými tématy, sdílet mezi sebou aktuality a ty následně diskutovat ve třídě i s vyučujícím.

Třeba v každé hodině by se mohlo vymezit pět nebo deset minut na nějaký takový ty aktuality a trochu podebatovat, aby se studenti o tom pobavili a měli nějaký všeobecný rozhled. (Lukáš, GU AV1)

Možná forma nějaké hry, nějakého divadla, rozdat studentům role, třeba soudce, takové role jim rozdat. Oni by pak viděli, jak to má vypadat nebo ne a bylo by to lepší, než kdyby se do nich tlačily násilně informace. (Jakub, GU AV3)

Víc diskutovat v hodinách. Na základce žádné diskuze nebyly, teď už jsou. (Barbora, GYMST NN3)

Našli se i takoví studenti, kteří by nechali všechno tak jak je nebo je žádné řešení nenapadlo.

Nic. (David, SZŠOL NA3)

To je těžký takhle říct. To vůbec nevím. (Michal, SPŠŠPK NV3)

Zde mě potěšilo, že téměř všichni studenti prokázali schopnost zamyslet se nad výukou OV na SŠ a dokázali vymyslet alespoň nějaké po ně přijatelné řešení nebo podnět k tomu, jak by se podle nich mohla tato výuka zlepšit.

6.4. Přehled základních vědomostí studentů

Tabulka 2 Obecný přehled studentů SZŠOL (Zdroj: vlastní šetření)

Střední zdravotnická škola Olomouc	Eliška (AV1)	Lucie (NN3)	David (NV3)	Jakub (AN1)
Dokážeš vyjmenovat alespoň pět československých/českých prezidentů?	T. G. Masaryk, Edvard Beneš, Emil Hácha, Ludvík Svoboda, Antonín Zápotocký	Miloš Zeman, Václav Klaus, T. G. Masaryk	T. G. Masaryk, Havel, Klaus, Zeman, Husák	Zeman, Klaus, T. G. Masaryk, Edvard Beneš, Václav Havel
Dokážeš vyjmenovat alespoň tři české premiéry (předsedy vlády)?	Gross, Nečas, Babiš	Andrej Babiš	Andrej Babiš, Bohuslav Sobotka	Babiš, Paroubek, Sobotka
Dokážeš vyjmenovat alespoň pět politických stran, které se v posledních volbách (podzim 2017) dostaly do Poslanecké sněmovny nebo alespoň říct celkový počet, kolik se jich do Poslanecké sněmovny dostalo?	Piráti, ANO, SPD, ČSSD, ODS	ANO, Piráti, ČSSD, ODS	ANO, Piráti, ČSSD, TOP09, ODS	ANO, KSČM, SPD, Piráti, KDU-ČSL
Kdy vznikla samostatná Česká republika?	1. ledna 1993	-	1. ledna 1993	1. ledna 1968
Kdy proběhla Sametová revoluce?	17. listopadu 1989	-	1989	17. listopadu 1989
Kdy vstoupila Česká republika do Evropské unie?	2003	-	2004	1. května 2004
Kdy byla podepsána Mnichovská dohoda a kým? (stačí státy)	1939, Německo, Itálie, Velká Británie, Itálie, Francie	-	1938, Německo, Anglie, Francie, Rusko	1938, Francie, Německo, Velká Británie
Co se stalo 21. srpna 1968 v Československu?	Okupace Československé republiky vojsky Varšavské smlouvy, kromě Rumunska	-	Okupace	Okupace Ruskem

Tabulka 3 Obecný přehled studentů GYMST (Zdroj: vlastní šetření)

Gymnázium Šternberk	Sára (AV1)	Barbora (NN3)	Radek (NN3)	Stanislav (AV1)
Dokážeš vyjmenovat alespoň pět československých/českých prezidentů?	Zeman, Havel, Masaryk, Gottwald, Husák	Masaryk, Havel, Beneš, Gottwald, Zeman	Václav Klaus, Václav Havel, Gustav Husák, T. G. Masaryk, Edvard Beneš	T. G. Masaryk, Edvard Beneš, Emil Hácha, Klement Gottwald
Dokážeš vyjmenovat alespoň tři české premiéry (předsedy vlády)?	Sobotka, Babiš, Nečas	Babiš	Babiš, Topolánek	Babiš, Sobotka, Nečas
Dokážeš vyjmenovat alespoň pět politických stran, které se v posledních volbách (podzim 2017) dostaly do Poslanecké sněmovny nebo alespoň říct celkový počet, kolik se jich do Poslanecké sněmovny dostalo?	ANO, ČSSD, ODS, KSČM, SPD	ANO, SPD, ČSSD, KSČM	ANO, ČSSD, ODS, KSČM, Piráti	ANO, ODS, Piráti, SPD, KSČM
Kdy vznikla samostatná Česká republika?	1. ledna 1993	1993	1993	1. ledna 1993
Kdy proběhla Sametová revoluce?	17. listopadu 1989	1989	1989	17. listopadu 1989
Kdy vstoupila Česká republika do Evropské unie?	2004	2004	2004	1. května 2004
Kdy byla podepsána Mnichovská dohoda a kým? (stačí státy)	-	-	1938, Francie, Británie	1938, Velká Británie, Francie, Německo, Itálie
Co se stalo 21. srpna 1968 v Československu?	Okupace	-	Sovětská armáda vtrhla do Československa	Vojska Varšavské smlouvy vtrhly do Československa

Tabulka 4 Obecný přehled studentů SPŠŠPK (Zdroj: vlastní šetření)

Střední průmyslová škola Šumperk	Klára (NN3)	Markéta (AN1)	Vojtěch (AN1)	Michal (NV3)
Dokážeš vyjmenovat alespoň pět československých/českých prezidentů?	T. G. Masaryk, Miloš Zeman, Václav Klaus, Václav Havel, Beneš	Václav Havel, Václav Klaus, Klement Gottwald, Beneš, Zeman	Klaus, Havel, Zeman, Husák, Svoboda	Zeman, T. G. Masaryk, Havel, Klaus, Beneš
Dokážeš vyjmenovat alespoň tři české premiéry (předsedy vlád)?	Babiš, Sobotka	Babiš, Klaus, Topolánek	Babiš, Paroubek, Sobotka	Babiš, Sobotka
Dokážeš vyjmenovat alespoň pět politických stran, které se v posledních volbách (podzim 2017) dostaly do Poslanecké sněmovny nebo alespoň říct celkový počet, kolik se jich do Poslanecké sněmovny dostalo?	-	ČSSD, ODS, SPD, Piráti, Starostové, Komunisté	ODS, ČSSD, Komunisté, ANO, Piráti	Piráti, ODS, ČSSD, Komunisté, ANO
Kdy vznikla samostatná Česká republika?	1. ledna 1993	1992	1. ledna 1993	1991
Kdy proběhla Sametová revoluce?	-	-	17. listopadu 1989	1989
Kdy vstoupila Česká republika do Evropské unie?	-	2004	1. května 2004	2004
Kdy byla podepsána Mnichovská dohoda a kým? (stačí státy)	1938, Německo, Itálie, Francie, Anglie	1938, Anglie, Německo, Francie, Itálie	Německo, Itálie, Francie, Anglie	1938, Německo, Itálie, Francie, Anglie
Co se stalo 21. srpna 1968 v Československu?	Napadli nás spojenci Varšavské smlouvy	Vnikla ruská vojska do Česka	Vstup vojsk Varšavské smlouvy	"umlátli naše kluky"

Tabulka 5 Obecný přehled studentů GU (Zdroj: vlastní šetření)

Gymnázium Uničov	Marie (AV1)	Anna (AV3)	Lukáš (AV1)	Jakub (AV3)
Dokážeš vyjmenovat alespoň pět československých/českých prezidentů?	Tomáš Garrigue Masaryk, Gustav Husák, Emil Hácha, Miloš Zeman, Václav Klaus, Václav Havel	Miloš Zeman, Václav Havel, Václav Klaus, Gustav Husák, Antonín Zápotocký	Hácha, Beneš, Masaryk, Gottwald, Zápotocký	Václav Havel, Václav Klaus, Miloš Zeman, Antonín Zápotocký, Antonín Novotný
Dokážeš vyjmenovat alespoň tři české premiéry (předsedy vlády)?	-	Bohuslav Sobotka, Andrej Babiš, Petr Nečas	Nečas, Sobotka, Babiš	Andrej Babiš, Sobotka, Miloš Zeman
Dokážeš vyjmenovat alespoň pět politických stran, které se v posledních volbách (podzim 2017) dostaly do Poslanecké sněmovny nebo alespoň říct celkový počet, kolik se jich do Poslanecké sněmovny dostalo?	ODS, Piráti, KSČM, KDU-ČSL, STAN	9 stran, ANO, ODS, KSČM, TOP09, ČSSD	ANO, ČSSD, KSČM, Piráti, KDU-ČSL	SPD, ČSSD, ODS, ANO, Piráti
Kdy vznikla samostatná Česká republika?	1. ledna 1993	1. ledna 1993	1. ledna 1993	1. ledna 1993
Kdy proběhla Sametová revoluce?	17. listopadu 1989	17. listopadu 1989	17. listopadu 1989	podzim 1989
Kdy vstoupila Česká republika do Evropské unie?	2004	1. května 2004	2004	2004
Kdy byla podepsána Mnichovská dohoda a kým? (stačí státy)	-	1938, Německo, Anglie, Francie, Itálie	1938, Německo, Itálie, Anglie, Francie	1938, Francie, Británie, Německo, Itálie
Co se stalo 21. srpna 1968 v Československu?	Okupace komunisty	Přijeli k nám ruské jednotky s tanky	vpád vojsk Varšavské smlouvy	Zabrání a kontrola našeho území sovětskými vojsky a vojsky Varšavské smlouvy

Pokud bych měla zhodnotit přehled studentů, co se základních znalostí týče, musím pak konstatovat, že jsem dost na rozpacích. Vědomosti, na které jsem se studentů dotazovala považuji za základní a klíčové, nejen pro všeobecný přehled, ale taktéž pro existenci základního povědomí o klíčových historických událostech významných pro naši zemi. Celkově vzato bych kladněji hodnotila studenty gymnázií, u kterých jsem předpokládala, že dopadnou se znalostmi lépe, už jenom proto, že je na gymnáziu větší prostor pro hlubší zaměření se na výuku ZSV a dějepisu, kdy na SOŠ mohou být tyto předměty ochuzeny o čas a prostor ve prospěch odborných nebo praktických

předmětů. Zároveň jsem však u gymnazijních studentů očekávala stoprocentní úspěšnost, což se mi, bohužel, nepotvrdilo v případě Gymnázia Šternberk. Co se týče Gymnázia Uničov, tam byly vědomosti studentů na skvělé úrovni, a to nejen ve čtvrté doplňující části rozhovoru (viz následující kapitola). SOŠ dopadly v doplňující vědomostní části spíše průměrně, i když se našli studenti znalí, našli se naopak i studenti poměrně dosti neznalí. Na základě krátké diskuze po uplynutí rozhovoru jsem se studenta, případně, že měl s těmito základními informacemi problém, pokoušela vyzvat k tomu, proč si myslí, že má s těmito vědomostmi problém. Všichni takto dotazovaní se shodli, že nebýt dějepisu tak neznají prezidenty, samozřejmě někteří z nich uvedli, že mají problém zapamatovat si jména, což můžeme považovat v některých případech za přirozené. Nicméně co se premiérů a politických stran týče, studenti sami tvrdili, že současná česká politika, resp. politika 90. let 20. století a druhého tisíciletí není dostatečně probírána jak na hodinách dějepisu, tak na hodinách OV/ZSV a sami nemají až takovou potřebu se o tyto věci zajímat, že jména premiérů a politických stran znají často jen z doslechu. Co se absence vědomostí spojených s daty klíčových událostí v naší zemi týče, nejčastějším argumentem neznalých studentů bylo to, že jsou jim data tzv. cpána do hlavy, což je podle nich horší způsob, jak si tyto významné milníky zapamatovat. Studenti se zmiňovali hlavně o tom, že by jim pomohlo si takové věci zapamatovat lépe, kdyby jim byly vykládány ve větších souvislostech a podávány v kontextu doby nebo problematiky, čímž by si podle nich tyto údaje lépe pamatovali.

7. Shrnutí a hodnocení výsledků výzkumu

Dostávám se k fázi, kdy se pokusím shrnout a zhodnotit výsledky výzkumu podle jednotlivých škol, na kterých jsem rozhovory se studenty realizovala. Následně se pokusím vyhodnotit rozdíly na základě stanovených kritérií pro výběr případů, zaměřím na pohlaví a známky studentů. Nakonec připojím celkové hodnocení výzkumu společně se svým pohledem na OV na SŠ na základě zkoumané individuální zkušenosti jednotlivých respondentů.

Střední zdravotnická škola Olomouc

Studenty této střední odborné školy nelze tak úplně hodnotit jako celek. Jednotlivé respondenty bych zhodnotila podle kritérií, díky kterým jsem je zařadila do Modelu osobnosti studenta, už jen proto, že každý z nich spadá do jedné z kategorií. Studentku Elišku, jsem zařadila do skupiny aktivních studentů s dostatečnými vědomostmi. Její znalosti odpovídali hodnocení „výborně“ z předmětu OV. Eliška byla při rozhovoru velmi aktivní, dokázala správně odpovídat na téměř všechny mé otázky, projevila zájem o danou problematiku a o dílčí témata. Vedli jsme spolu plynulý rozhovor, který se netýkal pouze dotazování z mé strany, ale diskutovali jsme spolu „mimo záznam“ na různá další témata. U Jakuba můžeme pozorovat podobný jev ve vztahu znalosti a známka z předmětu OV jako u Davida, ale v opačném směru. Jakub byl sice při dialogu hodně aktivní, zajímal se o daná témata v jednotlivých částí rozhovorů, vedl se mnou přirozenou diskuzi, nicméně jeho vědomosti byly spíše omezené, ač je v předmětu OV hodnocen známkou „výborně“. Další byl David, jednalo se o neaktivního studenta s dostatečnými vědomostmi. Zde můžeme vidět, že známka „dobře“ z předmětu OV nemusí nutně znamenat, že student nemá dostatečné znalosti. David vcelku dobře odpovídal na mé otázky, nicméně jeho přístup k diskutované problematice byl poměrně pasivní. Působil na mě poměrně napjatým dojmem, ač rozhovor probíhal v prázdném kabinetu a nikdo nás během hovoru nevyrušoval ani

neposlouchal. Připisuji tuto skutečnosti spíše studentově povaze. Nicméně co se znalostí týče, musím konstatovat, že i přes horší známku z předmětu projevil David dobré znalosti i přehled, nicméně co se týče aktivit nebo zájmu o dané téma, tam už to bylo poněkud slabší. Třetího studenta řadím do kategorie aktivních studentů s nedostatečnými vědomosti. Poslední studentkou olomoucké zdravotnické SŠ byla Lucie, studentka neaktivní s nedostatečnými vědomostmi. Znalosti a vědomosti této studentky odpovídaly jejímu školnímu hodnocení, tedy „dobře“. Aktivita se u ní neprojevila téměř žádná. Lucie byla velmi neznalá a pasivní, neprojevovala žádné známky zájmu o danou problematiku, odpovídala stručně a své odpovědi podle mého názoru dosti odbývala. Nejevila ani zájem o vysvětlení pojmů a definic, které téměř nevěděla. Jednalo o nejkratší rozhovor celého šetření.

Gymnázium Šternberk

Studenty ze šternberského gymnázia jsem po dvou rozdělila do dvou různých kategorií modelu. Dotazovaní označení jako aktivní studenti s dostatečnými vědomostmi, které odpovídaly jejich školnímu hodnocení z předmětu ZSV známkou „výborně“, byli Sára a Stanislav. Oba projevíli výborné znalosti a přehled, dokázali odpovídat správně na všechny mé otázky, ukázali se jako velmi aktivní členové občanské společnosti, zajímali se o daná témata, diskutovali nad nimi, a především Stanislav byl velkým nadšencem do politiky a zájmu o dění ve společnosti. Další dva studenti, Barbora a Radek, taktéž odpovídali požadavkům kategorie modelu, kam jsem je zařadila, a tou je skupina neaktivních studentů s nedostatečnými vědomostmi. Oba tito studenti komunikovali dost pasivně, neznali odpovědi na mé otázky a nevykazovali téměř žádné známky zájmu o danou problematiku a témata. Zde na gymnáziu jsem se obávala toho, že na studenty může působit prostředí, ve kterém rozhovory probíhají, protože mi, bohužel, nemohlo být vyhověno v tom, aby se rozhovory uskutečňovaly v naprostém soukromí. Vše se odehrávalo v kabinetu

vyučující, která seděla u pracovní stolu opodál, tudíž jsem měla obavy z toho, že odpovědi respondentů a celé rozhovory by mohly být tímto prostředím ovlivněny. Tato obava se nenaplnila, neboť studenti ať už z první nebo druhé skupiny podle mého názoru neprojevovali žádné známky nervozity případně studu, což shledávám jako pozitivní a beru to jako překonání jedné z možných limit mého výzkumu.

Střední průmyslová škola Šumperk

Rozhovory se studenty ze šumperské průmyslové školy se konaly jako jediné v prostředí, které si dotazovaní sami zvolili, neboť realizace jednotlivých rozhovorů probíhala s každým z nich samostatně. Zde jsem se naopak vůbec neobávala možného ovlivňování studentů prostředím, kde se rozhovor konal, protože jsem očekávala, že si studenti k uskutečnění rozhovory vyberou takové místo, které je jim samotným příjemné. Paradoxně jsem u Kláry a Michala zaznamenala větší nervozitu než u studentů ze šternberského gymnázia, kteří na mé otázky odpovídali v přítomnosti své vyučující. Předpokládám tedy, že na jejich nervozitu nemělo vliv prostředí, důvodem pak mohlo být mnoho jiných faktorů, jako třeba strach z nevědomosti nebo obava ztrapnění se. Takovou obavu sama Klára na začátku rozhovoru sama vyřkla. Co se týče hodnocení jednotlivých studentů, znovu zde nemohu uvažovat v nějaké obecné rovině. Máme tu studentku Markétu, kterou jsem zařadila do skupiny aktivních studentů s nedostatečnými vědomostmi, jelikož byla velmi energická, projevila o daná témata zájem, sdílela se mnou otevřeně své názory a osobní aktivity, hovořila se zájmem o tom, čemu se ráda věnuje v rámci udržení si všeobecného přehledu. Její vědomosti nebyly na moc dobré úrovni, nicméně Markéta sama vyžadovala vysvětlení nebo poučení, aby zmiňovaným věcem porozuměla a dozvěděla se zmiňované informace. Do stejné kategorie, tedy aktivní studenti s nedostatečnými vědomostmi, jsem dále zařadila Vojtěcha. Stejně jako Markéta, Vojtěch nedisponoval přílišnými vědomostmi, nicméně se během

rozhovoru projevil jako aktivní středoškolák, který nejen, že se zajímá o volby a politiku, ale snaží se sledovat i veřejné dění ve společnosti. Diskutovali jsme na téma demokracie versus totalitní režim a nutno podotknout, že na mě tento student působil jako někdo, komu záleží na demokracii, na tom, co se kolem něj děje a zaznamenala jsem u něj velký strach z toho, že by u nás znovu zavládl totalitní režim. Posledního studenta ze SPŠŠPK Michala, jsem zařadila do kategorie neaktivních studentů s dostatečnými vědomostmi. Měla jsem při dotazování se Michala pocit, že znovu mluvím s Davidem ze SZŠ Olomouc. Nejen, že jsou tito dva respondenti zařazení do stejné kategorie modelu, tedy neaktivní studenti s dostatečnými vědomostmi, ale také si byli velmi podobní, ať už co se znalostí a vědomostí týče, tak i jejich projevem a zanecháním dojmu o sobě. Michal vcelku zdatně odpovídal na mé otázky z vědomostních částí rozhovoru, nicméně jinak se projevil jako spíše pasivní osobnost, která nemá nikterak velkou potřebu se zajímat o dění kolem sebe, o politiku či demokracii obecně. Posledním respondentem z této školy byla Klára, která se nachází v kategorii neaktivní studenti s nedostatečnými vědomostmi. Nedokázala totiž správně odpovědět na většinu otázek, neprojevila téměř žádný aktivní zájem o probíranou problematiku a celkově na mě působila dojmem takovým, že ji to ani moc nezajímá. Navíc na mě působila docela nervózně, ač jsem se snažila o uvolněnou atmosféru a přátelský přístup, ostatně jako u všech respondentů. Jak můžeme vidět, co se týče SPŠŠPK, zde jsem ani jednoho z respondentů nemohla zařadit do kategorie aktivních studentů s dostatečnými vědomostmi. Za zmínku zde stojí také fakt, že kromě Kláry, která svým školním hodnocením „dobře“ z předmětu OV, odpovídá zaražení do skupiny studentů s nedostatečnými vědomostmi. To stejné už nelze říct u zbylých tří studentů, protože Michal, ač jsem jej na základě jeho projevu a úrovně vědomostí zařadila do skupiny neaktivních studentů s dostatečnými vědomostmi, je ve škole hodnocen z předmětu OV známkou „dobře“. Tento protiklad se vyskytuje i u Markéty a Vojtěcha, protože oba tito studenti jsou ve škole hodnoceni v rámci

OV známkou „výborně“, nicméně díky jejich absenci, co se vědomostí týče, jsem je zařadila do kategorie aktivních studentů s nedostatečnými vědomostmi. Celkově na mě žáci působili spíše průměrným dojmem, co se týče kombinace znalostí a aktivit.

Gymnázium Uničov

Poslední institucí, jejíž studenti se zapojili do mého šetření, bylo Gymnázium Uničov. Zde je hodnocení respondentů poměrně jednoduché, a to nejen protože všichni čtyři studenti spadají do skupiny aktivních studentů s dostatečnými vědomostmi. Na začátek bych ráda zdůraznila, že průběh šetření na tomto gymnáziu považuji za velmi úspěšný a pozitivní. Všichni čtyři studenti, Marie, Anna, Lukáš a Jakub, projevili skvělé znalosti, zajímali se o probíraná témata, aktivně se mnou diskutovali, a dokonce sami přidávali různá další témata do naší diskuze. Nezávisle na jejich školním hodnocení (nutné brát v potaz to, že tu stále máme dva respondenty s „výbornou“ a dva se známkou „dobře“ ze ZSV), prokázali všichni čtyři výborné znalosti, orientovali se v dané problematice, dokázala s vědomostmi, které se ve škole naučili pracovat a přemýšlet nad nimi nejen jako nad definicemi, ale zároveň je uměli dosadit do kontextu a přemýšlet nad nimi s dostatečnou dávkou kritiky a sebereflexe. Z mého subjektivního pohledu si dovoluji říci, že tito dotazovaní byly perfektními příklady správných gymnazistů. Samozřejmě, že ani jeden z nich nebyl úplně dokonalý, ale obecně vzato si dovoluji tvrdit, že se jednalo o do budoucna dobře vybavené členy občanské společnosti.

Přesunu se nyní od shrnutí a hodnocení výsledků výzkumu v rámci jednotlivých škol ke kritériu pohlaví, které vyvracelo homogenitu zkoumaného vzorku. Záměrně jsem vybírala z každé školy studenty obou pohlaví, abych zde mohla zachytit případné odlišnosti mezi nimi, především co se jejich získaných zkušeností týče. Podle mého názoru na výsledcích výzkumu není pozorovatelné, že by odlišnost pohlaví měla nějaký vliv na to, jak je student

vědomostně zdatný, jak je aktivní anebo jak vidí problematiku OV na SŠ. Sama jsem na začátku výzkumu neočekávala, že by se projevovaly rapidní rozdíly mezi dívkami a chlapci, což se ovšem stát mohlo, nicméně se mi potvrdilo to, a nemůžeme podle výsledků výzkumu určit, že by byly úspěšnější nebo aktivnější více dívky než chlapci a naopak.

Pokud bych měla výsledky výzkumu porovnat s Rámcovými vzdělávacími programy, chtěla bych v první řadě poznamenat, že profily jednotlivých studentů, podle mě, korespondují s formou jednotlivých RVP, resp. s tím, jak je popisují v závěru třetí kapitoly. Uvádím tam, že z mého pohledu se zdá být RVP pro gymnázia propracovanější a detailnější, více zaměřený na kvalitní vzdělávání studentů v rámci výchovy kvalitně vybavených občanů žijících v demokratické společnosti. Oproti tomu o RVP pro SOŠ jsem hovořila jako o méně propracovaném, více obecném, a především více otevřeném pro následné utváření školních vzdělávacích plánů na jednotlivých vzdělávacích institucích. Zmínila jsem zde i to, že problémem při výchově kvalitně vybavených občanů pro fungování v občanské společnosti může být právě obecnost a otevřenost RVP pro SOŠ v kontextu toho, že může předmět, ve kterém probíhá občanská nauka, být omezován intenzitou zařazení praktické či odborné výuky. Pokud bych tedy měla říct, jak výsledky mého výzkumu korespondují s oběma RVP, primárně bych zdůraznila to, že podobně jak na mě působí skladba a obsah RVP, tak na mě působili studenti jednotlivých škol. Bavíme-li se o studentech, kteří se pohybují a dobré vědomostní úrovni, musím zde konstatovat, že co se týče gymnázií, jejich odpovědi odpovídali formě a obsahu RVP, protože bylo vidět, že jsou jim informace předávány stejně přehledně, vysvětlovány podrobněji a v souvislostech ve snaze před jim potřebné znalosti k tomu, aby se mohli stát kvalitními občany v demokratické zemi. Naproti tomu vědomostně zdatní studenti SOŠ, ne že by neměli dobré znalosti, to zcela určitě ano, ale oproti způsobilým gymnazistům na mě působili

jejich odpovědi opět podobně, jako RVP pro SOŠ. Ač studenti znali odpovědi na mé otázky, mnohdy jim dělalo problém si propojit souvislosti nebo danou problematiku hlouběji vysvětlit. Proto na mě jejich reakce působily podobně jako zmiňovaný RVP, spíše povrchněji, obecněji, a ne tak propracovaně jako odpovědi gymnazistů. Co se týče studentů s nedostatečnými vědomostmi, těžko lze hodnotit, jak jejich vzdělávání v rámci OV koresponduje s RVP, protože zde musíme zahrnout více možných příčin, proč studenti danými znalostmi nedisponují (např. nemají sami snahu, nechtějí se učit, nebaví je to atp.). Myslím si, že na základě výsledků výzkumu nelze jednoznačně určit, zda byla úspěšnější gymnázia nebo SOŠ. Předpokládala jsem, že gymnázia budou mít lepší výsledky ve srovnání s odbornými školami, což se mi víceméně potvrdilo, ač jsem ze dvou zmiňovaných gymnazijních studentů, kteří vykazovali velmi špatné výsledky nemile překvapena a můj předpoklad tak částečně vyvracejí.

Závěr

Tato magisterská diplomová práce se zabývala občanským vzděláváním na středních školách v Olomouckém kraji. Prostřednictvím individuálních rozhovorů s vybranými studenty jsem se pokoušela získat povědomí o jejich zkušenostech s občanským vzděláváním v rámci výuky a studia právě na střední škole. Výzkum byl postaven na teoretickém pozadí politické kultury, politické socializace a teorii občanského vzdělávání. Pokusila jsem se představit koncept občanského vzdělávání v kontextu českého školství a jeho ukotvení do rámcových vzdělávacích programů pro střední školy, tedy strategických plánů pro vzdělávání Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Tato témata tvořila obsah první, teoretické, části mé práce. Druhá část byla věnována uvedení metodologického východiska a použité metody, kterou byla interpretativní fenomenologická analýza. Ta je založena na provádění individuálních rozhovorů s homogenní skupinou respondentů a následném opakovaném čtení těchto rozhovorů, především výpovědí respondentů. Takový způsob analýzy má výzkumníka přiblížit co nejbližší ke zkoumanému vzorku a poskytnou mu tak co nejdetailnější poznání respondentovy zkušenosti s danou problematikou. Proto jsem pro svůj výzkum tuto metodu zvolila, i když jsem ji během přípravy a průběhu výzkumu mírně upravila tak, abych ji přizpůsobila mému výzkumnému záměru a mohla tak docílit co nejlepších výsledků. Součástí metodologické části mé práce je také uvedení a zdůvodnění výběru případů, který byl založen na čtyřech kritériích – pohlaví, věk, typ střední školy a známka z předmětu Občanská výchova/Základy společenských věd. Nastínila jsem také situaci při sběru dat, kdy jsem prováděla rozhovory se 16 studenty ze dvou gymnázií a dvou středních odborných škol. Dále jsem představila výzkumnou techniku, kterou byl strukturovaný rozhovor. Ten jsem vytvořila ve formě čtyř tematických okruhů, které se zaměřovaly na vědomosti studentů, aktivitu a práci s nabytými znalostmi, názory studentů na občanské vzdělávání na střední škole a v poslední části rozhovor obsahoval sadu

vědomostních otázek, týkajících základních a klíčových pojmů ze současnosti i historie ČR. Poslední, analytická, část práce byla věnována analýze a interpretaci dat získaných během šetření. Na základě sesbíraného materiálu jsem vytvořila model osobnosti studenta a jeho zkušenosti s občanským vzděláváním, který se skládal ze čtyř kategorií, do nichž jsem na základě získaných dat studenty rozdělila. Do kategorie aktivní studenti s dostatečnými vědomostmi jsem zařadila sedm respondentů, další tři pak do kategorie aktivní studenti s nedostatečnými vědomostmi, dva dotazovaní byli přiděleni do kategorie neaktivní studenti s dostatečnými vědomostmi a čtyři studenti patřili do skupiny neaktivních studentů s nedostatečnými vědomostmi. Rozřazení studentů do jednotlivých kategorií jsem uskutečnila na základě průběhu jednotlivých rozhovorů podle toho, jak dobrými znalostmi a vědomostmi respondenti disponovali, jak byly aktivní, nejen, co se jejich volného času a osobního života v rámci společnosti prospěšných činností týče, ale taky na základě celkové dojmu, kterým na mě působili během rozhovoru. Poté, co jsem představila vytvořený model, jsem se pustila do samotné interpretace výsledků rozhovorů. Zde jsem se pohybovala ve čtyřech tematických oblastech: demokracie, politický systém a stát; uplatnění znalostí, zájem o politiku a veřejné dění a občanské vzdělávání na školách. Tyto tematické oblasti korespondovaly s jednotlivými částmi rozhovoru a jinak tomu nebylo ani v případě čtvrtého tematického okruhu. Tuto část jsem nazvala přehled základních vědomostí studentů a podrobila ji odlišnému způsobu interpretace, než tomu bylo u předešlých třech témat. Důvodem k odlišné formě interpretace nebylo nic jiného než snaha o přehlednost a srozumitelnost při představování tohoto typu odpovědí. Analytickou část jsem zakončila shrnutím a hodnocením výsledků výzkumu, kde jsem podle jednotlivých škol zhodnotila respondenty, analyzovala případné rozdíly mezi pohlavím a srovnala výstupy studentů jednotlivých středních škol s rámcovými vzdělávacími programy.

Mým hlavním záměrem bylo dojít k poznání o zkušenostech studentů SŠ s občanským vzděláváním, dozvědět se jejich názory a představy o tom, jak vůbec funguje politický systém, stát a společnost, ve které žijí, jak aktivními nebo naopak pasivními jsou a jaký mají názor na občanské vzdělávání na střední škole. Pokud bych měla hovořit o mém vlastním pohledu a závěrech, které mi z výzkumu vzešly, budou to následující. Jako potěšující vidím to, že jsem mohla téměř polovinu studentů označit jako aktivní, s dostatečnými vědomostmi. Tito studenti projevíli zájem o veřejné dění a dění ve společnosti, a v politice. Naopak za znepokojující považuji to, že další polovina studentů je ať už aktivních, ale s nedostatkem vědomostí, nebo naopak potom s dobrými znalostmi, ale pasivní. Za největší problém ovšem považuji to, že čtyři z 16 respondentů jsem byla nucena zařadit do kategorie neaktivních studentů s nedostatkem vědomostí. Můj osobní pocit z průběhu a z výsledků výzkumu je relativně neutrální, spíše rozpačitý. Na jednu stranu jsem byla z některých studentů velmi potěšena, z některých naopak velmi nemile překvapena, možná až zklamána. Jako hlavní závěr bych vyvodila to, že ve mně stále panuje přesvědčení o tom, že střední škola je jedním z hlavních mezníků během (nejen) politické socializace, ale celkově při přípravě adolescentů na dospělý život a jsem stále toho názoru, že český vzdělávací systém volá po změně či reformě. České školství, podle mého názoru, potřebuje ukotvit občanské vzdělávání do více předmětů nebo jeho výuky pojmout jinou inovativní a efektivní metodou, než je vyučováno doposud. Na základě provedeného výzkumu jsem totiž nedošla k přesvědčení, že by škola studenty náležitě motivovala k tomu, aby byli aktivními občany a členy občanské společnosti. Myslím si, že střední škola poměrně málo seznamuje s významem demokracie a demokratické občanské společnosti, s jejími principy a fungováním a v neposlední řadě s nutností takovou demokratickou společnost neustále budovat podporovat a chránit. Co se týče rozdílů mezi středními odbornými školami a gymnázii, jsem po provedení toho výzkumu toho názoru, že gymnázia mohou být určitou

zárukou toho, že studentovi bude dopřáno důkladnějšího a kvalitnější občanského vzdělávání než na střední odborné škole. Tento jev ovšem není vůbec jednoznačný, protože zde do porovnání těchto dvou typů vzdělávacích institucí vstupují další faktory jako je rodinné prostředí, snaha a ochota samotného studenta a z určité části i míra inteligence studenta. Nicméně to, že považují gymnázia za větší záruky při výchově zdatných občanů vychází také z toho, že rámcový vzdělávací program pro gymnázia působí detailněji a propracovaněji než ten pro střední odborné školy, s čímž v podstatě korespondují výsledky a výstupy jednotlivých studentů. Minimálně ve smyslu takovém, že vycházím z celkového pocitu a mé vlastní zkušenosti během jednotlivých rozhovorů. Co z výstupů výzkumu považuji za zajímavé, co se projevilo ve velmi silné míře, že studenti a jejich hodnocení v tomto výzkumu ve většině případů nekoresponduje s jejich školním hodnocením z předmětu Občanská výchova/Základy společenských věd. Skvělým příkladem jsou např. studenti z Gymnázia Uničov, kde respondenti s hodnocením známkou „dobře“ předvedli, že jsou mnohem informovanějšími i aktivnějšími než např. studenti s hodnocením „výborně“ ze Střední průmyslové školy v Šumperku. Tento jev potvrzuje mé osobní přesvědčení, že často nezáleží na tom, jakými známkami jsou studenti ve škole hodnoceni, ale na tom, co si ze školy odnesou a jak s tím dokáží pracovat a fungovat. Stejně tak jsem neshledala nikterak významné rozdíly, co se pohlaví týče, protože jsem na základě výzkumu nezpozorovala, že by se znalostní úroveň, motivace k participaci či názory na potřebu výchovy k občanství nějak významně mezi dívkami a chlapci lišily.

Můj původní záměr byl do výzkumu zapojit nejen gymnázia a střední odborné školy, ale také střední odborná učiliště. Nakonec jsem tak neučinila a učiliště z výzkumu vynechala z jednoho prostého důvodu, a tím byl problém s realizací a domlouváním jednotlivých rozhovorů. Oslovila jsem vybraná učiliště nejdříve formální cestou, prostřednictvím oficiálního e-mailu,

zaslaného řediteli dané školy, ale nikdo na moji prosbu o spolupráci nezareagoval. Následně jsem pokusila získat studenty pro svůj výzkum neformální cestou, přes mé osobní kontakty jsem se snažila oslovit samotné studenty z učilišť, ale zde jsem narazila na problém neochoty spolupráce u těchto studentů, domluva s nimi byla velmi komplikovaná a vyčerpávající. Vzhledem k tomu, že moje snaha o získání učňovských studentů pro výzkum trvala přes jeden měsíc a neshledala se s úspěchem, rozhodla jsem se nakonec střední odborná učiliště z výzkumu vyřadit, což považuji za jeden z možných neúspěchů. Myslím si, že účast učňovských studentů by mému výzkumu prospěla, přinejmenším by výsledky, rozdíly a závěry výzkumu byly o mnoho zajímavější. Za další slabé místo svého výzkumu považuji zvolenou výzkumnou techniku, tedy strukturovaný rozhovor. Při přípravě svého šetření, jsem byla přesvědčena o vhodnosti a relevantnosti této techniky a výběrem otázek. Obsah rozhovoru a vytvořené otázky za velký problém nepovažuji, spíše, co se struktury rozhovoru týče. S každým rozhovorem, který jsem zrealizovala jsem si uvědomovala nedostatky strukturovaného rozhovoru. V některých případech se totiž stalo to, čemu se interpretativní fenomenologická analýza snaží běžně vyhnout, a to je sklouznutí od plynulého dialogu k dotazníkové formě rozhovoru. Stalo se tak z mého pohledu především u neaktivních respondentů s nedostatečnými vědomostmi. Zpětně si říkám, že jsem takovou situaci mohla předpokládat a zvolit za výzkumnou techniku raději polostrukturovaný rozhovor. Otázkou však zůstává, jak by to, hlavně u neaktivních a neznalých studentů, pomohlo, pokud by nebyli ochotni se mnou plynule a aktivně diskutovat. V ostatních případech však musím uznat, že forma strukturovaného rozhovoru nebyla na škodu, protože pokud jsem s aktivními studenty vedla duchaplnou diskuzi, nebylo od věci se vrátit k předem danému scénáři, aby byla zachována kontinuita dialogu.

Téma občanského vzdělávání se dá uchopit na základě mnoha různých přístupů a druhů výzkumu. Já jsem se vydala cestou kvalitativního výzkumu, protože si myslím, že je důležité zkoumat tento fenomén jak kvantitativně, což zahrnuje většinu výzkumů, tak kvalitativně, abychom se pokusili přiblížit právě třeba konkrétním zkušenostem např. studentů středních škol. Myslím si, že by bylo dobré zaměřit se na střední odborná učiliště, protože zde mohou být výsledky šetření a zkoumání, podle mého názoru, velmi zajímavé. Také si myslím, že by nebylo na škodu se v takovém výzkumu zaměřit na samotné vyučující, kteří vidí problematiku občanského vzdělávání na středních školách z opačného pohledu a možná by svými zkušenostmi nebo názory poskytl zajímavé postřehy či návrhy, jak občanské vzdělávání zlepšovat a zefektivňovat.

Použitou literaturu hodnotím kladně, pracovalo se mi se všemi uvedenými zdroji velice dobře. Záměrně jsem totiž vybírala taková díla nebo články, abych vytvořila teoretický základ, díky kterému jsem pak mohla představit problematiku občanského vzdělávání, mohla v teoretické části podat obecný a stručný přehled o problematice občanského vzdělávání, kterou jsem se pokusila zasadit do kontextu českého školství. Vybírala jsem pro svoji práci taková díla, která pracují s klíčovými pojmy a definicemi, protože mým záměrem bylo vytvořit teoretické zázemí této práce v takové formě, která nebude příliš detailní a zdlouhavá, ale naopak ve formě přehledného a stručného teoretického uvedení tématu. Mojí prioritou bylo zaměřit se na samotné šetření a kvalitně zpracované metodologické východisko, což se mi, minimálně díky zvolené literatuře, doufám povedlo.

Cílem mojí práce, bylo zkoumat úroveň a stav občanského vzdělávání na středních školách v Olomouckém kraji z pohledu samotných studentů. Myslím, že jsem se prostřednictvím individuálních rozhovorů se studenty vybraných školy dokázala přiblížit jejich zkušenosti s občanským vzděláváním. Stejně tak

se domnívám, že se mi povedlo podat obraz o tom, jak na tom jsou studenti s vědomostmi a znalostmi, jak s těmito nabytými informacemi dokáží pracovat a co si o občanském vzdělávání na střední škole sami myslí. V úvodu práce jsem pro svůj výzkum stanovila tři výzkumné otázky, které zněly: *Přispívá střední škola dostatečně k motivaci studentů k tomu, aby se zajímali o veřejné dění nebo se občansky či politicky angažovali? Existují četné rozdíly mezi jednotlivými typy středních škol v získaných znalostech z občanské nauky? Existuje spojitost mezi studentovými vědomostmi a jeho občanskou aktivitou a hodnocením ve škole?* Myslím si, že na základě provedeného výzkumu mohu nyní konstatovat, že z něj vyplývá, že škola do jisté míry může přispívat k motivaci studentů se zajímat o veřejné dění nebo se občansky či politicky angažovat, nicméně tato míra je poměrně dost omezená. Na základě výsledků se totiž domnívám, že momentální nastavení občanské nauky sice dává studentům povědomí o tom, jak funguje demokracie, politický systém, stát, jaká je jejich role v občanské společnosti a jak je důležité se snažit být aktivním občanem, pouze však formou přednesu a požadavků určitých znalostí. To podle mě nestačí na to, aby byli studenti dostatečně motivováni k tomu, aby se aktivně zajímali o veřejné dění nebo se občansky či politicky angažovali. Podle mého názoru chybí ve školách dostatečná diskuze nad tématy občanského vzdělávání, která by studenty mohla více motivovat k tomu, aby byli aktivní a zároveň si vytvářeli vlastní pohled na tato témata s dostatečnou mírou kritičnosti. Co se týče rozdílů mezi jednotlivými typy středních škol, tedy gymnázii a středními odbornými školami, můžeme zde na základě provedeného výzkumu pozorovat o něco lepší vybavenost studentů gymnázií oproti studentům středních odborných škol. Tento rozdíl však má své kořeny již v rámcových vzdělávacích programech, jelikož jsou méně konkrétnější než ty gymnazijní, stejným dojmem tak potom na mě působili jednotliví studenti. Jak jsem již zmiňovala v úvodu práce, musíme při hodnocení rámcových vzdělávacích programů brát v potaz to, že na střední odborné škole nemusí být tolik prostoru pro výuku občanské

nauky z důvodu větší koncentrace nejen odborných předmětů, ale také praktické výuky. Nicméně rozdíly mezi jednotlivými školními institucemi nelze nijak snadno kategorizovat, protože se v mém výzkum našli i takoví studenti gymnázia, kteří se projeví hůře než někteří středoškoláci z odborné školy. Rozdíly tedy existují, nicméně podle mého je nutné při jejich stírání a snaze dopřát studentům kvalitní občanské vzdělávání bez rozdílu, začít u rámcových vzdělávacích programů. Jestli tato snaha bude ku prospěchu se dozvíme v nadcházejících letech, kdy má dojít k revizím těchto programů. V neposlední řadě výzkum ukázal, že studentovo hodnocení ve škole nemusí nutně korespondovat s jeho znalostmi a aktivitou, což se projevilo především u znalých a aktivních studentů, kteří jsou ve škole hodnoceni horší známkou. Stále jsem přesvědčena o tom, že české školství má určité rezervy ve výuce k občanství a myslím si, že je nesmírně důležité tento problém nejen zdůrazňovat, ale také se neustále pokoušet hledat způsoby, jak jej vyřešit.

Literatura a zdroje

Almond, Gabriel A., Sidney, Verba. 1989. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. London: SAGE Publications.

Čáp, Petr. Ondřej, Matějka. Tomáš, Protivínský. 2013. *Občanské vzdělávání v ČR*. Brno: Centrum občanského vzdělávání Masarykova univerzita.

Česká školní inspekce. 2016. Tematické zpráva: Občanské vzdělávání na základních a středních školách. *Česká školní inspekce*. Praha: Česká školní inspekce. Dostupné z:

http://www.csicr.cz/html/TZ_Obcanka/html5/index.html?&locale=CSY

(13. 3. 2019).

Dahl, Robert. 2001. *O demokracii*. Praha: Portál.

Dokulilová, Monika. Tomáš, Protivínský. 2012. *Občanské vzdělávání v kontextu českého školství*. Brno: Centrum občanského vzdělávání Masarykova univerzita.

Galston, William A. 2004. „Civic Education and Political Participation“ *American Political Science Association* 37 (2): 263–266.

Cho, Youngho. 2014. „To Know Democracy id to Love it: A Cross-National Analysis of Democratic Understanding and Political Support for Democracy.“ *Political Research Quarterly* 67 (3): 478–488.

Jeden svět na školách. 2017. „Co si myslí o světě dnešní středoškoláci“ *Zpráva o dotazníkovém šetření na středních školách z roku 2017 včetně porovnání s rokem 2014, 2012 a 2009*. Jeden svět na školách (online). Dostupné z

<https://www.jsns.cz/o-jsns/aktuality/127923-co-si-mysli-o-svete-dnesni-stredoskolaci> (13. 3. 2019)

Koutná Kostínková, Jana. Ivo, Čermák. 2013. „Interpretativní fenomenologická analýza.“ Pp 9–43 in Říhářek, Tomáš. Ivo, Čermák. Roman, Hytych (eds.) *Kvalitativní analýza textu: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova Univerzita.

Kudrnáč, Aleš. 2017. *Mladí lidé a demokracie. Zpráva z dotazníkového šetření na středních školách (červen2017)*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. (online).

Dostupné z

https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/soubory/zprava_skoly_2017_final.pdf (15. 4. 2019)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Školy s nejlepším hodnocením*. (online). Dostupné z www.msmt.cz/file/16368_1_1/ (27. 3. 2019)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Národní vzdělávací ústav. *Rámcové vzdělávací programy*. (online). Dostupné z <http://www.nuv.cz/t/rvp> (14. 3. 2019)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Národní vzdělávací ústav. 2007. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. (online). Dostupné z <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-gymnazia> (14. 3. 2019)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Národní ústav pro odborné vzdělávání. 2008. *Rámcový vzdělávací program pro obor 53-41-M/01 zdravotnický asistent*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (online). Dostupné z <http://zpd.nuov.cz/RVP/ML/RVP%205341M01%20Zdravotnicky%20asistent.pdf> (14. 3. 2019)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Národní ústav pro odborné vzdělávání. 2009. *Rámcový vzdělávací program pro obor 53-41-M/02 nutriční poradce*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (online). Dostupné z http://zpd.nuov.cz/RVP_3_vlna/RVP%205341M02%20Nutricni%20asistent.pdf (14. 3. 2019)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Národní ústav pro odborné vzdělávání. 2008. *Rámcový vzdělávací program pro obor 18-20-M/01 informační technologie*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (online). Dostupné z

<http://zpd.nuov.cz/RVP/ML/RVP%201820M01%20Informacni%20technologie.pdf> (14. 3. 2019)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Národní ústav pro odborné vzdělávání. 2008. *Rámcový vzdělávací program pro obor 82-41-M/05 grafický design*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (online). Dostupné z <http://zpd.nuov.cz/RVP/ML/RVP%208241M05%20Graficky%20design.pdf> (14. 3. 2019)

Müller, Jan-Werner. 2017. *Co je populismus?* Praha: dybbuk.

Pehe, Jiří. 1997. „Politická kultura v České republice“. *Pehe.cz*. 27. 10. 1997 (online). Dostupné z <http://www.pehe.cz/clanky/1997/politicka-kultura-v-ceske-republice> (12. 3. 2019).

Pietkiewicz, Igor. Jonathan A., Smith. 2014. „A Practical Guide to Using Interpretative Phenomenological Anylisis in Qualitative Research Psychology“ *Czasopismo Psychologiczne – Psychological Journal* 20 (1): 7–14.

Rada Evropy. 2010. „Recommendation CM/Rec (2010)7 on the Committee of Ministers to Member States on the Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education.“ *Rada evropy*, (online). Dostupné z https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cf01f (12. 3. 2019).

Sapiro, Virginia. 2004. „Not Your Parent’s Political Socialization: Introducing for a News Generation.“ *Annual Review of Political Science* 7 (1): 1–23.

Skovajsa, Marek. 2006. *Politická kultura: přístupy, kritiky, uplatnění ve zkoumání politiky*. Praha: Krolinum.

Smith, Jonathan A., Mike, Osborn. 2004. „Interpretative Phenomenological Analysis.“ Pp. 229–254 in Breakwell, Glynis M. (ed.). *Doing Social Psychology Research*. Te British Psychological Society and Blackwell Publishing.

Soukop, Michal. 2016. *Mladí lidé a politika*. Olomouc.

Šedo, Jakub. 2004. „Volební právo a klasifikace volebních systémů“ in Chytílek, Roman. Jakub, Šedo (eds.). *Volební systémy*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita v Brně.

UNESCO. 1998. „Citizenship Education for the 21st Century.“ *UNESCO*, (online). Dostupné z http://www.unesco.org/education/tlsf/mods/theme_b/interact/mod07task03/appendix.htm (12. 3. 2019).

Young Citizens. 2019. „What is Citizenship“ *Young Citizens*, (online). Dostupné z <https://www.youngcitizens.org/what-is-citizenship> (12. 3. 2019).

Vajdová, Zdenka. 1996. „Politická kultura – teoretický koncept a výzkum.“ *Sociologický časopis* 32 (3): 339–351.

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Žaloudek, Karel. 1993. *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri.

Abstrakt

Občanské vzdělávání na středních školách

Tato diplomová práce se věnuje úrovni občanského vzdělávání na středních školách v Olomouckém kraji. Práce je rozdělena do tří částí. První část, která je teoretická, se zabývá definicí politické kultury, druhé dimenze politické socializace a v neposlední řadě definicí občanského vzdělávání a jeho zasazení do kontextu českého školství. V druhé části, která je metodologická, je představena interpretativní fenomenologická analýza, metoda zvolená pro tento výzkum. Také zde představuji výzkumnou techniku, výběr případů a situaci při sběru dat. Třetí část představuje analýzu výsledků výzkumu a jejich interpretaci, jejich shrnutí a hodnocení.

Cílem mojí práce bylo prostřednictvím individuálních rozhovorů se studenty dojít k co největšímu poznání studentovi zkušenosti s občanským vzděláváním. Jaké jsou jeho znalosti, dovednosti a názory na toto téma. Výstupy mé práce jsou takové, že střední škola studenty nepříliš motivuje k občanské a politické participaci. Můžeme vidět jisté rozdíly mezi gymnázii a středními odbornými školami. Studentovo školní hodnocení mnohdy nemusí korespondovat s jeho vědomostmi o demokracii, politickém systému a státu, s jeho osobními společenskými nebo politickými aktivitami či s názory na výuku občanského vzdělávání na střední škole.

Klíčová slova: občanské vzdělávání, střední školy, studenti, zkušenosti, aktivity, motivace, interpretativní fenomenologická analýza, rozhovory.

Abstract

Civic education at secondary schools

This diploma thesis deals with the level of civic education at secondary schools in the Olomouc region. The thesis is divided into three parts. The first one, which is theoretical, deals with the definition of political culture, second dimension of political socialization and last but not least with the definition of civic education and its integration into the context of Czech education system. In the second part, the methodological, the interpretative phenomenological analysis is presented as the method chosen for this research. This part also introduces research technology, case selection and collection of data. The third part presents the analysis of the research results and their interpretation, their summary and evaluation.

The aim of this work is to identify as much as possible student's experiences with civic education and to get information about their knowledge, skills and opinions on this subject through individual interviews. The output of my work is that secondary school actually doesn't motivate student to civic and political participation. We can see some differences between chosen types of secondary schools. A student's school evaluation often has to correspond with his / her knowledge of democracy, political system and state, his / her personal civic or political activities or his / her opinions on teaching civic education at secondary school.

Key words: civic education, secondary schools, students, experiences, activities, motivation, interpretative phenomenological analysis, interviews.